magazin istoric

SERIE NOUĂ — IUNIE 1990

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică → anul XXIV nr. 6 (279) iunie 1990

SUMAR

• **Bonum et Malum:** Anton Dumitriu... **2** • **21-22 decembrie 1989 — secvenţe sibiene ... 4** • **Dosarul arheologiei. Între iluzie şi deziluzie... 8** • **Muzeul Naţional de Artă — victimă a genocidului cultural:** Theodor Enescu... **11** • **Teroare în Palatul Primăverii (III):** Vasile Adam... **14** • **Moartea tiranului:** Zoe Petre... **16** • **Un fulger prin noaptea vremurilor:** Gheorgne I. Brătianu... **17** • Journal de Constantinople. **Cel dintîi ecou internaţional al revoluţiei române de la 1848:** Armand Goşu... **20** • **Constituţiile începuturilor vieţii politice moderne:** Constantin Antip... **23** • **La Veneţia în Campo Santa Fosca, un focar românesc de cultură renăscut — Palatul Correr:** Atanasie Popescu... **26** • **Iunie 1941-august 1944. Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite... (III):** Andrei Şiperco... **29** • **Documente. 26-28 iunie 1940 — O dramă istorică... 33** • **1808. Spania îl înfruntă pe Napoleon:** Ana Vădeanu... **42** • **Shakespeare — cine era sau cine nu era:** J.D. Reed... **48** • **În Bucureşti, acum 50 ani... 52** • **Norvegia, aprilie 1940 — campania ignorată (III):** François Kersaudy... **56** • **Roland Garros sau zborul întrerupt:** F. Dolghin... **59** • **Cărţi sosite la redacţie... 10** • **Rebus** Ce din vechi se pomeneşte... **61** • **Dialog cu cititorii... 62**

COPERTELE NOASTRE

①④„Veneţia e singurul oraş aşezat în apropierea mării unde marea e pretutindeni, unde marea e împreună cu tine, e deprinsă cu tine... Vraja aceasta a tovărăşiei necontenite cu apele schimbătoare e unul, şi cel mai ales, din secretele frumuseţii Veneţiei".

Aşa a văzut şi a descris Veneţia marele nostru istoric Nicolae Iorga, aşa au văzut-o şi au imaginat-o numeroşi artişti, de-a lungul glorioasei istorii a Serenissimei Republici. Între ei, pictorul Antonio Canaletto (1697-1768), autor a numeroase tablouri inspirate din viaţa cotidiană a Veneţiei. În imagine, **Întoarcerea „Bucentaurului" în ziua Înălţării,** tablou din colecţia Aldo Crespi, reprodus după albumul **Toutes L'oeuvres peintes de Canaletto** („Bucentaurul" era marea galeră, bogat sculptată şi aurită, pe care, în fiecare an, în ziua Înălţării, se îmbarca dogele Veneţiei, pentru a oficia, în largul Mării, căsătoria simbolică cu Adriatica) **(La Veneţia, în Campo Santa Fosca — un focar românesc de cultură renăscut: Palatul Correr,** p. 26)

②Intrarea glorioasă a lui Mihai Viteazul la Alba Iulia, evocată într-o litografie de Eugeniu Voinescu, moment însemnat în drumul românilor spre înfăptuirea unirii mult dorite **(Un fulger prin noaptea timpurilor,** p. 17)

③ Tablouri împuşcate; comori din tezaurul Muzeului Naţional de Artă avariate de gloanţele teroriştilor în cursul luptelor din decembrie 1989: Emanoil Bardasare — **Stegarul** şi două creaţii ale lui Şt. Luchian — **Moş Nicolae cobzarul** şi **Safta florăreasa (Muzeul Naţional de Artă — victimă a genocidului cultural,** p. 11)

BONUM ET MALUM

Profesorul Anton Dumitriu pregăteşte pentru apariţie o nouă lucrare, intitulată Homo universalis **(Omul universal). Continuînd ciclul de scrieri consacrate descifrării gîndirii umane** (Cartea întîlnirilor admirabile, Alétheia **şi ciclul de eseuri reunite sub genericul** Ştiinţă şi cunoaştere), **lucrarea întreprinde o incursiune în cîteva capitole esenţiale ale filosofiei istorice.**

Capitolul selectat pentru revista Magazin istoric, **intitulat** Bonum et Malum **urmăreşte, în evoluţia sa istorică, raportul dialectic dintre bine şi rău, în interdependenţa lor strînsă. Unitate şi luptă a contrariilor, Binele şi Răul, aşa cum se relevă din cuprinsul acestui capitol, au reprezentat o prezenţă permanentă în viaţa omului — cea mai minunată dintre plăsmuirile naturii, potrivit versului din** Antigona **lui Sofocle, ales drept motto:** „Multe sînt minunile lumii, dar nimic nu e mai minunat decît omul". **Desigur, o temă de meditaţie în dificila, dar necesara încleştare cu oarbele forţe ale Răului, pentru triumful Binelui şi pe pămînt român.**

De la începutul istoriei omeneşti, adică de cînd cunoaştem ceea ce romanii numeau *res gestae* — faptele însemnate ale omenirii, se observă o luptă continuă între Bine şi Rău. Crimele şi răutăţile, care au făcut din om duşmanul omului, *homo homini lupus,* cum spuneau latinii, se găsesc din abundenţă încă din îndepărtata epocă a lui Ghilgameş, sau chiar sub domnia unor genii militare sau organizatorice ca Alexandru Macedon, Iuliu Cesar, Carol cel Mare sau Napoleon şi pînă în zilele noastre. Din cînd în cînd, apar în istorie şi gînditori de mare ţinută spirituală sau creatori de artă şi de cultură care au marcat, de exemplu, secolul lui Pericle, al lui Augustus, al lui Laurenţiu Magnificul, sau al lui Ludovic al XIV-lea. S-ar părea astfel că Binele şi Răul coexistă, privite social, aşa cum am văzut mai sus, dar chiar şi în particular, în raportul dintre oameni, ale căror fapte rămîn anonime. Această permanenţă a Răului şi a Binelui a făcut ca unele religii să le personifice, să le dea o existenţă în sine, ba mai mult, să conceapă o luptă continuă între aceste principii personificate, ca de exemplu, religia vechilor perşi în care Binele reprezentat de zeul Ormuzd (în limba zendă Ahura Mazda) se află în luptă continuă cu Răul, întruchipat de zeul Ahriman.

S-au încercat multe, foarte multe explicaţii asupra acestei naturi duale care face posibil ca o fiinţă atît de inteligentă să fie purtătoare de rău. Rousseau a venit cu o teorie, care la vremea ei a putut găsi o mare audienţă, dar care astăzi nu mai poate avea decît o valoare istorică: omul care trăieşte în natură este un om bun, iar viaţa în societate îl depărtează de propria lui natură. Pe de altă parte, toate concepţiile religioase au făcut din cuplul Rău-Bine o problemă de cunoaştere. Sub vechile legende biblice se ascunde mai totdeauna o problemă metafizică, care ne miră şi astăzi că s-a putut pune la un asemenea nivel pe vremea aceea. În cazul nostru cele două principii au fost considerate ca o consecinţă a faptului interzis „de a mînca din *pomul cunoaşterii Binelui şi Răului*", ceea ce indiscutabil este o afirmaţie simbolică. Ce poate fi un „pom al cunoaşterii" decît un simbol reprezentînd determinarea de la început a omului să poarte în el Binele şi Răul, putînd în consecinţă să fie o ameninţare pentru tot ce-l înconjură, chiar şi pentru semenii lui. Din nefericire, această situaţie este o constatare de fapt, şi nu depinde de acceptarea legendei sau de interpretarea ei.

Istoria evoluției pămîntului pomenește de ere geologice, în care unele animale erau predominante, am putea spune că ele stăpîneau globul, precum astăzi omul. La un moment dat acestea au dispărut lăsînd în urma lor vestigii, fosile întregi, după care au putut fi reconstituite complet. Un astfel de animal, care a trăit în era secundară, a fost *dinosaurul*, care — după cît se pare — a stăpînit întreg pămîntul și apoi a dispărut brusc; spun brusc, pentru că s-au găsit și ouă fosilizate ale acestui animal, dar specia nu a mai putut să reziste și s-a stins...

Dispariția dinosaurilor nu a putut fi explicată satisfăcător niciodată, deși s-au emis nenumărate ipoteze... În aceste condiții — și numai în aceste condiții — îmi voi permite să emit o ipoteză-simbol, și anume că grupul de animale de care este vorba s-a putut autodistruge. Pentru a se alimenta, dinosaurul carnivor avea nevoie de o cantitate uriașă de hrană, pe care o obținea prin lupta cu alte animale, învingîndu-le și devorîndu-le. Dar acestea trebuiau să fie, ele însele, mari, pentru a-i oferi întreaga hrană de care avea nevoie.

Există posibilitatea ca dinosaurii să fi epuizat diversele specii de animale mari care trăiau în acel timp și care, înmulțindu-se treptat, nu i-au mai putut hrăni. Atunci inexorabila cerință a vieții i-a făcut să se devoreze între ele pînă s-au autodistrus și au dispărut. S-ar putea aduce unele argumente în sprijinul acestei presupuneri, dar nu este în intenția mea să încerc o demonstrație. Important este numai faptul că o asemenea ipoteză poate fi emisă. Ea mi-a fost sugerată de ceea ce se petrece acum cu o altă specie pe glob. O specie, după cît se pare sau se pretinde, cea mai inteligentă din cîte au existat vreodată, și care a ajuns în pragul autodistrugerii. Nu pentru a se mînca unul pe altul, ci pentru că omul — *de te fabŭla narratur* — vrea să distrugă omul. Cum este posibil ca o ființă dotată cu un asemenea intelect, care a dat pe Homer și pe Virgiliu, pe Platon și Aristotel, pe Leonardo și Rafael, pe Dante și pe Goethe, pe Bach și pe Beethoven, pe Newton și pe Einstein, să-și piardă starea intelectuală și să meargă orbește spre anihilarea propriei specii, să-și piardă pînă și instinctul de conservare?... S-ar părea că și-a asumat el singur destinul dinosaurului.

Comparația dintre om și dinosaur mi-a fost sugerată nu numai de multele întîmplări tragice din timpul nostru, ci și de un vers al lui Sophocle, din tragedia *Antigona*, în care autorul grec îi atribuie omului calificativul *deinós*, acela întrebuințat de oamenii de știință pentru a desemna clasa saurienilor gigantici. Iată acest vers: tradus sună astfel: „*Multe sînt minunile lumii, dar nimic nu e mai minunat decît omul*". Adjectivul *deinós*, care a fost aplicat dinosaurilor cu sensul de „teribil", „înfricoșător" apare și aici sub forma *deină*, pluralul neutru, tradus prin „minunate" [lucruri minunate], și încă o dată sub forma comparativului neutrului *deinón*, anume *deinóteron* = „mai minunat". Traducerea nu este incorectă; adjectivul *deinós* are și sensul de „minunat", „extraordinar", dar este el oare întrebuințat în versul lui Sophocle în sensul acesta? Iată, pe scurt, faptele redate în tragedia citată a autorului grec. Cei doi fii ai lui Oedip, Eteocle și Polynice, au murit amîndoi în lupta dintre ei pentru tronul rămas liber prin dispariția tatălui lor. Kreon, pe care moartea celor doi frați l-a adus pe tronul Thebei, a dat ordinul ca Eteocle, care ocupase tronul temporar, să fie înmormîntat după toate datinile, și a interzis thebanilor, sub pedeapsă de moarte, ca Polynice, vinovat de a fi venit cu armele împotriva propriei lui patrii, să fie înmormîntat. Sora celor doi frați, Antigona, își răpește totuși fratele pentru a-i da un mormînt. Dispariția acestuia îl înfurie pe Kreon, care-i poruncește paznicului să aducă imediat pe omul care a comis fapta pentru a-l executa, adică pe Antigona. Restul tragediei nu ne interesează aici. Dar, după ce Kreon și paznicul părăsesc scena, corul (Oda I) își începe cîntul prin versul citat mai sus și care cuprinde adjectivul în discuție *deinós*. La ce se referă el cînd recită acest vers? Să căutăm a-i desprinde sensul din context. Iată cum sînt comentate evenimentele mai departe:

„O! Inteligență clară, forță dincolo de orice măsură,

O! Destin al omului, făcînd și binele și răul".

Vom observa că puțin înainte de a începe corul să recite celebrul vers citat, Sophocle mai întrebuințeaza cuvîntul *deinós* în versul: „Cît de îngrozitor este cînd judecătorul drept judecă strîmb".

După cum se vede, în acest vers apare cuvîntul *deinón*, dar nimeni nu l-a tradus vreodată prin „minunat" sau „extraordinar" ci prin „îngrozitor".

Sophocle nu a înțeles deci să acorde omului calificativul *deinós* cu sensul plenar de „minunat" sau de „extraordinar", ci dublat de cealaltă față a lui, de îngrozitor, înspăimîntător, așa precum oamenii l-au întrebuințat în legătură cu *dinosaurii*. Astfel versul binecunoscut:

Pollà tà deinà koudàn anthrópou deinóteron pélei

poate fi tradus, în contextul dat, în conformitate cu versurile care-l preced sau care-l urmează, cu un sens mai real:

„Multe sînt uimitoare în lume, dar nimic nu este mai formidabil și teribil ca omul".

(Va urma)

Anton DUMITRIU

Pentru o arhivă a Revoluţiei

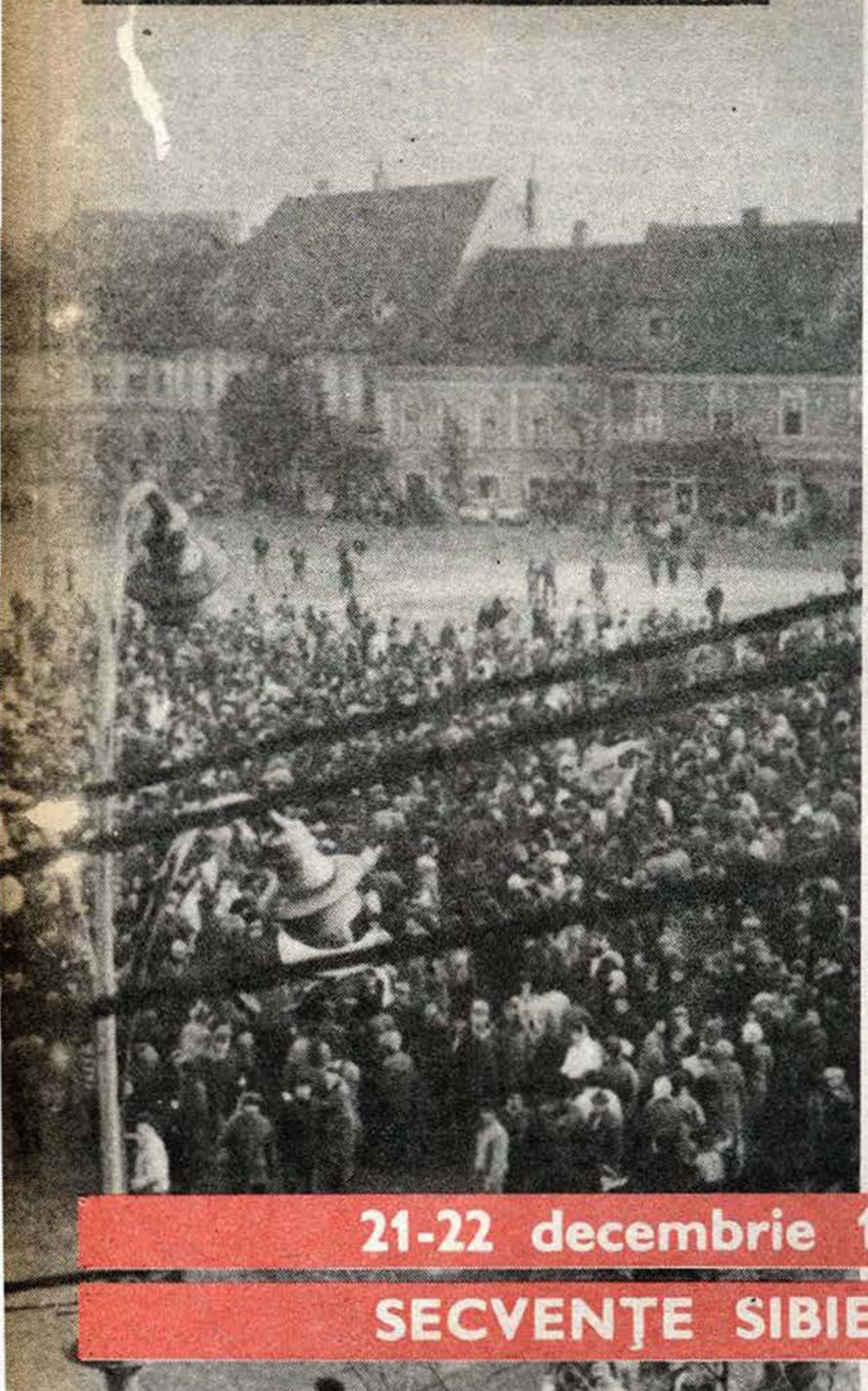

Ciclul de mărturii început încă în primul număr al seriei noi a Magazinului istoric **va reînvia, de astă dată, cîteva secvenţe din timpul Revoluţiei la Sibiu. Sînt pagini scrise de participanţi la evenimente — muncitori, studenţi, intelectuali, militari — a căror reunire în cadrul revistei ne oferă o imagine a modului în care au debutat evenimentele de la Sibiu în zilele de 21 şi 22 decembrie 1989. Precizăm că Sibiul — în ultimii ani una din feudele fostei familii dictatoriale — abandonat puterii discreţionare a odraslei celor doi dictatori, a cunoscut una din cele mai sîngeroase represiuni.**

Vom cunoaşte fapte şi întîmplări la care autorii au participat în mod direct, ceea ce sporeşte caracterul documentar-uman al acestor relatări. Unele texte au fost preluate integral, altele condensat, ţinînd cont de calitatea informaţiei, de spaţiul de care dispunem şi de necesitatea eliminării unor repetiţii. Am fost sprijiniţi în activitatea noastră de numeroşi iubitori ai revistei din oraşul Sibiu. Ne gîndim în primul rînd la profesoara Anca Biţu Sîrghie, doctor în filologie, căreia îi adresăm mulţumirile noastre.

Aşadar, să le dăm cuvîntul celor care au răspuns apelului nostru: Pentru o arhivă a Revoluţiei.

„Uniţi sub acelaşi drapel tricolor"

MARIUS VASIU (electromecanic la telefoane): În 21 decembrie 1989, la ora 8.00, trec prin centrul oraşului şi observ grupuri de oameni ce se îndreaptă spre hotelul „Continental", în Piaţa Unirii. Un manifest, multiplicat fotografic, fusese răspîndit în ajun în tot oraşul: „FRAŢI ROMÂNI. A sosit clipa cînd, uniţi sub acelaşi drapel tricolor, al eroilor neamului căzuţi întotdeauna pentru eliberare, să scuturăm apăsătorul jug ceauşist — jugul celor 24 ani de iobăgie şi ocupaţie... Joi 21 XII 1989, începînd de la ora 9.00, să declanşăm greva generală, urmînd să demonstrăm paşnic cu luminări aprinse, cerînd predarea puterii aleşilor noştri...

Jos Ceauşescu!"

21-22 decembrie 1989:

SECVENŢE SIBIENE

Aşadar, la ora 8.45, în dimineaţa de 21 decembrie, în faţa hotelului „Continental" sînt grupuri de cîte 2-3 oameni. La ora 9.00, în faţa magazinului „Dumbrava" din Piaţa Unirii se strînseseră circa 60-70 persoane, în marea lor majoritate angajaţi ai Direcţiei judeţene de poştă şi telecomunicaţii, ai întreprinderii „Balanţa" şi I.P.A.S. Aflu că la ora 8.00, la staţia de radioamplificare de la „Balanţa" s-a pus Des-

Piaţa Mare în ziua de 21 decembrie, ora 11 (foto: Horst Buchfelner)

teaptă-te, române!' Mulți privesc încă cu neîncredere și teamă spre grupul celor din fața magazinului și nu îndrăznesc să i se alăture.

La inițiativa cîtorva tineri, începe demonstrația. Se scandează: Libertate! Ieri în Timișoara, azi în toată țara! Jos ceaușescu! După circa 10 minute, apar dubele miliției. Milițienii, cu scuturi, căști și bastoane, lovesc oamenii. Mă aflu în primele rînduri și de lîngă mine doi oameni sînt arestați și urcați în dubă. O femeie indică milițienilor pe cine să aresteze. Mă refugiez în subsolul magazinului „Dumbrava", împreună cu alți demonstranți. După 5 minute, milițienii pleacă, iar noi fugim spre Piața Republicii (Piața Mare). Umblă zvonul că securiștii au filmat din hotelul „Continental" demonstrația celor de la „Dumbrava" și pe baza filmului vor fi identificați și arestați cei care au participat.

22 decembrie ora 9.00. Un grup de demonstranți trece prin fața consiliului județean de pe bulevardul Victoria și prin fața stadionului municipal, dînd jos lozincile care erau montate deasupra tribunei. Demonstranții trec apoi prin Hipodrom, str. Mihai Viteazul, Rahovei, cartierul Vasile Aaron, Ștefan cel Mare. La biserica de pe Ștefan cel Mare, grupul se oprește; oamenii intră în biserica, de unde, împreună cu ei și preoții, ies afară și purtătorii de prapori, care trec în fața coloanei. Preoții oficiază o slujbă în memoria martirilor de la Timișoara, după care demonstranții se întorc în fața sediului miliției. Cînd ajungem în fața U.M.01512, la Radio tocmai se anunță sinuciderea generalului Milea. Le comunicăm militarilor vestea. Deruta lor este vizibilă. Un tînăr se cațără pe fațada clădirii miliției și înfige praporul bisericii în locul drapelului. Se cere eliberarea celor arestați. În jurul orei 11.30-12.00 din sediul miliției se trage în mulțime. Panică grozavă. Morții și răniții sînt ridicați și transportați cu salvările care așteaptă încolonate pe str. Moscovei. Lîngă mine, un om cade răpus de trei gloanțe care-i sfîrtecă pieptul...

Ultima zi de curs sub dictatură

RĂZVAN SÎRGHIE (student): Miercuri, 20 decembrie. **În jurul orei 18.30** ieșim de la cursuri convinși, mai convinși ca oricînd, că studenții sînt și vor rămîne o familie unită. Ceea ce nu știm încă este faptul că începînd de mîine aveam să punem punct ultimei zile de curs într-un regim de dictatură!

Afișele și manifestele împrăștiate prin oraș de oameni curajoși, prin care lumea era convocată mîine, 21 decembrie, la o demonstrație pentru cîștigarea libertății, provocaseră discuții înflăcărate. Deși discuțiile noastre se purtaseră pe ascuns, ele avuseseră darul să ne dea încredere în noi și hotărîsem să răspundem chemărilor din manifeste.

Dimineața de 21 a venit senină și încurajatoare. La ora 9.00, ieșind în oraș cu cîțiva colegi, am zărit în fața magazinului „Dumbrava" din Piața Unirii grupuri de oameni ce nu păreau a se fi oprit întîmplător. Nu așteptau nici mașina cu pîine, nici pe cea cu mezeluri, nici pe aceea cu lapte. Mai degrabă, un semnal. Ajunși în Piața Republicii, am văzut alte grupuri de oameni. Cu vreo oră mai devreme, în fața Liceului „Gh. Lazăr", un grup de vreo 20-30 persoane începuse să scandeze pentru libertate; două mașini de miliție sosiseră la fața locului, împrăștiind grupul și arestînd pe unul dintre demonstranți...

Curajul tinerei fete

ADI ROMAN (student): Joi, 21 decembrie. **ora 9.15, în Piața Republicii, în fața statuii lui Gheorghe Lazăr, un grup de 50-60 persoane cîntă** Deșteaptă-te, române! **Pe trotuarele din jurul pieței, lumea se oprește și ascultă, dar păstrează distanța. După prima strofă a cîntecului, apar în piață 3 mașini: o Dacia de la „circulație", un ARO al miliției, albastru, și un alt ARO, alb, cu număr galben. Toate trei sînt pline cu milițieni. Grupul din piață se împrăștie, dar 3-4 persoane sînt prinse, lovite cu bastoanele de cauciuc și urcate în duba albă. Manifestanții se masează în față la „Perla", scandînd** Libertate! Libertate! **Între timp, e** 9.30, **sosește un alt grup de la „Mecanica". Se mai atașează și alții dintre cei de pe trotuare și grupul ajunge la circa 3-400 persoane. Dacia miliției înaintează spre grup și, prin microfon, un ofițer se adresează pe un ton flegmatic mulțimii: „Hai, bă, plecați acasă. Vedeți-vă de treabă, nu-mi faceți mie probleme". Dar lumea înconjură mașina și începe să dea cu pumnii în caroserie. Vine și duba albastră în ajutorul Daciei și ambele mașini scapă, demarînd brusc prin mulțime. Duba albă rămîne pe loc. Este înconjurată de oameni, i se sparg geamurile, sînt eliberați cei arestați și apoi e răsturnată. Pe la** 10.00, **o colegă îmi cere chibritul. Se îndreaptă spre mașină cu un braț de ziare și cîrpe. Văzînd curajul fetei, mai mulți oameni se adună în jurul mașinii. După ce mașina ia foc, oamenii se retrag din nou pe trotuare.**

Dinspre centru intră în piață o mașină blindată, două camioane cu elevi de școală militară, iar în urma lor vin alte forțe. Militarii sînt palizi și privesc în gol, trecînd prin culoarul făcut de manifestanți. Oamenii pe lîngă care trec îi bat pe umăr prietenește, implorîndu-i să nu tragă. În interiorul cercului format de militari se află 7-8 indivizi echipați în albastru, cu căști albe. Un tînăr se descheie la haină și la cămașă, își dezvelește pieptul și îl apropie de baioneta unui soldat, strigîndu-i: „Trage, frate!" Lumea scandează: Și voi sînteți români! Armata e cu noi! Fără violență!

O salvă rupe tăcerea. S-a tras în aer, dar două persoane cad lîngă CEC. Manifestanții opresc două mașini și trimit răniții la spital.

Ne apropiem din nou de ostași. Se jură că au cartușe de manevră și că nu au ordin să tragă și că nu vor trage. Femeile, plîngînd, le spun să nu tragă, că au și ei mame. Apar două mașini de pompieri care pun tunurile cu apă pe oameni. În piață se aruncă grenade lacrimogene. Mulțimea se îndreaptă spre sediul consiliului județean din bulevardul Victoriei, dar aici ne întîmpină o nouă mașină de pompieri. Eram deja 2-3 000 oameni. În timp ce ne deplasăm spre consiliu, în dreptul Farmaciei 24, ne ies în întîmpinare 2 TAB-uri, dar ne lasă să trecem pe lîngă ele. Un ofițer dintr-un TAB scoate capul și, cu lacrimi în ochi, le spune oamenilor că el nu va trage în mulțime. După ce coloana ajunge în fața consiliului, își continuă drumul pe bulevardul 23 August, către gară. În fața spitalului sînt aliniați medicii și asistentele. Plîng și ne aplaudă. Bolnavii sînt și ei la geamuri. Ajunși în fața gării, demonstranții cer să fie dată jos lozinca cu „trăiască..." După ce este dată jos, se pleacă mai departe. Pe strada Teclu, coloana se oprește în fața întreprinderii „Drapelul Roșu" și scandează pentru muncitorii dinăuntru: Haideți cu noi! Haideți cu noi! **Imediat ni se alătură. Coloana trece prin Piața „Cibin", pe Karl Marx. Sînt deja 10-15 000 oameni. Cînd ajunge în fața sediului miliției, coloana se mai subțiază. Cei care rămîn aici scandează:** Eliberați pe arestați! Eliberați pe arestați!

...Vineri, 22 decembrie, **ora 8.00. În fața sediului miliției sînt resturile a 11 mașini răsturnate și arse. Pe la** 9.00, **trei imense coloane de manifestanți se apropie de Casa de cultură a sindicatelor. Între ele circulă un motociclist purtînd un steag mare alb pe care scrie:** Jos dictatorul! **Coloanele se unesc în fața Casei de cultură a sindicatelor. De pe terasa clădirii vorbesc cîteva persoane. Între timp, sosesc alte grupuri masive. Pe la ora**

---

[1] În dimineața de 21 decembrie, din dispoziție „de sus" s-a ordonat ca, la prima oră a programului, în întreprinderi să se țină mitinguri și adunări, în cadrul cărora oamenii muncii să-și manifeste adeziunea față de cuvîntarea rostită în seara de 20 decembrie la televizor și în care fostul dictator condamnase și denigrase acțiunea revoluționară din Timișoara, insultînd națiunea română. La întreprinderea „13 decembrie", venită să participe la adunare, secretara comitetului municipal p.c.r. a fost întîmpinată de oameni cu huiduieli și fluierături. După care, în ciuda amenințărilor, muncitorii au ieșit în stradă. Același lucru s-a întîmplat și în celelalte întreprinderi sibiene, cu toate că porțile multora dintre ele fuseseră ferecate (*Tribuna Sibiului*, nr. 1 — serie nouă —, 23 decembrie 1989, p. 2).

12.00 răsună impuşcături dinspre sediul miliţiei. Plec intr-acolo. Nu fac decit cîţiva paşi şi oamenii de pe la ferestre izbucnesc in urale: ceauşescu a fugit!

Istoria sub ochii noştri

VALER DELEANU (muzeograf): Dimineaţă frumoasă, nici n-ai crede că este iarnă. Plecat de două zile din oraş pentru o inmormintare de familie la Alba Iulia, nu ştiu nimic din ceea ce se petrece aici, in Sibiu. Despre Timişoara, doar ceea ce s-a relatat pe la posturile de radio străine; ştiri destul de vagi. Ieri insă, 20 decembrie, abia ajuns acasă, ascult ingrijorat impreună cu soţia discursul dictatorului: la Timişoara, „huligani fascişti" au provocat incidente şi au atacat armata. Ne-am obişnuit să nu mai dăm nici doi bani pe spusele lui. Simţim insă că se va intimpla ceva. La ora 8.00 sint la sediul Muzeului Brunkenthal din Piaţa Mare...

Este ora 9.00. Grupuri de oameni se adună în mijlocul oraşului, în piaţă. Se simte ceva în aer, o tensiune.

Ora 10.00 Trei maşini ARO cu miliţieni apar in piaţă bruscind grupurile de tineri şi incercind să aresteze pe unii dintre ei. Miliţienii au scuturi. Impotriva cui? Cei prezenţi se opun. Incidentul ia amploare. Două dintre maşini reuşesc să fugă, dar a treia e reţinută de oameni, miliţienii alungaţi şi maşina răsturnată cu roţile in sus; i se dă foc. Tinerii fac horă in jurul pieţei şi strigă: Veniţi cu noi! Se scandează lozinci anticeauşiste. Piaţa se umple de lume.

10.25 In piaţă intră primul transportor blindat şi in urma lui sosesc camioane cu elevi de şcoală militară. Sint echipaţi de luptă. Incearcă să degajeze centrul pieţei. Evenimentele se precipită. Coborit din camion, un grup de militari trage o rafală de avertisment in aer. Se aud strigăte: „Se trage! Se trage!" Văd un om căzind in genunchi, altul rămine nemişcat, celălalt se tirăşte spre clădirea CEC-ului, se ţine de umăr. Cîţiva oameni il ridică pe cel căzut şi-l duc undeva. Nu se ştie cine a tras in oameni; militarii au şi acum armele cu ţevile ridicate in sus. Oamenii care fuseseră in piaţă se retrag spre străzile laterale, dar nu fug, se opresc şi incep să vocifereze. Un ofiţer parlamentează cu ei in gangul Bisericii catolice. S-a tras de undeva, dintr-o lucarna, probabil din Casa Haller.

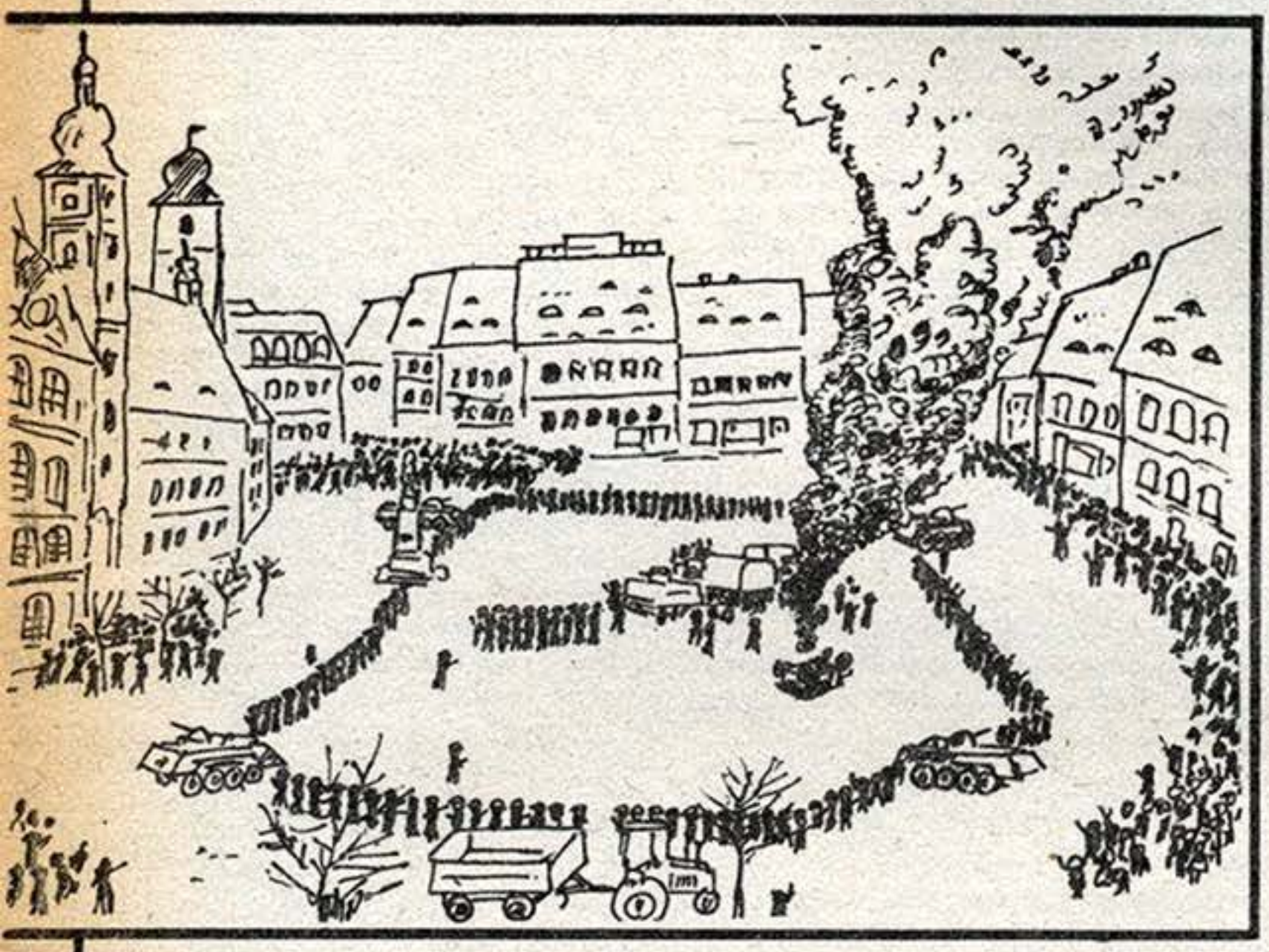

Piaţa Mare în ziua de 21 decembrie, ora 11...

10.35 Un cordon militar se intinde in jurul pieţei. Soldaţii rămin in repaus cu armele in cumpănire. Spre strada de lingă muzeu se află o mitralieră cu doi servanţi in poziţie de tragere.

10.45 Tensiunea sporeşte in piaţă, dar nimeni nu se teme de militari. Mulţimea scandează din cele patru colţuri ale pieţei: Sibiu-Timisoara! Nu sintem fascişti! Jos ceausescu! In piaţă sosesc alte transportoare blindate, impreună cu o maşină de pompieri. Tunul de apă al pompierilor face un tur al pieţei, lansind jeturi de apă. De undeva de sus, se aruncă grenade lacrimogene; una fisiie in faţa Casei albastre. Lanţul de militari ba inaintează doi paşi, ba se retrage.

11.10 O mare parte dintre manifestanţi se deplasează spre consiliul judeţean, dar rămin destui şi in piaţă, continuind să scandeze lozinci anticeauşiste. Unii se apropie de soldaţi, incercind să-i convingă să li se alăture. Sint mulţi copii şi femei. Unii aduc mincare soldaţilor, alţii le oferă ţigări. Patru blindate iau poziţie in cele patru colţuri ale pieţei şi incremenesc acolo. Maşina ARO continuă să ardă, scoţind nori negri de fum. Apoi explodează.

11.30 Tensiunea a mai scăzut. Punctul critic pare depăşit. Văd o femeie cu un cărucior trecind printre blindate şi cordonul de militari. Calmul oamenilor mă uimeşte. De fapt, tot ce se intimplă in piaţă mi se pare un vis. Sint mindru pentru locuitorii Sibiului. Tinere stau de vorbă cu soldaţii, probabil multe il cunosc.

11.35 Clopotele bisericilor incep să bată deasupra oraşului. Intre timp, in piaţă se reintorc alte grupuri de demonstranţi.

11.50 Veşti din oraş: se demonstrează in faţa consiliului judeţean. Dau un telefon acasă şi anunţ că voi intirzia. Mulţi dintre colegi pleacă să se alăture demonstranţilor. Ne oferim cîţiva voluntari pentru a asigura paza intrării Muzeului Brukenthal.

12.05 Izbucnesc risete cind le spun celor mai tineri că azi era ziua de naştere a lui Stalin. Nu ştim ce se intimplă la Bucureşti. Se pare că dictatorul a convocat un miting pentru inflerarea Timişoarei. Radioul continuă delirul falselor adeziuni. Toţi aşteptăm insă altceva. Sintem cu toţii convinşi că de Capitală depinde totul.

12.13 In piaţă, pentru moment, se instalează liniştea. Auzim că muncitorii sint consemnaţi in intreprinderi, porţile fiind blocate. Speranţa e pentru după-amiază, cind şi ei vor reuşi să se alăture tinerilor.

13.00 Coloane de muncitori incep să pătrundă in Piaţa Mare. Vin dinspre Oraşul de Jos, colindind străzile, chemindu-i şi pe ceilalţi. Veniţi cu noi! Veniţi cu noi! Vin de pe toate străzile vecine. Coloanele dau ocol pieţei şi işi continuă mişcarea pe alte trasee. Vin cu drapele tricolore, dar pe banda galbenă, in locul stemei smulse au rămas găuri mari prin care se vede cerul. Numeroase pancarde. Unele cu umor: ceausescu, fii boier! cara-te ca Honecker! Se scandează: Fara violenţa! Şi deviza este şi pusă in practică: intre manifestanţi şi cordonul de militari işi fac apariţia oameni de ordine dintre demonstranţi. Coloanele dau ocol pieţei, intrind şi ieşind pe strada N. Bălcescu.

14.00 Tot poporul e in stradă. Lanţul militarilor este rupt prin voinţa ambelor părţi. Pe transportoarele blindate, cu mitralierele ridicate spre cer, se urcă civili sub privirile complice ale soldaţilor. Lumea lăcrimează din cauza gazelor lacrimogene care incă mai stăruie in aer. Mulţimi de oameni, in bătaia soarelui care apune, se deplasează spre sediul miliţiei şi spre strada Lili Paneth, unde se află reşedinţa fiului dictatorului, de fapt „stăpinul" judeţului nostru. Ultima zi

înainte de solstiţiu. Seara coboară repede, spre a face loc revoluţiei luminărilor aprinse. Căci toată noaptea manifestanţii străbat oraşul, revenind de fiecare dată în Piaţa Mare, cu luminări aprinse în mîini. Militarii rămîn toată noaptea pe poziţii, răsfăţaţi cu tot ceea ce li se poate oferi de către oameni. Armata e cu noi! Se cîntă Deşteaptă-te, române!, se aud colinde. Preoţii cer să se rostească rugăciuni şi lumea îngenunchează şi se roagă în cor. Aerul rece al nopţii amplifică vocile. O mare de luminări. Românii răspund cu luminări aprinse unui seism care a cuprins întreg estul european. Este formidabil cît de puternic se simte aici, la Sibiu, în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989, comunitatea unor destine europene.

...22 decembrie, dimineaţa. Soarele care răsare luminează vîrful statuii lui Gh. Lazăr din Piaţa Mare. Lanţul militarilor s-a repliat spre zidurile clădirilor laterale, în timp ce mulţimea a pătruns în piaţă. Se strigă, se cîntă; toţi sînt obosiţi, dar entuziaşti. Ciorchini de oameni căţăraţi pe statuia lui Lazăr. Steagurile găurite fîlfîie peste tot. Nu se ţin cuvîntări. Mulţimea aşteaptă. Unii soldaţi, ducînd la ochi lunete desprinse de la arme, cercetează cu atenţie lucarnele de pe acoperişurile caselor din jur. Totul pare o sărbătoare paşnică. Intru în vorbă cu cîţiva dintre militari. Vor şi ei să se schimbe rînduielile. Spun că nu au decît cartuşe de manevră şi că au ordin să nu tragă, că, oricum, ei nu vor trage, dar se tem că securiştii ar putea deschide focul din podul caselor din jur.

10.30. Mulţimea a invadat întreaga piaţă. Toată lumea e convinsă de victorie, deşi nu se ştie nimic precis. Pe la 11.00 reuşesc să plec de la muzeu, căci ne soseşte schimbul. Alerg acasă. Pe drum văd un TIR cu număr de Cluj; şoferul priveşte uimit la tancurile şi mulţimea din jur. I se strigă să spună celor întîlniţi în drum spre Cluj despre cele întîmplate la Sibiu. Mă opresc pe la fratele meu şi apoi ajung acasă. Abia intru, şi picioarele mi se înmoaie: se transmite comunicatul despre sinuciderea „trădătorului Milea" şi instituirea stării de urgenţă. Lăsăm aparatul de radio deschis. Nu se poate! ceva trebuie să se întîmple la Bucureşti! Fix la ora 13.00, la radio, Mircea Dinescu strigă: „Cu ajutorul lui Dumnezeu, am pătruns la televiziune! Ceauşescu a fost răsturnat!" Ochii mi se umplu de lacrimi şi simt că mă prăbuşesc. Presimt că abia acum începe greul...

„Am aruncat cascheta la pămînt"

MIHAI ENESCU (maistru militar U.M.01606 — Şcoala de ofiţeri de transmisiuni): Din 17 decembrie cînd s-a declarat stare de alarmă am fost chemat din concediu. S-a ridicat armamentul, fără muniţie însă, situaţie în care am rămas pînă în 21 decembrie, ora 9.15. În acel moment, grupul de manifestanţi de pe bulevardul „Gh. Gheorghiu-Dej" [azi general Vasile Milea] a trecut prin faţa unităţii noastre. Elevii militari erau în pauză şi s-au agitat văzînd coloana. Oamenii treceau la distanţă de 2 metri de gardul unităţii noastre, conducătorii manifestanţilor cerîndu-le să nu se apropie de unitate. Apoi orele de curs s-au reluat. Seara s-a ascultat cuvîntarea lui Nicolae Ceauşescu la radio şi televizor. Noaptea a trecut fără evenimente deosebite.

În dimineaţa de 22, pe la orele 7.30-8.00, un grup de manifestanţi din cartierul Vasile Aaron a cerut să dăm jos placarda de la intrarea unităţii pe care scria „Trăiască p.c.r. ..." Raportînd comandantului şcolii situaţia, acesta a fost de acord să fie coborîtă placarda. Manifestanţii au primit aceasta cu entuziasm şi au început să scandeze: Armata e cu noi! Armata e cu noi!.

Cînd s-a anunţat la T.V. faptul că „trădătorul" Milea s-a sinucis, elevii au fost foarte derutaţi, neştiind ce să creadă. Fuga lui Nicolae Ceauşescu a fost anunţată prin staţia de radioamplificare a şcolii. Prima reacţie de bucurie: am aruncat cascheta la pămînt! Elevii au aplaudat frenetic.

S-a dat alarma şi întregul efectiv al şcolii a primit muniţie. Subunităţile s-au organizat rapid. Discuţii lucide cu elevii spre a apăra cazarma şi a interveni de urgenţă în funcţie de nevoi. S-au constituit plutoane care au fost plasate la diferite obiective din oraş; alţi elevi au întărit garda din şcoală. Plutoanele din oraş au primit ordin categoric să nu tragă în populaţie. Militarii au primit ţigări şi hrană de la oameni. În seara de 22 decembrie, trei elevi păzeau librăria „Luceafărul". Manifestanţii au încercat să intre înăuntru, neluînd în seamă sfatul militarilor. Unul dintre manifestanţi s-a repezit să spargă vitrina, dar organizatorul lor i-a dat o palmă, spunîndu-i: „Gîndeşte-te că şi tu ai fost militar şi ştii ce înseamnă să ai în pază un obiectiv!". Gestul organizatorului şi cuvintele sale au fost întîmpinate cu aplauze de către demonstranţi. Tot în 22 decembrie, pe la ora 14.00-15.00, un grup de manifestanţi a adus la noi doi securişti, aruncîndu-i peste gard, apoi au adus şi alte persoane ce li se păreau suspecte. În total, 11 indivizi, pe care directorul şcolii i-a pus sub pază într-o încăpere, unde au rămas timp de trei zile, după care au fost predaţi Unităţii militare 01512.

În noaptea de 22 spre 23 asupra şcolii s-a tras din mai multe puncte. Căpitanul Niţă Octavian, în fruntea plutonului său, a primit în pază clădirea poştei de pe bulevardul „Mihai Viteazul". Urcat pe acoperişul clădirii spre a vedea de unde se trage asupra obiectivului pe care îl avea în pază, a fost rănit în stomac. A pierdut mult sînge şi după cîteva ore de spitalizare a murit... ■

(Va urma)

...şi în 22 decembrie, ora 9 (desene de Valer Deleanu)

Grupaj realizat de Marian ŞTEFAN

DOSARUL ARHEOLOGIEI

ÎNTRE ILUZIE ȘI DEZILUZIE

De două ori binevenită ideea redacției revistei Magazin istoric **de a deschide „dosarul arheologiei" în epoca ceaușistă. Pe de o parte, prin faptul că prilejuiește o dezbatere în rîndul specialiștilor, dezbatere ce nu a fost posibilă, în ultimii ani, în condițiile restrîngerii drastice a sesiunilor științifice (atît numeric, cît și ca posibilități de participare), ca și a oricăror altor prilejuri de a pune în discuție problemele științelor istorice; pe de altă parte, deoarece oferă specialiștilor posibilitatea de a împărtăși numeroșilor iubitori ai istoriei (inclusiv arheologiei) imaginea reală a condițiilor precare în care se desfășura cercetarea arheologică în epoca de tristă amintire a dictaturii.**

Ideilor expuse de dr. Alexandru Vulpe de la Institutul de arheologie din Capitală, dorim să le alăturăm opiniile cercetătorilor ieșeni legate de un capitol important al cercetării arheologice românești, care „există, dar lipsește cu desăvîrșire". Este vorba de cercetarea interdisciplinară, de aportul metodelor moderne de investigație și analiză în cercetarea celor mai vechi vestigii ale iscusinței omenești. În acest sens, prezentăm cititorilor revistei un memoriu (avîndu-l ca semnatar, alături de noi, și pe prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmbovița), pe care la începutul anului 1989 l-am adresat mai multor foruri ce patronau pe atunci activitatea de cercetare științifică: Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Universitatea ieșeană, Ministerul Educației și Învățămîntului. Evident, nu am primit nici un răspuns de nicăieri. Dacă-l (re)aducem acum în atenție, o facem pentru că — în mod obiectiv — situația expusă rămîne, în continuare, un deziderat privind perspectivele arheologiei românești.

Dan MONAH,
dr. Vasile CHIRICA,
Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" Iași

„În ultimii 40 de ani în arheologia mondială s-a produs o profundă schimbare, o adevărată revoluție, datorată utilizării unor metode ale științelor naturii în cercetarea arheologică. Sistemele cronologice tradiționale au fost profund modificate datorită descoperirii, în 1950, a datării prin radiocarbon.

În anii '60 au fost inventate noi metode de datare radiometrice sau bazate pe alte principii. În ultimele două decenii se constată o și mai pronunțată scientizare a arheologiei, prin folosirea a numeroase metode de prospectare și cercetare bazate pe fenomene fizice sau chimice. Asistăm de asemenea la folosirea sistematică a științelor biologice, dintre acestea desprinzîndu-se discipline ca: paleo- și arheobotanica, paleo- și arheozoologia, antropologia istorică, paleoclimatologia etc., toate cu metode proprii de cercetare, care nu pot fi practicate decît de specialiști avizați. Disciplinele amintite mai sus permit o corectă reconstituire a mediului înconjurător, în cadrul căruia au trăit vechile comunități umane, înlesnind explicarea unor fenomene istorice. Se continuă utilizarea informațiilor etnografice și a analizei sociologice, dar metodele acestor științe sînt adaptate necesităților arheologiei. Procesul de pătrundere a matematicii în arheologie a fost accelerat de apariția informaticii și dotarea cu calculatoare a centrelor de săpături și a instituțiilor angajate în cercetarea arheologică.

În momentul de față nu se mai poate face arheologie în maniera tradițională. Este absolut necesară depășirea stadiului actual și fundamentarea ipotezelor pe baza datelor obiective, furnizate de noile tehnici și metode de cercetare. Trebuie să atragem atenția, în mod serios, că refuzul de modernizare a arheologiei românești va duce la marginalizarea ei. Deja în unele sinteze continentale s-au strecurat aprecieri de genul: „spațiul alb din România", „inexistența datelor C_{14} pentru culturile din România nu ne permite...".

Considerăm că este necesar să sincronizăm urgent demersul științific românesc cu cercetarea arheologică mondială. Neacționînd în acest sens, nemodernizînd arheologia românească, ne scoatem singuri din competiție.

Modernizările mai sus-amintite nu au rămas fără ecou în rîndurile arheologilor români. Izolat, prin eforturi personale sau prin colaborarea cu specialiști români binevoitori, uneori folosind specialiști sau laboratoare din străinătate, s-au făcut unele tentative de modernizare. Așa cum era de așteptat, aceste încercări, nefiind instituționalizate, neavînd un program coerent de cercetare și laboratoare necesare, nu s-au impus, rămînînd doar niște excepții onorabile. Vom da cîteva exemple care însă nu au pretenția de a epuiza subiectul. Pentru neoliticul din România dispunem de 42 date C_{14}, toate obținute în laboratoare din străinătate. Pentru aceeași perioadă, în Ungaria sînt publicate peste 1 500 de date C_{14}, iar pentru neoliticul din Franța, epocă slab cercetată acolo, există peste 10 000 de date radiocarbon. Dacă pentru întregul complex cultural Precucuteni-Cucuteni avem 16 date C_{14} numai pentru stațiunea Ovčarovo din Bulgaria au fost datate 11 eșantioane, iar pentru stațiunea Anzaliegovo din Iugoslavia au fost publicate 47 de date radiocarbon. Cele mai multe dintre culturile neolitice din România nu dispun de nici o dată C_{14} (culturile Starcevo-Criș, Vinča, Boian, Românești etc.). Pentru culturile post-Cucuteni-Cernavoda I nu avem nici o dată radiocarbon. Practic, începînd cu mileniul III î.e.n. nu avem nici un punct de sprijin în ceea ce privește datările absolute. Pentru epoci întregi, ca bronzul tracic, prima și a doua epocă a fierului geto-dacică, nu avem nici o dată obținută prin metode radiometrice. Oricărui arheolog român ideea unor date C_{14} pentru mileniul I e.n. ar părea un lux, cu toate că astfel de datări sînt curente în cele mai multe țări europene. Sarcina de a recapitula datele absolute obținute pe teritoriul României se simplifică foarte mult atunci cînd ajungem la datările prin termoluminiscență, potasiu-argon, deshidratarea obsidianului, dendrologie etc. *Pe întregul teritoriu românesc nu a fost efectuată nici o datare prin aceste metode. În afară de Albania, România este singura țară europeană în care nu există nici un laborator pentru datări absolute.* Vom mai da un singur exemplu. Pentru cunoașterea pigmenților minerali folosiți la pictarea faimoasei ceramici Cucuteni au fost efectuate două serii de analize. Ambele au fost întreprinse în străinătate, la Universitatea Harvard (S.U.A.)[1] și într-un laborator din Cracovia (Polonia).

În ultimii ani, din inițiativa unor fizicieni și chimiști români, animați de dr. Petre T. Frangopol (de la I.F.A. București) și dr. Vasile V. Morariu (Institutul de fizică nucleară din Cluj) s-a constituit o grupare de specialiști, provenind mai ales de la Institutele de fizică nucleară de la Măgurele și Cluj, care au reușit să inițieze cîteva interesante programe de cercetare axate pe arheometrie. Grupului amintit i s-au raliat recent un geolog și cîțiva informaticieni, ceea ce a lărgit aria investigațiilor.

Recent a fost tipărit primul număr din publicația *Arheometria în România*. Publicația amintită are o excelentă ținută științifică, fiind în plus redactată integral într-o limbă de largă circulație, ceea ce mărește eficacitatea ei. În țările vecine nu există nici o publicație similară și puține țări europene se pot lăuda cu astfel de volume. Trebuie totuși să atragem atenția că în lipsa unor serioase cercetări interdisciplinare, publicația amintită este în primejdie să dispară sau

[1] *Magazin istoric*, nr. 4, 5/1985.

să devină inconsistentă.

În zilele de 17-18 februarie [1989] s-au desfășurat la Cluj-Napoca lucrările celui de-al doilea seminar de arheometrie. Nu vom insista asupra lucrărilor prezentate, care au fost de un înalt nivel științific, demonstrînd că avem suficiente forțe proprii pentru o amplă și profundă cercetare interdisciplinară, la nivel european. Cu ocazia acestui seminar, în cadrul unei mese rotunde, a fost dezbătută stringenta problemă a cercetărilor interdisciplinare în arheologie. În cursul dezbaterilor au fost puse mai multe probleme, dintre care am reținut în mod special necesitatea organizării unui laborator pentru datări absolute (C_{14} și termoluminiscență). Subliniem faptul că în momentul de față dispunem de tehnica nucleară și de specialiști de un înalt nivel. Acest laborator, cu două secții, la Măgurele pentru C_{14} și la Cluj pentru termoluminiscență, poate fi organizat printr-o investiție relativ redusă și poate funcționa cu o finanțare puțin importantă. Notăm și faptul că laboratorul ar putea presta și unele servicii (datări) pentru cercetarea geologică și geomorfologică.

Organizarea unui astfel de laborator ar elimina, în primul rînd, dependența noastră față de laboratoarele din străinătate și ar mări prestigiul cercetării românești atît în domeniul fizicii nucleare, cît și al arheologiei. Am reținut, de asemenea, necesitatea organizării unui laborator de paleo- și arheobotanică. Acest laborator ar putea fi organizat fără investiții în unitatea de cercetare a Facultății de Geologie, Geografie și Biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași. Pentru acest laborator este necesară doar finanțarea anuală pe bază de contracte. Prin cercetările arheobotanice s-ar da o fundamentare științifică vechimii practicării agriculturii pe teritoriul României, iar pentru perioadele mai recente s-ar demonstra vechimea și nivelul cunoștințelor agricole ale românilor și românilor. În plus, laboratorul menționat va putea asigura determinările necesare (în special determinări antracologice și ale macroresturilor vegetale) pentru laboratorul C_{14}.

Cu riscul de a ne repeta, subliniem necesitatea stringentă a organizării, în primă urgență, a loboratoarelor mai sus-menționate, care pot contribui major la modernizarea arheologiei românești. Fără îndoială, vor trebui continuate cercetările deja antamate pentru care există posibilități de finanțare. Dintre acestea, deosebit de important ni se pare programul de cercetări paleometalurgice. Credem că este necesar să semnalăm faptul că între Bulgaria și U.R.S.S. există un program de cercetare în ceea ce privește paleometalurgia circumpontică, program urmărit de mai mulți ani și care deja a înregistrat succese notabile. Un program similar există și în Iugoslavia. România, neparticipînd la aceste programe și fiind tîrziu și poate neindicat să se asocieze, va trebui să-și inițieze și să dezvolte propriul său program în acest domeniu. Nu vom insista aici asupra importanței datărilor prin arheomagnetism, pentru care s-au făcut unele începuturi ce nu pot progresa în lipsa laboratorului de datări absolute (C_{14} și TL). Indispensabile sînt cercetările comune, întreprinse cu geologii, antropologii, arheozoologii și informaticienii. Notăm că în prezent există un singur geolog interesat de cercetarea arheologică, dar care lucrează benevol; în domeniul arheozoologiei, situația este de asemenea dramatică: în momentul de față există trei arheozoologi, dintre care doi se vor pensiona în curînd, iar al treilea va putea asigura doar analizele pentru Banat.

O adevărată cercetare interdisciplinară nu se poate face, pentru cele mai multe discipline, decît folosind profesioniști special pregătiți pentru aceasta, iar activitatea trebuie să se desfășoare într-un cadru instituționalizat, prin programe coerente și continui de cercetare. *Fără o cercetare interdisciplinară sinceră, profesională, coerentă și continuă, arheologia românească, care deține din punct de vedere geografic cîteva dintre cele mai importante chei continentale, se va marginaliza și izola în cadrul cercetărilor similare din Europa".* ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **BUCUREȘTI, ORAȘ MARTIR — ORAȘ EROU** *(fotografii color:* **C. Bogdan, M. Ciucă, Gh. Chelmec, S. Comănescu, Gh. Cristea, I. Oprea, Al. Pikalski, R. Sigheti, I. Șerban;** *fotografii alb-negru:* **Victor Stroe).**

Editura Meridiane, București, 1990, 16 lei: *imagini surprinse de fotoreporterii Studioului de artă fotografică al Combinatului Poligrafic București în locurile fierbinți ale Capitalei, între 22 decembrie 1989 și 12 ianuarie 1990.*

• **Vasile Pârvan — STUDII DE ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ** *(ediție îngrijită, note și indici de* **Lucian Nastasă;** *cuvînt înainte și studiu introductiv de* **Al. Zub).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1990, 390 pp., 42 lei: *un nou volum din seria de restituiri, privind preocupările istoricului în anii de început ai activității sale.*

• **Dumitru Velciu — CRONICA ANONIMĂ A MOLDOVEI. 1661-1709. PSEUDO — NICOLAE COSTIN.**

Editura Minerva, București, 1989, 290 pp., 16,50 lei: *studiu critic al unui important izvor al istoriei noastre medievale.*

• **Michel Géoris — NUTS!... BĂTĂLIA DIN ARDENI. DECEMBRIE 1944** *(prefață:* **Viorica Moisuc;** *traducere din limba franceză:* **Adrian Stănescu).**

Editura Humanitas, București, 1990, 142 pp., 12 lei: *ultima dintre marile încleștări de pe teatrul european vestic de luptă al marii conflagrații, într-o alertă reconstituire (vezi* Magazin istoric, *nr. 8/1989).*

THEODOR ENESCU:

Muzeul Naţional de Artă — victimă a genocidului cultural

În chiar tumultuoasele ore ale după-amiezei, serii şi nopţii de 22 decembrie 1989, cind coloanele de revoluţionari apărau cu trupurile lor în Piaţa Palatului izbînda Revoluţiei, întreaga ţară a urmărit prin intermediul transmisiunilor în direct ale Televiziunii Române — din acea zi devenită liberă — cum două instituţii reprezentative pentru cultura noastră naţională cădeau victime ale furiei dezlănţuite a bandelor de terorişti ceauşişti: Muzeul Naţional de Artă şi Biblioteca Centrală Universitară. Gloanţele şi flăcările finalizau, ca într-o imagine de apocalipsă, „opera" anticulturală a regimului de dictatură.

Grav avariat în acele zile din decembrie anul trecut, Muzeul Naţional de Artă cunoaşte, în prezent, febrila activitate de refacere, prin eforturile specialiştilor, ale constructorilor, ale unor întreprinderi şi instituţii din întreaga ţară.

Am adresat d-lui THEODOR ENESCU, istoric de artă, directorul Muzeului Naţional de Artă[1], rugămintea de a răspunde cîtorva întrebări pentru revista şi cititorii noştri, rugăminte acceptată cu amabilitate şi pentru care îi mulţumim.

— Întrucît aţi fost numit de scurt timp la conducerea Muzeului, care este „moştenirea" pe care aţi preluat-o?

— În ianuarie 1990, Muzeul de Artă al României (care se numeşte azi Muzeul Naţional de Artă) era aproape o ruină, nu numai din punct de vedere material, dar şi spiritual. În ce priveşte primul punct de vedere, trebuie subliniat faptul că o astfel de stare vecină ruinei nu s-a datorat numai evenimentelor de la sfîrşitul lui decembrie 1989, ci şi tratamentului incalificabil la care a fost supus muzeul în ultimii 15-20 de ani. Este inadmisibil, de pildă, ca de la înfiinţarea lui, în 1949, să nu se fi organizat în acest muzeu, ce adăposteşte cel mai mare tezaur de artă românească şi de artă străină al ţării, decît un singur depozit de picturi în care să fie respectate cerinţele de conservare. An după an, bugetul muzeului a fost micşorat, ajungîndu-se în ultimii aproape 10 ani la aşa-zisa autofinanţare, ce obliga personalul de specialitate al muzeului — muzeografi, conservatori şi restauratori — să dedice mai mult de două treimi din activitatea lor activităţilor de „rentabilizare". Acestea presupuneau nu o dată munci descalificatoare, puteau duce în timp la o adevărată deprofesionalizare, lucru ce a fost evitat datorită unui efort admirabil şi a unei conştiinţe responsabile din partea unei bune părţi a muzeografilor. Conducerea muzeului, după retragerea destoinicei directoare care a fost Marcela Bădulescu — ani de zile, înainte, adjuncta lui M. H. Maxy — a escaladat an de an complezenţele faţă de abuzurile nepermise ale autorităţilor „de partid şi de stat". Un mare dezavantaj, devenind din ce în ce mai agresiv, a fost pentru muzeu împărţirea Palatului cu Consiliul de Stat, impusă din 1962, împărţire care a condus la distrugerile din decembrie 1989, ce ar fi putut ajunge pînă la nimicirea patrimoniului. Primele meniri ale unui muzeu sînt, cum se ştie, conservarea şi punerea în valoare a patrimoniului său artistic. Tocmai acestea au fost grav neglijate în ultimii zece-cincisprezece ani de către Muzeul de Artă. Deteriorarea treptată, pînă la anihilare, a instalaţiilor de climatizare, ajungîndu-se la diferenţe inadmisibile de temperatură, pînă şi

[1] Născut la 12 septembrie 1926, istoricul de artă Theodor Enescu este membru al Asociaţiei internaţionale a criticilor de artă, membru al Comitetului naţional al CIHA (Comitetul internaţional al istoricilor de artă), cît şi autorul unui mare număr de studii despre arta românească şi universală şi al unor importante monografii, între care: **Camil Ressu, G.D. Mirea, V. Almăşanu.**

la scurgerea de apă din plafoane, a afectat grav cu timpul numeroase opere, chiar unele din cele mai valoroase. Repetata lor transportare în depozite, spre a face loc cine știe căror expoziții derizorii sau infamantelor expoziții omagiale și celor ale „Cîntării României", a contribuit, de asemenea, la deteriorarea patrimoniului inestimabil al muzeului. Este uimitor cum toate acestea, deși semnalate și perfect cunoscute, se făceau cu o nonșalanță irresponsabilă din partea factorilor de răspundere, încheindu-se, spre culmea infamiei, cu acțiuni festiviste, în timp ce muzeografii erau disprețuiți și înjosiți, puși adesea a executa, lung timp, munci de salahori sau de muncitori necalificați, pentru organizarea acelor expoziții-mamut ale „Cîntării României", instalate abuziv în muzeu, expoziții ce n-aveau nimic comun nici cu arta, nici cu cultura, contribuind la deteriorarea delicatului patrimoniu de artă medievală românească, evacuat adesea din sălile sale. Toate acestea ilustrează acțiunea de ruinare, și din punct de vedere spiritual, a primului muzeu al țării, destinat, prin chiar locul lui eminent în organizarea culturală a acesteia, să fie un factor de educație a spiritului. Cînd asemenea structură a culturii unei țări, mărturisitoare a unora din înaltele sale tradiții făuritoare de valori, ca și a unora din cele ale omenirii, a fost supusă perseverent unui proces de degradare, ce pare a dovedi un plan, n-ar fi legitim să se vorbească de o acțiune premeditată de genocid cultural? Acțiune care trebuie înscrisă în acel genocid cultural global întreprins pe atîtea planuri — tradițiile așezărilor rurale și urbane, ale arhitecturii, degradarea artelor, literaturii etc. — ce a făcut din instituțiile culturale ale acestei țări aproape niște relicve. E aceasta „moștenirea" — cum o numiți d-voastră — de la care cei chemați azi să gireze aceste instituții trebuie să pornească angajîndu-se în renașterea lor și în reactivarea rolului efectiv ce trebuie să le revină în renașterea culturală a țării întregi. Cît despre vreo latură „pozitivă" a „moștenirii" preluate, ea trebuie recunoscută în admirabila dăruire și pasionatul atașament pe care partea cea mai bună a echipei de muzeografi a muzeului le-au arătat și le arată față de valorile patrimoniului și de prestigiul său cultural.

— Vă rugăm să evaluați succint distrugerile suferite de muzeu în zilele Revoluției din decembrie 1989.

— Mi-aș permite să evoc mai pe larg aceste distrugeri — deoarece în această privință s-au făcut adesea afirmații eronate, chiar și recent, la postul de radio Europa liberă, în cursul unei relatări din București, relatare care s-ar fi cuvenit să știe cum să-și aleagă sursele. Muzeul a suferit, în primul rînd, distrugerea gravă a palatului său: toate sălile de expunere au fost avariate, unele extrem de grav, atelierul de restaurare-pictură incendiat, spații de lucru ale unor secții incendiate, sala mică a palatului complet distrusă prin incendiere. În ce privește patrimoniul, din cel de pictură europeană: au fost distruse prin ardere, în atelierul de restaurare, 17 picturi, dintre care una valoroasă; în săli, de unde nu putuseră încă să fie transportate, au fost grav avariate 18 picturi, dintre care o pictură italiană din secolul XVII, o compoziție de mari dimensiuni, a lui Camillo Procaccini, nu va putea fi restaurată decît parțial, urmînd a fi păstrată în depozit doar ca document. Diferite grade de avariere au suferit alte 31 de picturi. Datorită zelului și curajului unora dintre muzeografe, simțului lor exemplar de responsabilitate și atașament față de valorile muzeului, s-a procedat în primele zile (22-23 decembrie) la transportarea în depozite a operelor, cu ajutorul soldaților și al unor binevoitori; astfel că nici una din marile capodopere ale muzeului nu a suferit. Din patrimoniul de artă românească, au fost distruse prin ardere, în atelierul de restaurare, 16 picturi, printre care una de Aman și una de Grigorescu. În săli, au fost avariate, în diferite grade, 75 de picturi. Două dintre acestea, un *Vitré* de Grigorescu și un *Autoportret* de Theodor Aman, sînt irecuperabile. Printre picturile cu perforații destul de grave figurează una de Andreescu și trei de Luchian, iar printre celelalte, cu una sau două perforații, 14 picturi de Andreescu, 4 picturi de Grigorescu, 7 de Luchian, 6 de Aman. Au suferit avarii, de asemenea, patru fragmente de frescă din secolul XVI, de la biserica episcopală din Curtea de Argeș. În birourile Secției de grafică, ce au fost incendiate, au fost distruse 309 desene cu caracter documentar, de mică valoare însă. Mai gravă a fost aici distrugerea întregii biblioteci uzuale, cuprinzînd o serie de lexicoane rare, indispensabile instrumente de lucru, precum și a întregii evidențe științifice a fondurilor de desene și gravuri. Birourile Secției de artă medievală românească au fost și ele incendiate, fiind distrusă aici o parte a arhivei, reprezentînd o importantă activitate științifică. Mai trebuie amintită distrugerea prin ardere, într-una din săli, a unei tapiserii din secolul XVII și avarierea altor trei.

— Cum se desfăşoară lucrările de refacere a muzeului şi pe cînd se preconizează redeschiderea lui?

— Se lucrează intens încă din ianuarie la reconstrucţia muzeului, clădirea necesitînd reparaţii totale, începînd cu instalaţiile. Imensa lucrare de reconstrucţie a fost preluată de trustul „Carpaţi" şi sperăm că va fi realizată în excelente condiţii. S-a elaborat, cu întreg personalul ştiinţific al muzeului, tema de proiectare, comportînd o restructurare a spaţiilor de expunere şi de restaurare, s-a avut în vedere în acest sens o extindere a expunerii spre a pune în valoare, cum se cuvine, cea mai mare parte a patrimoniului într-un circuit coerent. Prin structurarea spaţiilor şi o dotare modernă se va asigura desfăşurarea unei optime activităţi de conservare. Astfel, vor fi împlinite cele două funcţii majore ale unui muzeu. Spaţii speciale au fost prevăzute pentru cît mai moderne activităţi de educaţie vizuală şi de animaţie culturală, activităţi prin care azi toate muzeele îşi dinamizează prezenţa în spaţiul social şi cultural. Vor fi mărite, de asemenea, spaţiile destinate expoziţiilor temporare, expoziţii cu o temă anume sau retrospective, dar şi expoziţii primite de la muzee străine, în vederea obţinerii cărora muzeul încearcă a pune de pe acum bazele unei strategii. Se are în vedere, de asemenea, modernizarea mobilierului muzeal şi a iluminatului. Extinzîndu-se, cum se cuvine, în întreg palatul, numai astfel putînd să pună în valoare patrimoniul său, cel mai bogat patrimoniu artistic al ţării, muzeul sperăm să arate ca un muzeu european.

Dacă trustul de construcţii „Carpaţi" va lucra în ritmul preconizat s-ar putea ca întreg muzeul să se redeschidă într-un an şi jumătate. Dar, între timp, poate chiar din această vară, sperăm să putem organiza în unele spaţii expoziţii din patrimoniul nostru.

— Care sînt intenţiile muzeului privind activitatea sa viitoare?

— Am relevat mai sus cîteva din intenţiile conducerii muzeului. Alte puncte ale programului său mai sînt: asigurarea unei înalte specializări a muzeografilor şi restauratorilor prin stagii pe lîngă marile muzee străine şi importantele ateliere de restaurare, publicarea unor noi ediţii ale cataloagelor muzeului şi a unor noi cataloage, tipărite în cele mai bune condiţii grafice, înmulţirea publicaţiilor muzeistice (buletin de contribuţii, monografii, ghiduri, pliante pentru fiecare secţie şi fiecare colecţie de obiecte de artă, ilustrate etc.). Pentru unele din acestea, procesul de elaborare a fost început. Intenţionăm să dăm o sporită atenţie formării de cadre de restauratori, precum şi perfecţionării lor continue, printr-o mai riguroasă informare şi organizare a activităţii în acest domeniu, vital pentru perpetuarea patrimoniului nostru artistic. S-ar mai putea formula, desigur, şi alte puncte ale programului de dezvoltare a muzeului. Importantă este, desigur, o viziune a viitoarei traiectorii. În prezent însă energiile noastre trebuie să se concentreze în eforturile de a face faţă enormelor dificultăţi ale acestui moment de pornire, şi conducerea actuală a muzeului nu s-ar fi angajat în această dificilă misiune fără a recunoaşte că ea a fost asumată, cu o admirabilă solidaritate cu destinul acestui muzeu, de cea mai bună parte a corpului său de muzeografi.

COLOCVIU INTERNAŢIONAL

Prima manifestare ştiinţifică din domeniul istoriei, cu participare internaţională, de după Revoluţia din decembrie 1989, a avut loc la Bucureşti, între 2-6 mai. Colocviul *Texte şi imagini oraculare în sud-estul european în evul mediu şi la începutul epocii moderne: politică şi mentalitate* — organizat de Asociaţia internaţională de studii sud-est europene şi de Comitetul naţional român de studii sud-est europene, cu concursul moral şi financiar al UNESCO — a reunit specialişti în domeniu din Bulgaria, Grecia, Iugoslavia şi România.

Tema lucrărilor a fost hotărîtă la cel de al VI-lea Congres internaţional de studii sud-est europene, desfăşurat în septembrie trecut, la Sofia. Salutînd prezenţa oaspeţilor de peste hotare în capitala noastră liberă, profesorul Răzvan Theodorescu, preşedintele Comitetului naţional român, preciza că alegerea oraşului Bucureşti s-a dovedit o prezicere de bun augur.

Început în Capitală, colocviul şi-a desfăşurat apoi şedinţele la Curtea de Argeş şi la mănăstirea Hurezi. Participanţii au mai putut vizita mănăstirile Cozia şi Dintr-un lemn. Comunicările prezentate au îmbrăţişat teme variate, abordînd, atît domeniul artelor plastice, cît şi cel al literaturii culte sau populare.

S-a reînnodat astfel o frumoasă tradiţie — remarca profesorul Virgil Cândea, secretar general al AIESEE — inaugurată în anul 1963: cea a manifestărilor ştiinţifice cu participare internaţională, pe teme privind istoria sud-estului european, ţinute în România.

D.M.

3,8 milioane hectare de teren, dintre care 1,2 milioane hectare pădure. Întreaga suprafață împrejmuită, atît pentru a nu îngădui nimănui să intre, cît și pentru a nu lăsa să se strecoare în afară nici picior de animal. Pentru că suprafața amintită mai sus — echivalentă cu întinderea cîtorva județe luate laolaltă — constituia „terenul de vînătoare" al „întîiului vînător al țării" (în anii din urmă și... singurul, întrucît vînătorilor le cam fusese interzis accesul pe terenurile de vînat). 23 case de vînătoare, între care 15 erau adevărate palate în sînul naturii, în cele mai pitorești locuri ale falnicilor noștri codri. Sute și mii de oameni — silvicultori, pădurari — întreținînd impecabil aceste terenuri, trebuind să fie gata oricînd pentru capriciile și orgiile cinegetice ale dictatorului. Să urmărim, în relatarea lui Vasile Adam, fost bucătar al perechii dictatoriale, calitate în care a însoțit-o în diverse „expediții" vînătorești, noi amănunte privitoare la acest aparent hobby: vînătoarea.

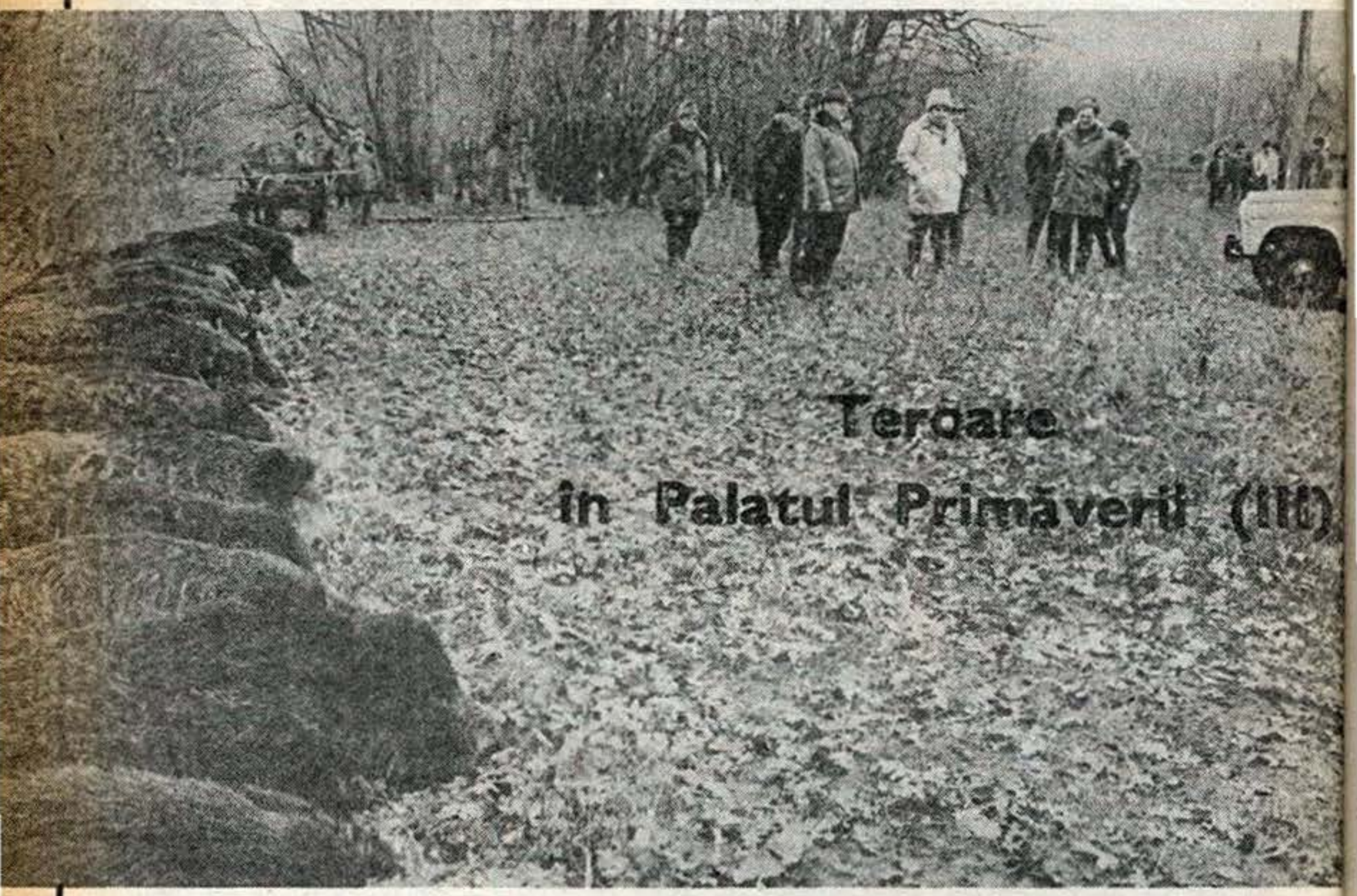

Teroare în Palatul Primăverii (III)

Una dintre îndeletnicirile favorite ale dictatorului (și ale unei bune părți din clanul conducător) era vînătoarea.

N-aveam de unde să știu atunci, și nici nu mi-aș fi putut închipui că la sfîrșitul lui '89 această pasiune avea să se transforme în cea mai groaznică dintre vînători: aceea de oameni!

Ca și în toate celelalte domenii, nici în timpul vînătorii, dictatorul nu admitea concurență: neapărat, trebuia să fie cel mai bun țintaș, neapărat trebuia să dobîndească cele mai semnificative trofee cinegetice. Este de neînchipuit cîte forțe trebuiau să fie puse în mișcare pentru ca „șeful" să mai poată doborî un urs, un mistreț, un cerb — care obligatoriu trebuiau să devină noi recorduri mondiale, după tabelele C.I.C. Practic, întregul personal silvic, de la directorii din Ministerul silviculturii și din A.G.V.P.S., pînă la ultimul pădurar trebuiau să aibă permanent în atenție situația fondului cinegetic din zona lor de activitate, pentru a semnala, a urmări și eventual a fi gata să jertfească trufiei dictatorului încă una din podoabele ce ar fi trebuit să constituie fala codrilor noștri multiseculari.

Îndeosebi la urși — care constituiau una dintre prăzile preferate ale ex-conducătorului (riscul, mai cu seamă cînd se făcea pe pielea altora, îi plăcea enorm!) —, procedura de pregătire a unei vînători era deosebit de complicată și, cum se va vedea, cu urmări, deseori, foarte păgubitoare. Mai întîi, paznicii de vînătoare, pădurarii depistau exemplarele deosebite. Urma, prin observații atente, stabilirea cît mai exactă a calității trofeului. Ar fi fost vai și amar dacă trofeul n-ar fi întrunit punctajul necesar medaliei de aur în expozițiile internaționale. După aceea, în funcție de preferințele dictatorului pentru o partidă de vînătoare sau

alta, urma pregătirea vînatului. Ursul trebuia obişnuit să vină într-un anume loc, într-un luminiş, unde să poată fi împuşcat cu uşurinţă. Nu se admiteau ratări. Nu ştiu ce li s-ar fi putut întîmpla organizatorilor, dacă, de pildă, ceauşescu şi-ar fi irosit o seară sau o noapte în aşteptarea unui animal... nepunctual la întîlnirea cu moartea. Pentru aceasta, cel mai bun mijloc era obişnuirea lui cu carne. În locurile desemnate pentru vînătoare, pădurarii aşezau momeala (oi moarte, cai ş.a.), care să atragă fiarele. Şi asta zile, săptămîni în şir, pînă ce animalele căpătau reflexul condiţionat de care am învăţat la şcoală. Din clipa aceea, vînătoarea putea fi organizată.

Se întîmpla uneori însă, ca în ultimul moment, din diferite motive (şi cel mai adesea, fără motiv, căci nu se dădeau nici un fel de explicaţii) să se renunţe la vînătoarea proiectată şi pregătită cu atîta migală. De pildă, la Soveja (Vrancea), vînătoarea de urşi pregătită nu a mai avut loc din pricina cutremurului din 30-31 august 1986, cu epicentrul în zonă; din cîte ştiu „casa de vînătoare" din această localitate — deşi întreţinută de un personal adecvat — nu a fost vizitată decît de două ori de dictator.

Cînd vînătoarea nu era amînată doar temporar, se renunţa, firește, şi la sistemul de ademenire a vînatului. Aşa au apărut, în multe părţi, puzderia de urşi carnivori, care au devenit groaza stînelor şi turmelor de oi. Pentru că — de reţinut —, urşii constituiau animale ocrotite ale naturii, a căror împuşcare nu era admisă decît dacă se făcea dovada unor distrugeri foarte mari provocate de aceste animale. În perioadele mai vechi, mai era admisă împuşcarea pentru străini (cu plata în dolari — încă o metodă de jefuire a bogăţiilor ţării; animalele împuşcate astfel nu puteau fi însă dintre cele cu punctaj record pe tabele C.I.C.). Cu timpul însă şi această practică a fost restrînsă, singurul avînd drept de împuşcare fiind numai el, dictatorul. Măsurile drastice luate împotriva „accidentului" de la Dolj de acum cîţiva ani erau şi o urmare directă a încălcării acestei dispoziţii.

Rareori, ciobanii se încumetau să-şi facă singuri dreptate. Îmi amintesc, în acest sens, despre întîmplarea — aproape de necrezut — a unui bătrîn baci, care în zadar a încercat să obţină de la autorităţile silvice împuşcarea unui urs care se năravise la turma lui. Înfuriat, i-a avertizat că le va da fiara... legată. Nu l-a crezut nimeni. Baciul însă a umplut o putină cu miere amestecînd în ea şi un pumn de somnifer. Ursul a adormit buştean, iar ciobanul l-a legat cu un lanţ de trunchiul unui arbore. Nimeni nu s-a putut apropia de fiară, atunci cînd aceasta s-a trezit. Pînă la urmă, a trebuit să fie împuşcată. Firește, vinovat a fost socotit tot bătrînul baci, amendat drastic pentru fapta sa.

Se vorbea mult, chiar în cercul nostru, al personalului de serviciu, despre faptul că animalele erau împuşcate de trăgători profesionişti. N-aş putea da relaţii exacte; sarcinile mele, în timpul vînătorilor erau altele, legate de pregătirea chiolhanului (acesta e termenul exact) la „iarbă verde" ce urma unor asemenea clipe de „destindere". Cert este că, în asemenea ocazii, şeful era însoţit întotdeauna de vînători foarte pricepuţi, pentru orice eventualitate.

Cum am spus, îndatoririle mele erau altele. Nu eram însă cu totul scutit de peripeţii. La vînătorile de capre negre, care trebuiau pîndite în locuri stîncoase, greu accesibile, trebuia să mă caţăr ca un adevărat alpinist, pentru a ajunge, cu mîncarea caldă, la locul de pîndă. Nu mi s-a mulţumit niciodată. Totul intra în firesc. Şi să nu se creadă că la asemenea partide de vînătoare se recurgea la mese frugale. Totul trebuia pregătit după reţete savante. Din timp, la casa de vînătoare, unde se stabilea „bivuacul", se trimiteau alimente de tot felul, carne în felurite sortimente şi cantităţi, vinuri, diverse alte băuturi ş.a. Îmi amintesc de o întîmplare amuzantă în sine, dar care m-ar fi putut costa scump dacă se afla. Unul din felurile preferate era şalău umplut. Trimisesem din timp, la cabana de vînătoare (care de data aceasta era o construcţie mai modestă), într-un recipient cu gheaţă, doi şalăi respectabili. Din lipsă de spaţiu, găteam afară. În timpul preparativelor, unul din porcii pădurarului s-a apropiat pe nesimţite şi a înşfăcat un şalău. A urmat o goană ca-n filme, încheiată cu un placaj de rugby, pînă ce am reuşit să smulg captura din gura porcului. Fără cap, însă. Noroc că lîngă casa pădurarului era şi un heleşteu de păstrăvi. Am prins cîţiva, mi-am pus în aplicare tot talentul culinar şi am servit păstrăv pe post de şalău, urmînd străvechea zicală: „mulţi văd, puţini pricep".

Şi în cadrul acestor escapade eram trataţi ca simpli servitori, modeste unelte faţă de care nu se avea nici un pic de consideraţie. Cazul cel mai concludent s-a petrecut într-o iarnă friguroasă, la o vînătoare de mistreţi. Trebuia, cu o maşină, să mergem la locul de pîndă, pentru a duce mîncarea proaspăt preparată. Între timp, se pornise o ninsoare puternică, cu viscol, care făcea imposibilă vînătoarea. Plictisindu-se să aştepte, ceauşescu şi cei ce îl însoţeau, pur şi simplu a plecat la Bucureşti, fără să ne anunţe. Trei zile am stat înzăpeziţi în mijlocul pădurii spre Lepşa, numai cu mîncarea (de care, la început n-am îndrăznit să ne atingem) şi cu puţinul combustibil din rezervor (care s-a isprăvit, încercînd să facem un pic de căldură), ameninţaţi de o haită de lupi, care ne împiedica deplasarea pentru a cere ajutor. Abia după trei zile, după ce viscolul s-a potolit, am fost reperaţi şi transportaţi la Bucureşti, doi dintre noi direct la spital, cu grave degeraturi. ■

Moartea tiranului

Atenienii au impus lumii antice — și, prin reflex, celei moderne — imaginea emblematică a tiranoctonilor (omorîtorii de tirani). Harmodios și Aristogeiton, cei doi nobili atenieni care l-au ucis pe Hipparchos, fiul lui Pisistrate și fratele tiranului Hippias, pentru a răzbuna o insultă, au devenit în imaginarul atenian eroii rezistenței anti-tiranice. Chipul lor idealizat străjuia pe Acropole, urmașii lor, generație după generație, aveau să fie onorați de cetate ca aparținînd stirpei înnobilate de idealul civic care declanșase disidența și lupta contra acestui flagel politic atît de temut de antici — puterea uzurpată de un singur om. În ciuda efortului sever și ironic de demitizare făcut de Tucidide, care demonstrează, în cartea a VI-a a *Războiului peloponesiac*, în ce chip memoria colectivă a cetății a deformat un incident personal într-un act politic, imaginea exemplară a *omorîtorilor de tirani* s-a dovedit mai tenace decît reconstituirea istorică. În 337 î.e.n., temîndu-se de o reinstaurare a tiraniei, cetatea ateniană votează o lege prin care oricine ar ucide pe virtualul tiran va fi *hosios*, în acord cu legea divină.

Sfîrșitul real al tiraniilor în pragul epocii clasice a Greciei — la finele veacului VI și la începutul celui următor — e la fel de variat, în fapt, ca și tiraniile înseși. Memoria colectivă, transmisă de scrierile istorice începînd chiar cu cea a lui Herodot, reține însă doar ideea de răsturnare democratică și de moarte violentă: povestea celor doi fii ai tiranului Periandru al Corintului, fiul cel prost care moștenește tirania și fiul cel bun, care, după ce se închisese o vreme într-o mutenie voluntară și protestatară, își ridică glasul împotriva tiraniei pe care o doboară; sfîrșitul violent și oribil al prea puternicului Polycrates, tiranul din Samos, crucificat de stăpînii săi persani; moartea lui Hipparchos sub pumnalele conjuraților (Brutus și Cassius nu vor fi uitat această poveste la Idele lui Marte); violența absurdă și rea a tiraniei nu poate genera, în imaginarul colectiv, decît violența compensatorie a morții însîngerate și crunte.

Oaspete pentru un ceas al Facultății de istorie din București, la 27 februarie 1990, Emmanuel Le Roy-Ladurie (care e, pentru cei ce nu-l cunosc încă, unul din cei mai mari istorici ai vremilor noastre) vorbea de conotațiile shakespeariene ale morții celor doi ceaușești, fugari și buimăciți de evenimente, împușcați după un sumar spectacol al justiției. Shakespeare regăsea, în violența elisabetană, violența teatrului tragic, care e în felul său o *mise en scène* a morții tiranului. Legea după care violența naște violență este constitutivă imaginarului tragic în întregul său, și acei geniali oameni de teatru care au inventat spectacolul tragic au inventat și spectacolul tiranului zăcînd în sînge, ca un manechin dezarticulat. Faptul că însăși istoria reală îl inventase înaintea teatrului nu contrazice acest gînd, fiindcă, din miriadele de gesturi reale, sensibilitatea colectivă le reține pe cele pe care le poate încărca de semnificații. Oricîți tirani au murit de moarte bună — Cypselos și Orthhagoras, Peisistratos și Dionysios cel Bătrîn, Cleisthenes al Siacyonei ori Pittakos din Mitylene — n-are a face: tiranul exemplar are parte de o moarte exemplară prin violența ei și prin spectacolul public al acestei violențe. Tirania fusese în ea însăși percepută că spectacol al uzurpării; moartea protagonistului destramă în sînge și oroare însăși grotesca parodie de autoritate a puterii uzurpate. Exorcismul violenței prin violență rămîne un resort esențial al catharsei tragice, și expunerea cadavrelor mînjite ale transgresorilor din tragedie este (în contrast cu *prothesis*, expunerea de bine a eroului bun, înfățișat o ultimă oară celor apropiați în seninătatea unei morți frumoase) o componentă perenă a spectacolului dramatic.

Violenta ucidere a tiranului nu este însă tot una cu sfîrșitul tiraniei. Aceasta nu mai e de același ordin. Scriam acum o vreme că, în *Eumenidele* lui Eschil, sîngeroasa istorie a Atrizilor nu se sfîrșește prin moartea uzurpatorului, ci prin instituirea unui tribunal care judecă și iartă pe tiranocton. La Samos, după moartea lui Polycrates, urmașul acestuia oferă întregii cetăți puterea și instaurează *isonomia*, participarea egală a cetățenilor la drepturile politice. La Atena, Cleisthenes instaurează egalitatea politică și inventă ostracismul, o procedură judiciară care elimină din start, fără violență, pe virtualii tirani. Ceea ce azi numim *societate civilă* este, în fapt, adevărata moarte a tiraniei, și grecii par să fi aflat acum 2 500 de ani acest adevăr necruțător al istoriei. ■

Zoe PETRE

UN FULGER

PRIN NOAPTEA VREMURILOR

În urmă cu 390 ani, Mihai Viteazul reunea sub sceptrul său Transilvania, Muntenia şi Moldova, înfăptuind astfel cea dintîi unire a acestora în hotarele unui singur stat şi sub un singur voievod. În vitregia vremurilor, marea sa înfăptuire nu a putut dăinui. Amintirea ei a fost însă perpetuată, ca un simbol al aspiraţiilor românilor de unitate naţională şi statală, aspiraţii împlinite în etape succesive în 1859 şi, respectiv, 1918.

Temei al tuturor înfăptuirilor pe calea dezvoltării statului român unitar, Marea Unire din 1918 a fost contestată în anii interbelici de puterile revizioniste şi dictatoriale. În 1940, în contextul politic şi diplomatic creat de pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939[1] şi al ofensivei armatelor hitleriste asupra centrului, estului şi vestului continentului, România nu şi-a mai putut apăra integritatea teritorială, fiindu-i grav lovite independenţa şi suveranitatea naţională. În acel an, în interval de două luni, Basarabia şi Bucovina de Nord (la 28 iunie) şi partea de nord-vest a Transilvaniei (la 30 august) au fost rupte din trupul ţării şi anexate Uniunii Sovietice şi, respectiv, Ungariei horthyste. Biruindu-şi marea durere, poporul român şi-a strîns rîndurile, năcăjduind în înlăturarea nedreptăţii ce i se făcuse. În acele momente grele şi în acei ani dureroşi, amintirea lui Mihai Viteazul era invocată pentru puterea de simbol a faptei sale, îndemnînd neamul la lupta pentru refacerea integrităţii naţionale.

Mihai Viteazul şi stema reunită a Munteniei, Moldovei şi Transilvaniei, aflate la 1600 sub sceptrul său de unificator de ţară

Amintirea marelui voievod a fost atunci evocată şi de istoricul Gheorghe I. Brătianu[2] (1898-1953), care în conferinţa Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, **rostită la radio, la 12 noiembrie 1940, sublinia semnificaţiile istorice şi naţionale ale faptelor celui dintîi făuritor al unirii românilor. Conferinţa a fost publicată de autor în 1942 în volumul** Cuvinte către români, **din care am preluat şi textul care urmează.**

I. LĂCUSTĂ

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1989; 4-6/1987.

La 1 noiembrie 1599, Mihai Vodă Viteazul, biruitor la Şelimbăr şi cuceritor al Ardealului, îşi făcea intrarea în Alba Iulia. Izvoarele timpului ne-au păstrat descrierea amănunţită a acestei clipe de biruinţă: domnul Ţării Româneşti, călare pe un cal roib, cu mantia albă pe care luceau şoimii cusuţi cu aur, fluturînd în vîntul toamnei sabia bătută cu pietre scumpe atîrnînd de-a lungul şelii, în cap cu vestita cuşmă împodobită cu pene de cocoş. În urma lui se desfăşoară alaiul învingătorului: opt cai cu podoabe aurite, duşi de slujitori după obiceiul turcesc, fără să lipsească nici taraful lăutarilor, cîntînd din scripcă, cărora le urmau purtate pe laturi şi plecate la pămînt, steagurile cucerite de la oastea învinsă a lui Andrei Báthory şi cetele boierilor şi ostaşilor. Astfel intra pe poarta cea mare a cetăţii şi a istoriei Ardealului, în pragul veacului nou, stăpînirea voievodului de acelaşi sînge cu acel al poporului românesc, asuprit de atîtea sute de ani de stările privilegiate ale provinciei. Se aprinsese în sufletul acestui norod împilat şi umilit lumina unei nădejdi ce nu era să se mai stingă, oricît de potrivnice s-au arătat, după această scurtă clipă de izbîndă, împrejurările şi vremurile ce i-au urmat în zilele noastre.

La această încheiere atît de firească pentru noi astăzi, nu s-a ajuns desigur decît după trecere îndelungată de timp. Oare voievodul care număra printre ostaşii săi pe cîmpia de la Şelimbăr, pe lîngă oastea de ţară, lefegii cazaci sau sîrbi, care se înconjura în sfatul său de la Alba Iulia şi de nemeşi unguri, putea fi socotit cu adevărat altfel decît un cuceritor vremelnic, ca un reprezentant al unei idei şi unei conştiinţe naţionale?

Oare putea această conştiinţă să înflăcăreze luptele lui Mihai Vodă într-o vreme în care de-abia în ţările luminate ale Apusului începea să i se întrezărească dezvoltarea?

Asemenea întrebări au frămîntat multă vreme pe cercetătorii trecutului.

„La 1600, ne spune un învăţat istoric ardelean, cînd cele trei ţări române au ajuns sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, tocmai lipsa conştiinţei naţionale a fost un motiv de căpetenie al scurtimii acestei domnii româneşti... Pentru ca unitatea naţională să se poată înfăptui aievea după războaiele glorioase atît de bogate în peripeţii dramatice şi după căderea tragică a lui Mihai Viteazul, a trebuit să urmeze îndelungatul război al condeielor, al muncitorilor cu tiparul, al cronicarilor, al preoţilor cărturari, al predicatorilor cari timp de trei sute de ani au frămîntat necontenit sufletul neamului, l-au trezit, l-au lămurit prin scrisul lor, l-au înălţat şi l-au întărit prin descoperirea amintirilor unui trecut de glorie, accentuînd cu neîntreruptă stăruinţă că moldovenii şi muntenii şi ardelenii, fiind de aceeaşi origine, formează un singur neam...".

Cine s-ar gîndi să tăgăduiască rostul cărturarilor, al luptătorilor cu scrisul, în deşteptarea şi în izbînda conştiinţei româneşti? Şi aceasta mai ales astăzi, cînd am putut învăţa chiar de la vrăjmaşii noştri ce rezultate se pot obţine numai prin acest război al tiparului şi al propagandei, atunci cînd nu i se ştiu opune arme egale? Dar nu e mai puţin adevărat că nu ajung pentru a întemeia drepturile unei naţiuni numai truda cărturărească, răscolirea trecutului, afirmarea prin grai şi scris a conştiinţei ei de unitate şi de neatîrnare. Mai trebuie şi fapte, care să întărească, aşa cum spunea odinioară Bismarck, prin fier şi prin sînge, năzuinţele ei firesti şi legitime, să le impună realizarea împotriva vitregiilor soartei şi asupririlor duşmane.

În procesul de frămîntare al unităţii româneşti, Mihai Viteazul a adus fapta; el a creat precedentul istoric, a întrunit întîia oară pe pecetea unui voievod român armele celor trei principate, a primit pămîntul ca domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei. De la intrarea lui în Alba Iulia, oricîte nenorociri şi greutăţi s-au mai ivit în cale, unirea neamului românesc de dincoace şi de dincolo de munţi n-a mai fost numai visul unor cărturari străini de realităţile lumii, ci un fapt îndeplinit odată în vîltoarea vremurilor, o stare care în împrejurări prielnice se poate oricînd reface odată ce ea răspunde de-a pururi realităţii etnice şi dreptăţii politice. Şi atunci desigur are mai mică însemnătate rezultatul imediat al acţiunii lui Mihai vodă şi trage mai puţin în cumpănă dacă triumfului lui de la Alba Iulia şi drumului său victorios pînă la Nistru le-au urmat zile de restrişte şi de înfrîngeri. „A dat o formă reală aspiraţiilor noastre", astfel îi judeca lupta pentru Ardeal, în preziua unei noi treceri a munţilor, Ion I.C. Brătianu, cîteva zile înainte de a porni războiul întregirii noastre din 1916. Împlinirea unei asemenea misiuni e mai presus de norocul schimbător al armelor, de biruinţă sau de înfrîngere.

Ceea ce nu se va putea însă tăgădui biruitorului de la 1600 este dacă nu conştiinţa deplină, dar cel puţin instinctul unităţii ce o înfăptuise. El îşi dădea bine seama — şi o dovedesc scrisorile ce ni s-au păstrat, cuprinzînd instrucţiunile sale către solii trimişi împăratului de la Viena — că împlinea la marginile de răsărit ale Europei creştine o misiune superioară de apărare a legii şi civilizaţiei ei: „Împăratul Măria lui şi Ţara Ungurească să caute bine aceasta că Mihail voievod domnia lui n-a gîndit cu aceasta că are a fi el în gura turcilor şi în loc de peire în Ţara Românească... n-a gîndit de paguba ţării într-atîţia ani şi de chelciugul lui". El ştia că de trei sferturi de veac Ardealul „a fost lepădat de la cununa Ţării Ungureşti", de cînd ultimul rege al Ungariei pierise în mlaştinile de la Mohaci şi

că îl luase „cu tocmeala și cu peire a mulți voinici. Ce se roagă împăratului și Țării Ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevoință ce s-a nevoit, să-i lase Țara Românească și Țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ține din feciorii lui...". Deci nu numai guvernatorul, locotenentul imperial, al cărui titlu ni l-a îngăduit odinioară Curtea din Viena să-l săpăm sub chipul lui de bronz, din fața Universității, ci domnul stăpînitor și ereditar al țărilor românești, de o parte și de alta a Carpaților.

Dar aflăm mai mult din aceste scrisori; Ardealul îl voia întreg, nu numai cît putuse cuprinde cu avîntul oștirilor sale: „Alta poftesc de la împăratul și de la Țara Ungurească, cum ce hotar au făcut părintele Măriei lui, Maximilian Împăratul, cu al doilea Ianăș Craiu, între Ardeal și Țara Ungurească, din care hotar din această vreme răzmiriți a tras la Împărăția lui: una, Oradea, cu ținutul Bihorului și Hustul cu ținutul Maramurășului, și ținutul Crasnei și ale Solnocului și ale Sărandului și Nagbia cu Baia de Sus și toate ținuturile lor, care au fost date de Maximilian Împărat supt Ardeal cum au fost mai dintîi".

Deci Ardealul ale cărui hotare fuseseră recunoscute cu cincizeci de ani în urmă, nu numai cu Clujul și scaunele secuiești, dar cu toate părțile sale dinspre Miază-noapte și Apus, pînă la Oradea și dincolo de Sighet și Baia Mare, cu întregul masiv al Munților Apuseni, ținutul de baștină al valahilor de dincolo de munți. Va fi fost amintirea istorică a graniței trase de împăratul Maximilian și de Zapolya, dar n-a putut lipsi nici grija pentru țăranii și preoții români, pe care în timpul scurtei sale domnii Mihai vodă totuși le-a arătat-o în dietele întrunite la Alba Iulia. De ar fi cîrmuit mai mult, cine știe ce alte dovezi am fi căpătat ale acestui instinct de unitate și conservare națională, ce se vădea pînă și la vrăjmașii săi, boierii munteni pribegiți în Moldova, cu care se simțeau uniți „pentru că toți sîntem de o limbă și de o lege".

Dar soarta a voit altfel și stăpînirea lui Mihai a trecut ca un fulger prin noaptea vremurilor. Iar dacă ea n-a putut dăinui nu e nici nenorocul războiului, nici vina lui sau a neamului său, care poate nu l-a putut înțelege deplin.

Căci cu Mihai vodă, cu mărirea și căderea lui, s-a desfășurat întîia oară pe scena istoriei tragedia ce încă n-a luat sfîrșit a legăturilor dintre împărăția cea mare din mijlocul Europei, Imperiul germanic care dăinuiește peste veacuri și popoarele de la marginea sa de Miază-zi și Răsărit: ungurii și românii.

Mihai Viteazul și-a închinat spada creștinătății, considerînd de conducătorul ei firesc pe măritul împărat, căruia i se făgăduise „de acum înainte pînă va fi viu cu mare credință". Războaiele împotriva turcilor le-a purtat pentru a-și păzi granițele, iar în Ardeal a năvălit atunci cînd simțea că stăpînitorul său, cardinalul Andrei Báthory, este unealta turcilor și polonilor împotriva imperiului. Ne-o și spune în scrisoarea sa care îi dezvăluiește gîndul de dușmănie, atunci cînd i-a trimis vorbă „ca să ies din țară și din pămîntul acesta, căci așa este voia Măriei Sale..., căci craiul a făcut pace cu turcii și a făcut alianță și cu polonii și cu țara Moldovei și cu Inglitera și cu Franța". Împotriva acestei constelații de puteri vrăjmașe și pentru apărarea imperiului a pornit voievodul român peste munți și a purtat șirul biruințelor sale, de la Sibiu pînă sub zidurile Hotinului.

Dar împăratul și sfetnicii săi nu i-au văzut dreptatea și nu și-au cunoscut folosul. Și-au aplecat urechea pîrilor și bîrfelilor cu care l-au încărcat pe voievodul român nemeșii ce nu-i puteau suferi domnia.

Mai mult au cîntărit știrile interesate trimise la Viena de solii lui Napragy și ai lui Ștefan Csàki, decît faptele de arme ale viteazului care își legase credința de împărat. Mai multă crezare au găsit uneltirea lui Basta, calculatorul rece, dușmanul din umbră împotriva „valahului insolent", decît izbucnirea uneori pătimașă a credinței românești nesocotite. Mihai nu-și ascundea gîndul și nu-și prefăcea vorbele: un sol al împăratului ne descrie ceea ce numește în termenii vremii „ein brusko Audientz" la voievodul român, pe care îl invita să-și părăsească cucerirea. „Împăratul, îi strigase plin de mînie Mihai vodă, îmi trimite ca dar trei coli de hîrtie pline de otravă, rușine și batjocură, și vrea să mă gonească. Mi s-a spus mie să nu mă încred... căci voi avea proastă răsplată a slujbei mele credincioase, cum a și urmat!".

Iar ceva mai tîrziu, în timpul petrecut în pribegie, la curtea aceluiași împărat unde pînă la urmă ajunsese să-și spună năpăstuirile și aflase o dreptate tîrzie, își denunță la rîndul său uneltitorii și vrăjmașii. „Ci fiindcă toate intrările și ieșirile erau închise de către ardeleni s-a întîmplat de au căzut în mîinile lor toți solii mei trimiși cu scrisori către Măria Ta și scrisorile le-au ținut la sine, spre a putea săvîrși, după datina lor, trădarea ce au cugetat împotriva Măriei Tale, căci dușmanul cel mai de temut și mai primejdios mi-a fost chiar acela care se laudă cu numele de creștin, care însă întotdeauna a călcat învoielile și a tulburat pacea: ardelenii". Sub numele acesta el înțelegea firește stările privilegiate ale provinciei, și cu deosebire nemeșii unguri, împotriva cărora aflase reazăm la secuii războinici din părțile munților, nemeșii cari nu-i puteau ierta nici gloria biruinței, nici omenia stăpînirii.

Poate va fi fost și supăra-

(Continuare în p. 47)

Journal de Constantinople

CEL DINTÎI ECOU INTERNAŢIONAL AL REVOLUŢIEI ROMÂNE DE LA 1848

„Mişcarea care agită Europa şi-a găsit urmări şi în Moldova; la Iaşi a avut loc o tentativă pentru obţinerea unor modificări fundamentale în Costituţie... Această tentativă s-a făcut pe căi paşnice". Mai apoi, „tentativa" fiind „considerată un pericol pentru ordinea publică, s-a trecut la înăbuşirea ei prin forţa armată. Deşi străin de această ţară, am urmărit evenimentele cu deosebită atenţie şi m-am gîndit că ar prezenta interes să dau o relatare exactă a acestei continuări a evenimentelor de la Paris, Viena, Berlin şi din diferite state ale Germaniei. S-a putut remarca şi în Moldova o anumită efervescenţă. Cîţiva reprezentanţi aparţinînd în cea mai mare parte principalelor familii ale ţării au considerat că sosise momentul să ceară reforme şi lărgirea bazelor constituţionale. Această idee a găsit numeroşi partizani în diversele clase ale societăţii şi la începutul lunii aprilie (toate datele din articol sînt pe stil nou) s-a văzut sosind la Iaşi un număr mare de persoane din oraşele şi satele învecinate, pentru a face o manifestaţie... S-a început pe data de 3, prin ţinerea de reuniuni particulare, iar pe 8 a avut loc un mare miting în hotelul Regensburg [corect Petersburg]. După unele parlamentări, guvernul a autorizat această reuniune şi a delegat el însuşi să participe la ea pe ministrul de interne, Ştefan Catargiu şi pe şeful poliţiei Gheorghe Pruncu. Dezbaterile au fost publice şi după o discuţie destul de lungă s-a căzut de acord asupra reformelor generale ce fuseseră cerute...

Domnitorul, crezîndu-şi atacată autoritatea, împreună cu fiii săi, a pornit în fruntea trupelor spre casa în care erau reuniţi 21 boieri care discutau liniştiţi despre modul în care puteau fi obţinute cererile formulate. În ciuda îndîrjitei lor opoziţii, 14 dintre boieri au fost puşi în stare de arest. Au fost duşi spre Silistra. Corabia care îi transporta fiind silită să oprească la Brăila din cauza timpului urît, 6 sau 7 dintre ei au fost scăpaţi pe drumul dintre port şi cazarma în care ei urmau să fie depuşi pentru moment. Cei fugiţi s-au refugiat la viceconsulul Angliei, care a refuzat să-i predea".

Cu cîteva imprecizii, aceste extrase reconstituie în linii mari debutul evenimentelor revoluţionare ale anului 1848 în ţările române, fiind vorba, cum lesne se poate deduce, despre acţiunea fruntaşilor paşoptişti din Moldova, reprimată de domnitorul Mihai Sturdza. Fragmentele de mai sus au fost extrase din Journal de Constantinople. Echo d'Orient, numere din aprilie şi mai 1848. Cum rezultă din conţinutul lor, dar şi din precizarea făcută de redacţie la una din relatări, ele aparţineau unui „martor ocular demn de încredere", pe nume Charles Valot.

Precizarea devine şi mai incitantă dacă reţinem faptul că, între publicaţiile străine care s-au ocupat de evenimentele revoluţionare din ţările române ale anului 1848, Journal de Constantinople reprezintă un caz de excepţie. Se ştie, în primul rînd, că presa Europei centrale şi de vest a relatat faptele cu o întîrziere de 20-25 zile, datorită distanţelor; publicaţia constantinopolitană a fost mult mai promptă, ştirile sale fiind difuzate cu numai 7-9 zile după consumarea evenimentelor; în unele cazuri scrisorile „corespondentului din Galaţi" au fost publicate la numai 4 zile. În al doilea rînd, Journal de Constantinople a fost publicaţia străină în paginile căreia revoluţia română din 1848 şi-a găsit cel dintîi ecou internaţional.

„Scrisori" din Iași, București, Galați...

Journal de Constantinople. Echo d'Orient, periodic de limbă franceză, era editat în capitala Imperiului otoman, fiind un semioficios al guvernului. Înființat în 1846, prin fuziunea publicațiilor *Journal de Constantinople et des intérêts orientaux* și *Echo d'Orient. Journal de Smyrne*, periodicul a avut, inițial, o apariție neregulată, pentru ca în cursul anului 1848 să iasă cu 6 numere pe lună (din cinci în cinci zile), adică 72 pe an. În comparație cu *Monitorul otoman*, oficiosul guvernului, *Jurnalul* a făcut loc, nu de puține ori, în paginile sale, opiniilor divergente exprimate în corespondențele pe care le-a publicat, fiind mai obiectiv în relatările sale, fără a se abate însă măcar formal de la exigențele politice ale guvernului otoman.

Periodicul părea destinat străinătății. Centrele de abonare și de distribuire înscrise pe frontispiciu erau: Istanbulul (biroul din Galata și agenția pacheboturilor franceze), insula Malta, Marsilia, Parisul și Londra. Tonul general al publicației trebuia, desigur, să se încadreze în rigorile cenzurii otomane, dar reformarea în sens european a imperiului, oficializată în 1839 prin Hatișeriful de la Gülhane, numit al Tanzimatului, ca și împrejurarea că redactorii erau francezi au avut drept consecință vehicularea în paginile publicației a unor idei înaintate privind emanciparea popoarelor prin civilizație, reforme progresiste, unitate și independență națională.

Datele de care dispunem în legătură cu proprietarul, redactorul principal și echipa de redacție sînt foarte sumare. Știm astfel că Lucien Rouet, redactorul principal al *Monitorului otoman*, și, totodată, secretar particular al marelui vizir, Reșid pașa și prieten al revoluționarului polonez Mihail Czajkowski, a devenit din septembrie 1846 director și coproprietar al publicației. Ultimele informații în legătură cu Lucien Rouet sînt din primăvara lui 1847, cînd îl aflăm în aceleași funcții. Pentru perioada vara 1847-vara 1849, știrile despre conducerea publicației ne lipsesc.

În paginile numerelor din *Jurnal* consultate de noi sînt cuprinse un număr de aproximativ 15 „scrisori" din Iași, București sau Galați, unele publicate integral, altele doar parțial. În afară de acestea, redacția a mai beneficiat de o bogată corespondență trimisă din Principate. De regulă, „scrisorile" destinate redacției parcurgeau traseul Galați-Istanbul, cu vaporul austriac, cursa săptămînală, distanța fiind străbătută, la 1848, în trei zile. Dintre corespondențe, una singură, cea apărută în numărul din 26 aprilie, este semnată, cum am mai spus, de Charles Valot. Dintre români, numai despre Ion Ghica avem știri că a întreținut legături cu redacția *Jurnalului*. În anii 1847 și 1849 știm că fruntașul român a colaborat la *Jurnal*. Din primăvara lui 1848, aflîndu-se la Istanbul ca agent al Comitetului revoluționar român, este foarte probabil ca el să fi continuat relațiile cu cei din redacția publicației. Cert e că în vara lui 1848 îi furniza lui Bălcescu știri desprinse din coloanele *Jurnalului*.

La rîndul său, M. Kogălniceanu a folosit un articol publicat de periodicul din Istanbul în numărul din 26 iunie 1848 chiar la redactarea cunoscutei sale broșuri-program *Dorințele partidei naționale în Moldova*.

Precizăm că articolele despre evenimentele revoluționare din țările române se găsesc microfilmate (Fond Microfilme Turcia, Rola 20) în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului. Din păcate, nici unul dintre numerele periodicului nu a fost microfilmat în întregime. De asemenea, din cercetarea microfilmelor, se desprind date certe despre existența a încă două numere ce lipsesc din microfilm și care conțin material despre revoluția română.

„Unire în libertate, ordine în progres"

Parcurgînd textele referitoare la revoluția pașoptistă românească, ni s-au impus atenției cîteva idei și concluzii pe care dorim să le subliniem, sprijinindu-ne pe citate desprinse din coloanele *Jurnalului*. Astfel, deși informați-

Istanbul — Cornul de aur, într-o stampă din a doua jumătate a sec. XIX

ile referitoare la Principate erau publicate la rubrica *Ştiri interne*, ceea ce ar constitui, formal, o interpretare abuzivă şi denaturată a statutului ţărilor române în raporturile lor cu Poarta otomană, considerîndu-le provincii ale imperiului, în numeroase cazuri, corespondenţele şi articolele inserate subliniază autonomia acestora, caracterul lor de entităţi istorico-geografice şi politice distincte; mai mult, cele două ţări române erau înglobate într-un singur spaţiu istorico-geografic şi cultural aparţinînd unuia şi aceluiaşi popor. Cea de a doua idee ce ni s-a impus este aceea a revoluţiei române, ca fenomen unitar, generat de condiţii social-economice şi politice similare şi urmărind aceleaşi obiective, revoluţie integrată în istoria europeană a anului 1848.

Astfel, în numărul din 26 iunie 1848 a apărut un articol referitor la situaţia din Principate, în care se sugera ideea necesităţii unor reforme în spiritul curentului general european. „De mai multe luni — se arată în articol — Europa întreagă este în mişcare şi brusc diferitele sale regiuni au fost influenţate mai mult sau mai puţin de ideile revoluţionare care au copleşit toate puterile, idei care nu sînt de fapt decît expresia, mai mult sau mai puţin exagerată, a noilor nevoi materiale, morale şi politice ale popoarelor". Aceste idei ale revoluţiei, precizează autorul articolului, „aduc cu ele demnitatea omului, bunăstarea şi legea perfectibilităţii, în mijlocul căreia toate facultăţile umane se vor dezvolta... conform armoniei universale care este ţinta supremă şi finală a societăţilor". Secolul XIX se deosebeşte de epocile anterioare prin triumful dreptului asupra forţei şi ca atare „cele mai bune legi pentru un stat sînt cele care se adaptează cel mai bine moravurilor ţării ca şi gradului său de civilizaţie şi geniului său naţional". Astfel privind lucrurile, Regulamentul organic în vigoare în cele două Principate nu asigură o bază largă de dezvoltare a instituţiilor, aşa cum se întîmplă în Franţa şi Anglia. Deşi autorul nu era pe deplin încrezător în faptul că poporul român ar avea pregătirea şi capacitatea necesare să se poată folosi în mod pozitiv de libertate (altfel libertatea „ar fi mai mult dăunătoare decît utilă"), el era de părere că „o lărgire a drepturilor ar putea fi imprimată şi în spiritul general al legislaţiei acestor ţări". Şi aceasta cu atît mai mult, cu cît „acţiunea [preocuparea] celor două curţi [suzerană şi protectoare] priveşte mai degrabă pericolele exterioare care ar putea ameninţa Principatele decît situaţia lor internă". Convingerea era că „menţinerea legăturilor care există între Turcia şi Principate este necesară acestora, independenţa unora [Principatelor] nefiind mai puţin necesară celeilalte", aşa cum „Turcia nu poate şi nu trebuie să se opună ameliorărilor pe care Principatele le consideră utile de introdus... Nu este dreptul ei [al Porţii] să facă acest lucru, încă şi mai puţin interesul ei". Cu atît mai mult, cu cît Principatele „nu doresc decît ceea ce doresc guvernele rezonabile; unire în libertate, ordine în progres".

Într-o anumită măsură, aceasta a fost şi poziţia unora dintre fruntaşii revoluţionari români, care, prin menajarea raporturilor cu Poarta, sperau că vor reuşi să determine curtea suzerană să accepte măsurile reformatoare ce nu vizau neapărat o schimbare a raporturilor politice româno-otomane, ci numai o întărire şi o lărgire a autonomiei ţărilor române.

O problemă amplu dezbatută în paginile *Jurnalului* a fost aceea a raporturilor ruso-otomane în cursul evenimentelor revoluţionare din Principate, opoziţia dură a cabinetului ţarist faţă de orice idee de progres. După cum rezultă din paginile publicaţiei, spectrul intervenţiei ţariste neliniştea nu numai pe români, ci întreaga opinie publică europeană. Teamă faţă de o asemenea eventualitate exista şi la Istanbul. La începutul lunii mai se anunţa că „la Consulatul Rusiei din Bucureşti a sosit un curier de la Petersburg. Era purtătorul instrucţiunilor cabinetului rus pentru consulul său general. Guvernul rus anunţa că dacă liniştea va fi tulburată în Principate, Rusia va uza de drepturile ei de putere protectoare, utilizînd toate mijloacele pentru restabilirea ordinii. Această ştire a produs aici [la Bucureşti] o puternică impresie. Scrisori de la frontieră anunţă că 70 000 soldaţi ruşi se concentrează pe Prut".

„Poporul — stăpînul oraşului"

În ciuda acestor temeri, revoluţia a izbucnit şi în Muntenia, unde „opoziţia avea programul său al cărui sens şi înţeles nu puteau fi deloc aprobate de administraţie. La fel ca la Iaşi, arestări au fost făcute şi la Bucureşti şi la 21 iunie domnitorul Bibescu a fost ţinta unui atentat: 6 focuri de pistol au fost trase asupra lui. Revoluţia care a biruit în Oltenia [la 21 iunie] va triumfa la Bucureşti pe 23. Un guvern provizoriu ce s-a stabilit luptă împotriva reacţiunii şi sfîrşeşte prin a o învinge".

Numeroase comentarii au fost publicate de gazeta din Istanbul în legătură cu confruntările dintre reacţiunea internă şi forţele revoluţionare din Muntenia. Astfel, într-o scrisoare expediată din Bucureşti la 15 iulie şi publicată de *Jurnal* în numărul din 24 iulie se arăta că „Guvernul provizoriu s-a ocupat activ de elaborarea unei legi privitoare la alegerea Adunării constituante. Numai proprietarii au fost alarmaţi de articolul din programul revoluţiei [referire la articolul 13 din Proclamaţia de la Islaz] care lua, cu despăgubire, o mică parte din pămîntul lor pentru a le da ţăranilor; ei erau alarmaţi în ciuda ordinelor pre-

(Continuare în p. 51)

CONSTITUŢIILE ÎNCEPUTURILOR VIEŢII POLITICE MODERNE

În prima parte a acestui articol, ce îşi propune o incursiune în istoria constituţiilor care au stat la începuturile vieţii politice moderne, am punctat datele esenţiale, principiile directoare şi prevederile mai importante ale constituţiilor engleză şi americană. Cum a evoluat în continuare acest proces?

Constituţia poporului francez

Principiile liberale promovate de doctrina politică a iluminiştilor şi reclamate de situaţia concretă a societăţii proprii şi-au găsit o integrare şi în opera legislativ-constituţională a Revoluţiei franceze (*Magazin istoric*, nr. 3-7/1989) de la 1789. Nu o prelungire a vechilor „libertăţi", ci instaurarea adevăratei libertăţi, a suveranităţii poporului, dar şi a suveranităţii individului, a drepturilor omului apărate de cele ale cetăţeanului erau devize care dădeau expresie, după 14 iulie 1789, conştiinţei necesităţii aşezării societăţii şi statului pe baze complet noi. Eforturile pe acest tărîm sînt evident puse în lumină de *Declaraţia drepturilor omului* (*Magazin istoric*, nr. 6/1973) şi de codurile constituţionale adoptate, dintre ele cel mai substanţial şi semnificativ fiind Constituţia din 24 iunie 1793.

Mi se pare de un interes deosebit pentru actualitate de a înfăţişa modul în care s-a acţionat pentru elaborarea acestei Constituţii, menită să statornicească organizarea, pe baza unei largi democraţii, a primei Republici Franceze, proclamată la 22 septembrie şi sancţionată de forul suprem al puterii — Convenţia naţională — la 25 septembrie 1792.

După numai patru zile (29 septembrie 1792) a fost con-

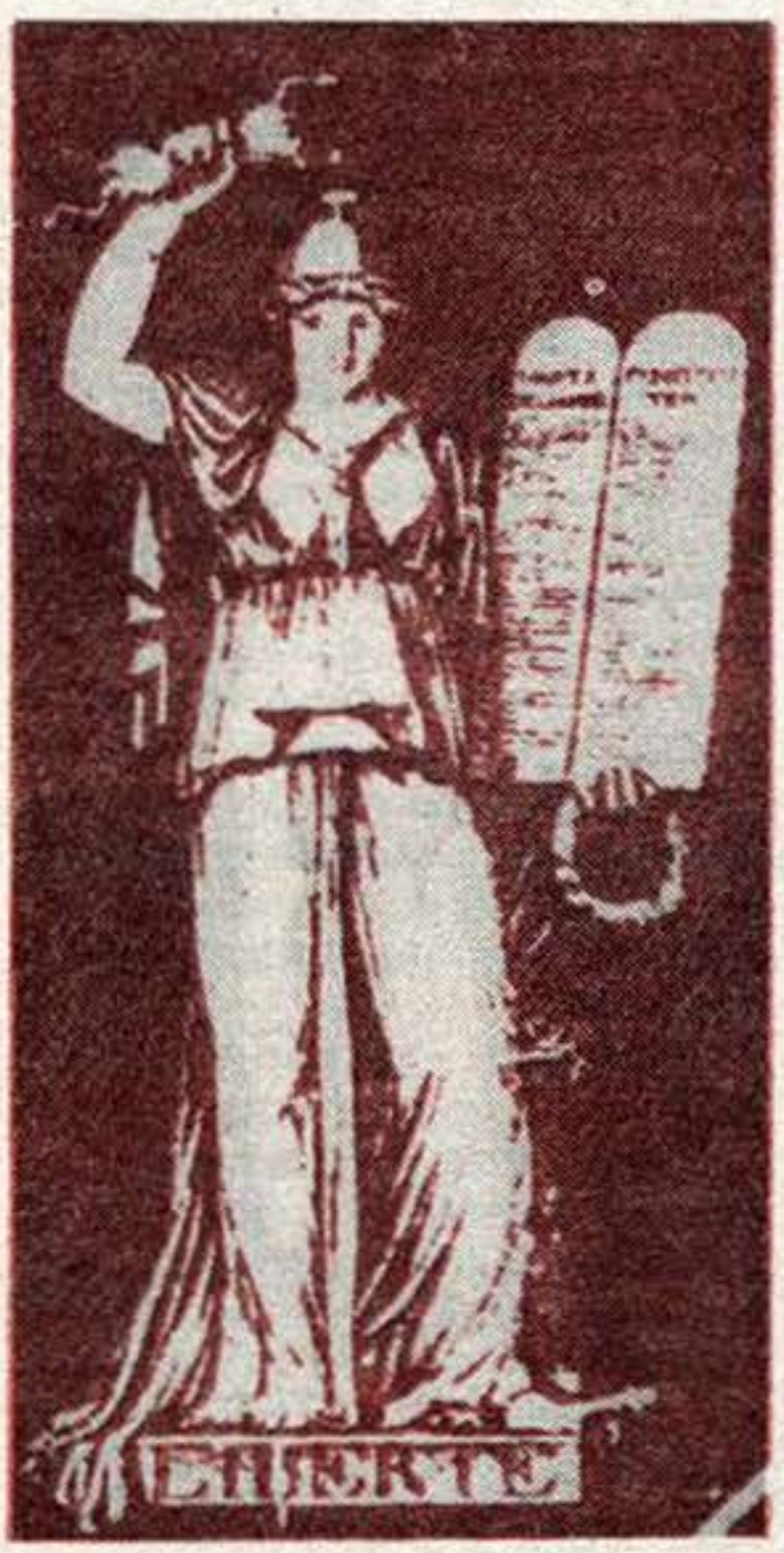

Pagina de gardă a primei ediţii a Constituţiei din 1793

stituit Comitetul Constituţiei, care la 15 februarie 1793 prezenta primul proiect, al cărui raportor era Antoine Caritat, marchiz de Condorcet, din aripa girondină a Convenţiei; în aceeaşi sesiune s-a citit şi planul Constituţiei, care a fost multiplicat şi răspîndit în toată ţara. Convenţia autoriza pe deputaţi să tipărească pe cheltuiala statului proiectele de Constituţie pe care doreau să le propună. La 4 aprilie, Convenţia desemna un alt organism. „Comitetul de analiză" sau „Comisia celor şase", cu sarcina de a studia proiectele ce urmau a fi primite de la diverşii propunători care, în final, s-au cifrat la peste trei sute. La 15 aprilie 1793, s-a stabilit ca ordinea de zi a zilelor de luni, miercuri şi vineri din fiecare săptămînă să fie dedicată dezbaterii Constituţiei. Discuţiile s-au desfăşurat de la 17 aprilie la 29 mai, fără validarea Constituţiei. Datorită evenimentelor din 31 mai-2 iunie 1793, în cursul cărora girondinii au fost înlăturaţi de pe arena politică, sarcina elaborării noii Constituţii a fost preluată de iacobini, care deveniseră forţa esenţială a Republicii. Şi această sarcină va fi finalizată rapid de un comitet dirijat de Hérault de Séchelles. La 10 iunie dimineaţa, un proiect întocmit pe baza celui al lui Condorcet era aprobat de comitet şi citit în Convenţie. De la 11 la 23 iunie, proiectul a fost dezbătut pe articole. La 24 iunie s-a dat o ultimă citire întregii Constituţii propuse de comitet şi *Declaraţiei drepturilor omului*, revăzute de Comitetul Salvării Publice, care au fost adoptate, făcînd un corp comun intitulat: *Constituţia poporului francez, hotărîtă definitiv şi amplificată cu articolele adiţionale ale Drepturilor omului, decretate în şedinţa din 24 iunie 1793.*

Lectura acestei Constituţii degajă drept concepţie fundamentală *unitatea:* scopul suprem al societăţii este fericirea *comună;* Republica este *una* şi *indivizibilă,* atît în ce

privește comunitatea umană cît și teritoriul; poporul este *universalitatea* cetățenilor francezi, depozitarul suveranității naționale — *una și indivizibilă, imprescriptibilă* și *inalienabilă* —, baza *unică* a constituirii puterilor publice, a garanției sociale a exercitării și conservării drepturilor omului; legile sînt expresia liberă și solemnă a *voinței generale*, ele se emit *în numele poporului francez* și sînt aplicate *unitar* în întreaga Republică; corpul legislativ este *unul, indivizibil* și *permanent*, iar deputatul nu este numai reprezentantul circumscripției care l-a ales, ci „aparține întregii națiuni".

În asigurarea și consolidarea acestei unități o însemnătate majoră o avea modul de constituire a puterilor publice — legislativă, executivă și judecătorească — pe calea sufragiului popular, care combina democrația directă cu cea reprezentativă. Adunarea națională aleasă prin vot universal direct; Consiliul executiv — guvernul — stabilit de Corpul legislativ dintre 83 candidați propuși de adunările electorale ale departamentelor; corpul administrativ, de asemenea, desemnat prin alegere; judecătorii de pace se prevedea a fi aleși de cetățeni, pe arondismente determinate prin lege. În acest fel, se asigurau exercițiul suveranității naționale, supremația puterii legislative asupra celei executive, temelia democrației politice.

Se prevedea expres că dacă guvernul, „instituit pentru a garanta ca omul să se bucure de drepturile sale naturale și imprescriptibile", „violează drepturile poporului, insurecția reprezintă pentru popor și pentru fiecare pătură a lui cea mai sacră și cea mai indispensabilă dintre datorii".

În condițiile în care pe pămîntul Franței înaintau corpuri expediționare engleze, prusiene, austriece ș.a., Constituția stabilea că puterea armată a țării o constituie întregul popor, că toți francezii sînt soldați, precum și o armată permanentă, cu un corp în care, în interesul coeziunii și disciplinei, deliberările sînt excluse. „Nu există generalissim", prevedea articolul 4 din capitolul XXIII, precizare care avea în vedere nu doar faptul că în armată nu există un asemenea grad, ci prevenirea acumulării puterii militare în mîinile unei singure persoane, pericol potențial de instaurare a unui guvern militar, socotit mai rău după cel teocratic,

Un capitol, XXV, consacra raporturile externe ale Republicii: „Poporul francez se declară prietenul și aliatul natural al popoarelor libere. El nu se amestecă în guvernarea altor națiuni și nici nu suportă ca alte națiuni să se amestece în guvernarea sa".

Supusă referendumului — procedeu stabilit pentru legea supremă și alte legi de însemnătate capitală, încă o expresie a exercițiului suveranității poporului prin acest adevărat drept de cenzură asupra actelor guvernamentale —, Constituția a fost ratificată cu 1 800 000 voturi pentru și doar 17 000 împotrivă. Textul ei a fost așezat în „Arca Sfîntă" și depus în aula de ședințe a Convenției naționale.

Făuritorii Constituției din 1793 n-au considerat-o dată o dată pentru totdeauna. Cu emoție citești articolul XXIX din *Declarația drepturilor omului:* „Un popor are permanent dreptul de a revedea, de a modifica și de a schimba Constituția sa. O generație nu poate să aservească legilor sale generațiile viitoare". Un postulat demonstrat istoricește: actul fundamental al Franței a fost reînnoit de peste douăsprezece ori — ultima oară în 1958.

Constituția din 24 iunie 1793, apreciază A. Aulard, în *Istoria politică a Revoluției franceze*, este dintre toate constituțiile franceze cea mai democratică. Și, deși, datorită circumstanțelor, nu a fost pusă în aplicare, după abolirea ei de reacțiunea thermidoriană, Constituția aceasta a devenit în imaginația populară un text misterios și magic, adevărată evanghelie a democrației. Ca și Revoluția din 1789, Constituția franceză de la 1793 a reprezentat și ea un stimulent pentru prefaceri democratice în numeroase țări ale Europei și pentru consacrarea lor în legi fundamentale ale națiunilor.

„Românul cere domnirea democrației"

Penetrația, răspîndirea și receptarea ideilor iluminismului și ale Revoluției franceze în țările române au ajutat elementele reformatoare în proiectele lor de transformare a suprastructurii politice, îndeosebi a statului, în rîndurile lor afirmîndu-se un curent constituțional, care se manifestă în focul revoluției de la 1821 conduse de Tudor Vladimirescu. Nicolae Bălcescu aprecia că la 1821 poporul a cerut ca „tot românul să fie liber și egal în țara lui; într-un cuvînt, cere ca statul să se facă românesc, cere domnirea democrației". Ideile modernizării statului afirmate în Țara Românească la 1821 au căpătat o concretizare în proiectul provizoriu de constituție întruchipat în memoriul „cărvunarilor" intitulat *Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștei Moldovei.* Odată cu introducerea Regulamentului organic în 1831, caracterizat de N. Iorga, A. Oțetea și alți istorici o veritabilă constituție, se afirmă tot mai pregnant principiul separării puterilor, pe care-l regăsim în acțiunea constituțională din timpul revoluției de la 1848, în *Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor Unite Române*, încheiată de puterile garante la Paris în august 1858, ca și în *Statutul dezvoltător* al acestei Convenții, promulgat, în iulie 1864, de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Un moment de importanță majoră pe calea dezvoltării vieții politice, a structurării statului, corespunzător stadiului la care se afla societatea românească și în consens cu evoluția sistemelor consti-

tuțional-democratice din Europa, l-a reprezentat adoptarea Constituției din 1866, la scurtă vreme după alegerea prin plebiscit și proclamarea de către Adunarea națională a prințului Carol ca domnitor al României. În elaborarea acestei prime Constituții a țării în accepția modernă a noțiunii au fost fructificate achizițiile vieții constituționale anterioare din țara noastră, concluziile trase din examinarea unor modele constituționale din alte părți, îndeosebi sistemul belgian, considerat drept cel mai adecvat, ca și din experiența aplicării principiilor de universalitate încetățenite de la marea revoluție franceză. Constituția a consacrat principiul că toate puterile emană de la națiunea suverană, că aceste puteri — legislativă, executivă și judecătorească — sînt separate, șeful statului trebuind să domnească potrivit prevederilor Constituției, guvernul numit de el să se bucure de încrederea Camerei deputaților și Senatului, să-și asume responsabilitatea, instanțele judecătorești să vegheze la aplicarea legii. Înlocuind vechea denumire a țării cu aceea de România, nemenționînd sub nici o formă raporturile cu Imperiul otoman, conferind capului statului dreptul de a bate monedă, de a institui decorații, a încheia convenții internaționale — atribute indiscutabile de suveranitate statală —, Constituția din 1866 reprezenta o clară manifestare de independență față de Poartă și celelalte puteri garante. Constituția a decretat proprietatea personală „sacră și inviolabilă", a înscris drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului — egalitatea în fața legilor, libertatea conștiinței, a cuvîntului și presei, nesupusă nici unei cenzuri, a asocierii și întrunirilor, a învățămîntului etc. Exercițiul acestor drepturi și libertăți a contribuit la antrenarea unor pături largi ale populației la viața politică și socială, la dezvoltarea opiniei democratice.

Constituția din 1866 (cu modificările din 1879, 1884 și 1917) a dat statului național realizat prin unirea din 1859 și întărit prin independența cucerită la 1877 o bază juridică superioară tuturor formelor care au existat în trecut, păstrîndu-și valabilitatea pînă în 1923.

Înfăptuirea României Mari în 1918 a pus la ordinea zilei racordarea actului fundamental al țării la noile realități naționale, sociale, politice și teritoriale. De aceea, în epocă, problema constituțională a reprezentat o temă centrală: s-au întocmit proiecte de modificare a vechii Constituții sau de elaborare a uneia noi, din partea principalelor partide, s-au organizat dezbateri largi, cum a fost aceea din 1922, de la Institutul Social Român, la care au participat cu prelegeri de înaltă ținută asupra principiilor, conținutului și cadrului de drept și politico-social al viitoarei Constituții personalități ca Nicolae Iorga, Vintilă Brătianu, Virgil Madgearu, Grigore Iunian, Ion Nistor, Dimitrie Gusti, Constantin Dissescu, Mircea Djuvara, G. Grigorovici, Calypso C. Botez, Romul Boilă, Constantin Bacalbașa.

Izvorîtă din necesitatea absolută a consolidării statului național unitar român, Constituția din 1923 a consacrat realitatea că „Regatul României este un stat național unitar și indivizibil", iar „teritoriul României este inalienabil", legitimînd, astfel, actele de unire exprimate în adunările plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia; a fixat normele generale de organizare și exercitare a atributelor puterii de stat în raport cu colectivitatea națională în ansamblu și cu libertățile și drepturile individului privite ca funcții sociale, implicînd nu numai garanții din partea statului, ci și îndatoriri din partea fiecărui membru al societății; a revigorat regimul democrației parlamentare, extinzînd accesul tuturor cetățenilor țării la viață social-politică, fără distincție de origine etnică, limbă, religie, acces facilitat, între altele, de legiferarea votului universal egal, direct obligator și secret (exclusiv femeile), prin activizarea țărănimii ca urmare a reformei agrare, prin înscrierea, pentru prima dată într-o lege fundamentală, a protecției muncii și asigurărilor sociale, toate acestea și alte prevederi stimulînd ascensiunea României pe calea progresului. Astfel, Constituția din 1923 — întocmită pe baza proiectului Partidului Național Liberal, aflat la guvern, votată de Cameră și Senat la 26 și 27 martie și sancționată de regele Ferdinand la 28 martie — se înfățișează drept cea mai democratică din întreaga existență parlamentară a României.

În încheiere mi se pare util a releva opinia celebrului savant și luminat patriot Dimitrie Gusti, potrivit căreia o constituție este însăși conștiința națională codificată și ca atare ea trebuie să pornească de la individualitatea națiunii, de la condițiile de viață și proprii numai ei, să fie adaptată la experiența socială specifică a națiunii; ea trebuie să fie conformă cu scopurile pe care și le propune statul, în primul rînd organizarea politică și juridică necesară existenței și progresului națiunii, organizare chemată să asigure exprimarea voinței libere a poporului, armonia dintre autoritatea statului și libertățile individuale și sociale, raportul corect dintre drepturile individului și ale societății, îndatoririle reciproce, avînd în vedere adevărul că societatea există prin individ și individul prin societate. Este o concluzie ce mi se pare a avea un profund impact în actualitatea imediată, ținînd seama că viitorului Parlament ce va rezulta din alegerile de la 20 mai 1990 îi incumbă înalta datorie ca spiritul și litera noului act fundamental al țării să asigure consolidarea și dezvoltarea democrației autentice ca factor esențial pentru activizarea maximă a potențialului de libertate și creativitate al corpului social. ■

Constantin ANTIP

La Veneţia, în Campo Santa Fosca —

UN FOCAR ROMÂNESC DE CULTURĂ

RENĂSCUT: PALATUL CORRER

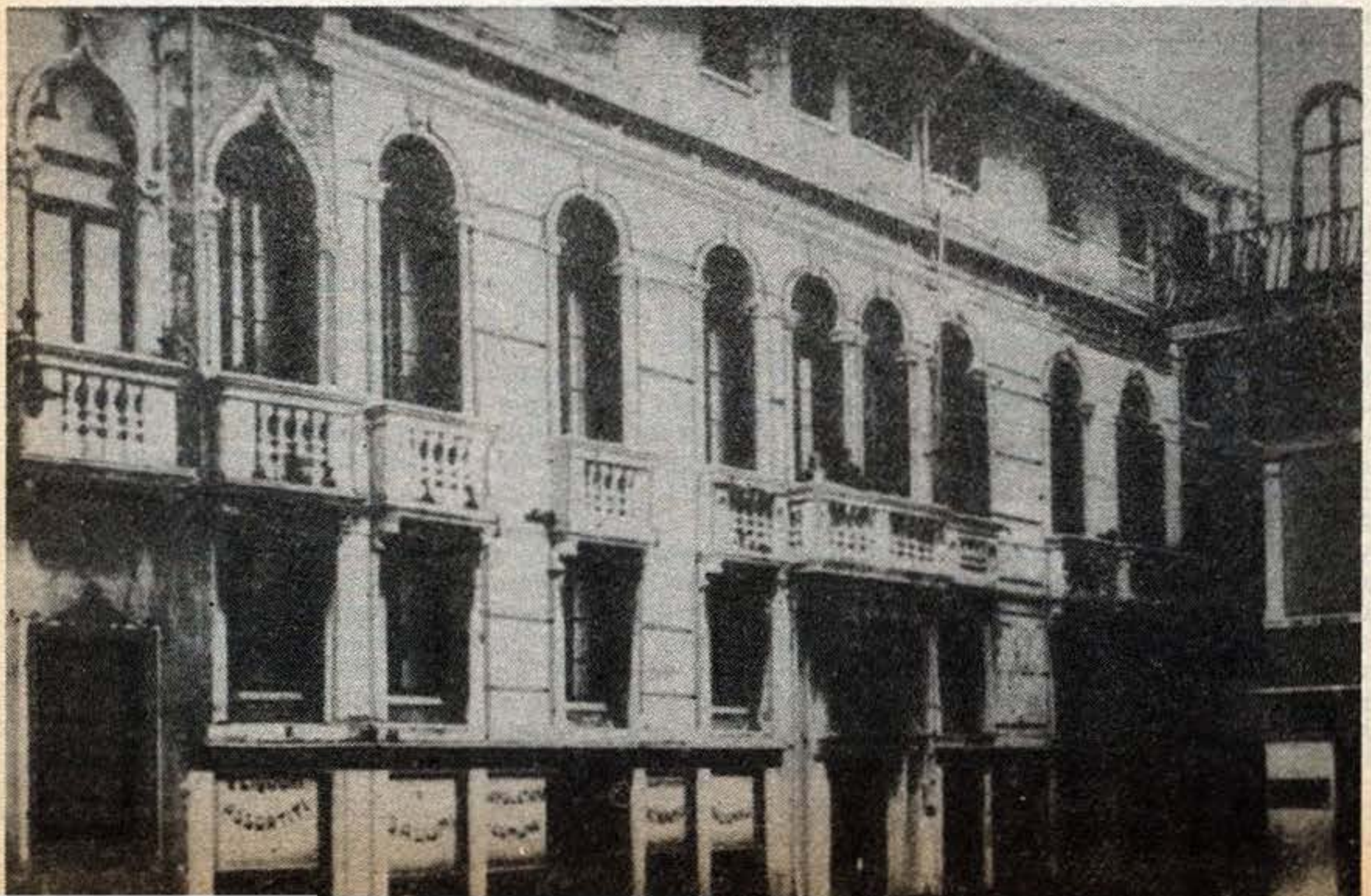

Veneţia, oraşul din laguna unde marea bate la fiecare portal de casă, s-a numărat, încă din zorii epocii medievale, printre centrele care au întreţinut legături dintre cele mai strînse cu pămîntul românesc şi locuitorii lui. Negustători veneţieni şi vestiţi „doftori" ai timpului veneau pînă în capitalele celor două principate, Moldova şi Ţara Românească, soli ai domnilor români erau primiţi, cu fast şi ceremonie de dogii Serenissimei republici; nu mai puţin fructuoase au fost legăturile culturale şi artistice: din Veneţia a venit întîia tipografie — aceea a lui Macarie — în Ţara Românească şi tot din lumea veneţiană a pornit cunoscutul roman popular Fiore di Virtu **(Floarea darurilor — vezi** Magazin istoric, **nr. 7-8/ 1968) atît de răspîndit în lumea medievală românească.**

Pe Canal Grande, lîngă vestita Ca d'Oro

De-a lungul timpului, cercetarea acestor strînse şi complexe legături a format obiectul atentelor cercetări ale unor reprezentanţi de seamă ai culturii noastre: Iosif Hodoş, Papiu Ilarian, Constantin Esarcu ş.a. Spre Veneţia şi-a îndreptat paşii în 1890 şi tînărul de 20 ani, vădind încă de atunci deosebitele sale calităţi de savant, Nicolae Iorga, ale cărui cercetări s-au materializat într-o lucrare de referinţă pentru cunoaşterea relaţiilor româno-veneţiene: *Gli ospetti romeni di Venezia.* Din această perioadă datează ideea realizării unei instituţii pentru tinerii români veniţi să cerceteze pe aceste meleaguri. Tînărul, pe atunci, N. Iorga avea în vedere achiziţionarea şi refacerea colegiului grecesc (respectiv, ortodox) construit în apropierea bisericii San Giorgio dei Greci, cu bani oferiţi de domniţa Maria, fiica domnitorului Moldovei Petru Schiopul, căsătorită cu nobilul veneţian Polo Minio.

Datorită primului război mondial, proiectul profesorului Iorga nu s-a împlinit; savantul n-a renunţat însă la ideea sa, concretizată în anul 1928. Cu ajutorul consulului onorar al României la Veneţia, avocatul Bombardella, şi al lui Ernest Marin, fost muzicant în armata română, s-a reuşit cumpărarea unei părţi a imobilului din Campo Santa Fosca, nr. 2214, ulterior fiind achiziţionată cea mai mare parte a clădirii, graţie fondurilor adunate cu ajutorul listelor de subscripţii lansate de ziarul *Universul.*

Imobilul achiziţionat era Palatul Correr, fostă proprietate a familiei omonime veneţiene, fondatoare a muzeului Civico din piaţa San Marco. Deşi cunoscut sub numele Correr, palatul aparţinuse iniţial familiei Contarini, de la care trecuse în proprietatea familiei Correr în sec. XVI. Nu se ştie exact cînd a fost construit.

Clădirea — avînd mezanin şi două etaje — se află amplasată în zona centrală a Veneţiei, în apropierea bisericii Santa Fosca, zidită pe la 1700. În mica piaţă *(campo)* din faţa ei se află statuia lui Paolo Sarpi (1552-1623), istoricul „conciliului tridentin", ridicată chiar pe locul unde acesta a suportat supliciul papalităţii, împotriva căreia se răzvrătise. În stînga, cu faţada spre Canal Grande se află palatul Vendramin-Calergi; în dreapta, depărtare de „două poduri" (modalitate curentă de măsurare a distanţelor la Veneţia), se află, tot pe Canal Grande, cel mai frumos palat, palatul Contarini, mai cunoscut vizitatorilor sub numele de *Ca d'Oro.*

În fapt, ansamblul se compune din două palate intracomunicante, pentru care, în a doua jumătate a sec. XVI, după ce a intrat în posesia familiei Correr, se intenţiona să se realizeze o completă modernizare sau, poate, o parţială reconstrucţie. Unul dintre aceste palate datează din sec. XIV, cu splendide ferestre trilobate, capiteluri înflorite şi elegante volute; pe pilaştrii care flancau traforul central, în faţa decoraţiunilor în formă de frunze, se remarcă fine busturi umane, asemănătoare celor sculptate la Palatul Ducal de către maestrul Bon şi atelierul său. Celălalt palat are etajul doi neterminat, din motive ce ne sînt necunoscute. În anul 1712, casa Correr era locuită de fraţii Zuanne, Gerolamo şi Francesco; în împrejurimi ei posedau şi alte imobile pe care le închiriau. Ulterior familia a scăpătat.

Faţada construcţiei, dinspre Campo Santa Fosca, a fost proiectată de arhitectul Visentini, care a realizat-o în piatră, în stilul clădirilor din prima jumătate a sec. XVII, fiind asemănătoare cu aceea a palatului Diego. În sec. XIX, palatul a fost substanţial modificat: parterul a fost transformat integral pentru a se amenaja magazine; în interior, la etaje, a fost menţinută însă construcţia din sec. XIV, modernizată doar ca sfructură şi decoraţie.

Bogăţiile sufleteşti ale culturii

„Casa română N. Iorga" posedă aproape două treimi din suprafaţa construită a aripii mai noi a palatului — aceea zidită în sec. XVI. În momentul cumpărării reprezenta singurul palat veneţian aparţinînd unui stat străin. Inaugurarea acestui forum de cultură a avut loc la 2 aprilie 1930, în prezenţa profesorului N. Iorga şi a unor personalităţi ale vieţii artistice, culturale şi politice din cele două ţări, evenimentul găsind o deosebită rezonanţă în presa vremii. Scopul creării

---

În p. 26: *întemeietorul aşezămîntului de cultură română din Veneţia marele istoric N. Iorga, fotografiat în faţa clădirii...*

...Palatului Correr (jos)

Autorul adresează deosebita sa gratitudine prof. dr. Andrei D. Pippidi, care i-a pus la dispoziţie spre publicare aceste imagini, datînd din anul 1931

acestei instituții era de a oferi adăpost studenților și profesorilor români, veniți în orașul lagunelor pentru a studia în arhive ca cea a Frarilor, în biblioteci, precum Marciana, la Facultatea de economie Ca' Foscani, la Academia de Arte Frumoase sau la conservatorul „Benedetto Marcello".

Deasupra scării principale de acces se afla stema țării, pictată pe perete, iar sub ea un basorelief în bronz montat pe o placă de marmură roșie de Verona reprezentîndu-l pe N. Iorga — operă a sculptorului Dimitriu-Bîrlad.

Dintre cele 25 camere se remarcă apartamentul prof. Iorga, utilizat și pentru recepții. Farmecul acestui apartament este dat de cele șase uși principale, confecționate din lemn de nuc, cu ancadramente din piatră sculptată, precum și de tavanele frumos decorate ale bibliotecii și dormitorului mare, realizate în sec. XVII, în tehnicile frescă și, respectiv, stucatură.

După asasinarea profesorului de către legionari în 1940, lăcașul a trecut prin dificultăți financiare, rezolvate cu sprijinul material și moral al unor prieteni venețieni ai lui Iorga, monseniorul Roncalli, devenit mai tîrziu Papa Ioan XXIII, și cardinalul Adeodato Piazza. Pînă în 1948, clădirea a aparținut Institutului de Studii Sud-Est Europene din București; ulterior, prin decretul 258 din septembrie 1948, el a trecut în proprietatea statului român, ultima directoare, Anna Potop, fiind somată să părăsească clădirea.

Neîntreținut și neîngrijit, palatul a intrat într-un proces continuu de degradare, obiecte de valoare, inclusiv biblioteca, adunate cu atîta trudă de N. Iorga risipindu-se datorită dezinteresului manifestat de autoritățile române. La începutul anilor '60, clădirea se afla în părăginire, iar acoperișul și unele planșee riscau să se prăbușească. Prin anii '70, începutul anilor '80 s-au încercat unele lucrări de reparații, dar fondurile restrînse și lipsa forței de muncă nu au putut stopa fenomenul. La insistențele autorităților italiene, tot în această perioadă s-a realizat un proiect de restaurare, în urma unor relevee care au confirmat starea precară a unor elemente de construcție. La definitivarea proiectului, realizat de Direcția tehnică a M.A.E. din România, s-a ținut cont de statutul de monument de arhitectură al clădirii, autoritățile italiene urmînd a-și da verdictul prin Supraintendența pentru Bunurile Ambientale și Arhitecturale din Veneția. Nealocarea fondurilor (care trebuiau aprobate de „cabinetul nr. 2") și statutul ambiguu al clădirii, facilitat și de desființarea arbitrară și abuzivă, în 1977, a Comisiei Monumentelor Istorice, a contribuit la dărăpănarea, în continuare, a palatului. Insistența autorităților italiene de resort a determinat, în cele din urmă aprobarea fondurilor la sfîrșitul anului 1988 și începerea lucrărilor de restaurare, de către o echipă de specialiști români în luna februarie a anului 1989.

Aș sublinia bătălia extrem de grea pe care a trebuit să o ducem cu umiditatea ridicată din ziduri, precum și pentru combaterea fenomenului de mucegăire a pereților și tavanelor (soluționate cu ajutorul unor produse și tehnologii de fungicizare înregistrate sub marca Fungostop și puse la dispoziție de colectivul de biodeteriorări în construcții al Institutului de Cercetări în Construcții din București și laboratorul de microbiologie aplicată al Institutului de Cercetări și Inginerie Tehnologică pentru Rafinării din Ploiești). Voi preciza, totodată, că în cadrul lucrărilor, cu ocazia sondajelor s-au urmărit și diferite probleme legate de istoria legendară a acestei clădiri. Între altele, s-a căutat să se identifice, cu sprijinul dr. Lucia Bassano, de la Supraintendența de profil din Italia, fresca „Apoteoza unui războinic", atribuită pictorului venețian Gianbattista Tiepolo, lucrare pe care izvoarele vechi de artă o localizau în acest palat.

Lucrările de restaurare a „Casei române" din Veneția — efectuate cu sprijinul larg al autorităților italiene, precum și al unor firme italiene (cărora le adresăm cuvenitele mulțumiri) — au fost apreciate pozitiv de către Supraintendența pentru Bunurile Ambientale și Arhitecturale din Veneția. Ele permit reintegrarea acestui edificiu în locul firesc ce i se cuvine, ca lăcaș de cultură românească într-unul din cele mai vestite centre culturale ale Europei. Mezaninul — constituit dintr-o sală de expoziții și conferințe, bibliotecă, sală de lectură, anexe și garsonieră pentru custode — va fi destinat unui centru cultural românesc.

Restul spațiului este grupat în 7 apartamente, avînd un număr total de 24 camere, fiecare apartament posedînd un sistem de distribuție separată a gazului metan. Dacă în perioada dictaturii ceaușiste aceste apartamente urmau a fi închiriate unor firme străine, intrarea țării noastre în rîndul democrațiilor europene a facilitat redobîndirea destinației inițiale a acestui așezămînt, care va fi tutelat de Ministerul Culturii. Astfel, tineretul studios al României, studenții sau specialiștii români ce vor beneficia, pe viitor, de acest edificiu vor lămuri, poate, între altele, lacunele existente în istoria acestui palat; contribuind astfel chiar la completarea unor date ale istoriei arhitecturii venete, ceea ce ar aduce o reală contribuție la consolidarea unei tradiționale prietenii. Imbold trebuie să le fie exemplul de o viață a Profesorului Iorga, din a cărui cuvîntare la deschiderea acestui lăcaș de cultură citām: „Erau odată aici depozite de mărfuri, depozite de bogății străine. Acum, acest depozit românesc de bogății sufletești a venit, întîiul, pentru un folositor schimb de mărfuri spirituale". ■

Ing. Atanasie POPESCU
INCERC București

MINISTRUL ELVEŢIEI LA BUCUREŞTI TRANSMITE...(III)

iunie 1941-august 1944

Nu întîmplător, cel de-al patrulea tom al amintirilor sale, care cuprinde şi perioada la care se referă rapoartele ministrului elveţian de Weck, publicate în acest număr, Winston Churchill şi l-a intitulat Cotitura destinului. La începutul verii, Afrika Korps se afla la porţile Egiptului, Japonia atinsese limitele maximei sale expansiuni în Pacific, iar tăvălugul armatei germane, alături de care acţionau şi 20 divizii româneşti, pornise, începînd din iunie, spre Volga şi Caucaz. Pentru România, vara a început prin declaraţia de război a S.U.A., produsă în condiţii asemănătoare cu aceea a Marii Britanii din 28 noiembrie 1941. La 2 iunie 1942, sub presiunea lui Molotov, care în mai vizitase Washingtonul, Roosevelt ceruse şi obţinuse de la Congresul american să declare război României, Ungariei şi Bulgariei, la 5 iunie 1942. Acest act era un răspuns tardiv la declaraţia de război adresată de aceste ţări S.U.A. în decembrie 1941, în conformitate cu obligaţiile impuse de Pactul Tripartit. În acel moment, Antonescu nu a ascuns caracterul simbolic al actului său: „Sînt aliatul Reichului împotriva Rusiei. Sînt neutru în războiul Marii Britanii cu Germania. Sînt pentru americani în războiul acestora cu japonezii" (citat de Paul D. Quinlan, Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938-1947, vol. II, p. 75). Timp de şase luni relaţiile S.U.A. cu cele trei ţări cărora le declaraseră război s-au bazat pe considerentul că guvernele respective „erau marionetele lui Hitler" (Ibidem). Dar nu trebuie uitat faptul că, în iunie 1942, Uniunea Sovietică era, ca şi în noiembrie 1941, în mare dificultate, şi aceleaşi considerente — teama de prăbuşirea totală a acesteia şi pericolul unei păci separate cu Germania — l-au determinat pe Roosevelt să satisfacă cererea insistentă a guvernului sovietic.

La cumpăna anilor 1942-1943, corpul expediţionar german din Africa s-a retras, învins, după bătălia de la El Alamein (Magazin istoric, nr. 11/1989) cu spatele ameninţat de debarcarea Aliaţilor în Africa de Nord, iar japonezii au evacuat, la 1 ianuarie 1943, „iadul verde" al insulei Guadalcanal, punctul extrem la care ajunseseră ca rezultat al ofensivei declanşate cu un an în urmă, începînd retragerea al cărei sfîrşit va fi capitularea fără condiţii.

Pe frontul de răsărit, ţinta ofensivei germane, Stalingradul, atacat la 4 septembrie 1942 de Armata 6 germană, sprijinită pe flancuri de Armatele 3 şi 4 române, continua să reziste în cadrul celei mai înverşunate bătălii din cel de-al doilea război mondial. Refuzul lui Hitler de a abandona mormanul de ruine în care fusese transformat oraşul de pe malul Volgăi şi de a scurta astfel linia frontului, a oferit sovieticilor ocazia de a încercui oraşul, la 23 noiembrie. La sfîrşitul bătăliei Stalingradului (Magazin istoric, nr. 2/1983), Armata 6 germană a fost nimicită sau capturată, românii pierzînd, la rîndul lor, 18 divizii, însumînd 158 854 oameni dintr-un efectiv total de 251 916 luptători, practic toate trupele combatante (Antonescu, Mareşalul României şi războaiele de reîntregire, vol. III, Centrul European de Cercetări Istorice, Veneţia, 1989, p. 339. Memoriul despre participarea Armatelor 3-a şi 4-a române la bătăliile de la Stalingrad şi din Cotul Donului, înaintat de mareşalul Ion Antonescu lui Adolf Hitler, la 7 ianuarie 1943).

Bătălia de la Stalingrad a marcat momentul în care înfrîngerea Reichului a început să fie luată în considerare chiar şi de către germani. De la obiectivul iniţial de colonizare a spaţiilor din răsărit, ce urmau să fie cucerite de la „suboamenii slavi", s-a trecut la ideea apărării în comun, de către popoarele din Europa, în frunte cu germanii, a „cetăţii Europa". Totodată, acum a ieşit la iveală, în forme virulente, tensiunea latentă existentă între hitlerişti şi români. Acuzaţiile de dezertare şi de laşitate adresate trupelor române de către generalii germani, comportarea arogantă şi duşmănoasă a acestora faţă de ostaşii români au stîrnit o ripostă dură din partea şefului Marelui Stat Major Român, generalul Ilie Şteflea (Magazin istoric, nr.8/1979). El a respins cu indignare acuzaţiile aduse armatei române, arătînd că aceasta şi-a făcut mai mult decît datoria, pierzînd două treimi din efective în lupta dusă fără armament greu, fără tancuri, subechipată şi subalimentată, din pricină că aliaţii ei nu şi-au ţinut promisiunile de a o dota cu cele necesare (Loc. cit., pp. 302-304. Scrisoarea adresată de generalul Ilie Şteflea feldmareşalului Erich von Manstein, 9 decembrie 1942). Antonescu, la rîndul său, a trecut şi el la reproşuri, acuzîndu-i pe germani că au lăsat armata română fără nici un

sprijin şi dezvăluind comportarea lor nedemnă pe front (Loc. cit., **pp. 317-324. Scrisoarea adresată de mareşalul Ion Antonescu feldmareşalului Erich von Manstein, 9 decembrie 1942). La izbucnirea lui Antonescu, Hitler i-a adresat o scrisoare personală prin care a căutat să aplaneze lucrurile, dîndu-i o oarecare satisfacţie, dar, pentru prima oară, Antonescu a mărturisit, într-o telegramă adresată generalului Ilie Şteflea, că se înşelase în privinţa germanilor: „Am dat de multe ori semnalul de alarmă. Alarma a fost fără rezultat. Istoria va judeca... Răspunderea în faţa istoriei o port eu, pentru că nu am făcut mai mult decît am făcut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită uşurinţei cu care a procedat conducerea germană, a lipsei totale de prevedere şi a pasivităţii cu care a primit semnalele noastre de alarmă şi pregătirile ştiute ale inamicului"** (Loc. cit., **pp. 299-300. Telegrama mareşalului Ion Antonescu adresată generalului Ilie Şteflea, 3 decembrie 1942).**

Stalingradul a marcat pierderea iluziilor pe care le mai păstrase Antonescu cu privire la invincibilitatea Reichului şi la geniul Führerului.

Andrei ŞIPERCO

1942

Bucureşti, 1 iunie

...Pentru a caracteriza starea de spirit a populaţiei bucureştene, iată o anecdotă care circulă pe străzi:

Într-un tramvai, un ofiţer german striveşte piciorul unui evreu. Acesta scoate un strigăt de durere şi îl pălmuieşte de două ori. Asistenţa, stupefiată, priveşte şi nu spune nimic. Deodată, doi soldaţi români se năpustesc asupra ofiţerului şi îl bat măr. Bătaie generală. Toată lumea este dusă la post, apoi la Curtea Marţială, care funcţionează în permanenţă.

Acolo, un general îl interoghează pe evreu:

— Am greşit, răspunde el, sînt vinovat, dar m-a durut atît de rău, că nu am putut să mă stăpînesc. Cer iertare.

Generalul se întoarce atunci spre cei doi militari:

— Cum aţi putut ridica mîna asupra unui ofiţer al glorioasei armate aliate?

— Domnule general, a răspuns unul din soldaţi, cînd am văzut un evreu pălmuind un german, noi am crezut că s-a sfîrşit războiul. *(Raport politic nr. 38)*

11 iulie

...Antonescu le reproşează germanilor că i-au refuzat comanda armatelor germano-române de pe frontul de sud; le reproşează că, pentru a eclipsa propriile sale merite militare, au celebrat în termeni prea flatanţi pe cele ale generalilor Iacobici şi Dragalina; în sfîrşit, el s-a arătat profund vexat că Führerul s-a deplasat acum cîtva timp la mareşalul [Carol Gustaf Emil] Mannerheim [1867-1951], mareşal şi om politic, comandant al armatei între 1939 şi 1944, preşedinte al Finlandei din 1944 pînă în 1946] şi nu a găsit de cuviinţă să acorde aceeaşi onoare „Conducătorului" statului român, care sărbătorea luna trecută a şaizecea sa aniversare... *(Raport politic nr. 47)*

23 iulie

Diverse schimbări care au avut loc în Înaltul comandament al armatei române cer, datorită semnificaţiei lor politice, unele comentarii.

Mai întîi, un decret-lege vine să scadă limita de vîrstă care, pentru ofiţerii generali, separă serviciul activ de trecerea în rezervă. Această măsură pare să fi fost luată cu singurul scop de a-l trece în rezervă pe generalul Iacobici *(Magazin istoric,* nr. 5/1990) fără a atrage atenţia asupra numelui său şi mai ales fără să se dea impresia că a fost vizat. Generalul Iacobici era şef al Statului Major General la începutul anului. El a fost scos din această funcţie în urma unui conflict cu mareşalul (vedeţi raportul meu nr. 7 din 30 ianuarie). În această împrejurare, Antonescu l-a sacrificat germanilor: greşeala lui Iacobici a fost că a susţinut că România nu putea furniza Reichului, în termenii fixaţi de acesta, efectivele pe care „Conducătorul" le-a promis un pic cam cu uşurinţă. Mai tîrziu, O.K.W.-ul însuşi a luat apărarea lui Iacobici care a primit un comandament important. În cursul ultimelor luni, Antonescu pare să fi luat în nume de rău favoarea arătată acestui general de către marii şefi ai Wehrmachtului.

În decursul aceleiaşi perioade, Reichul l-a acoperit, de asemenea, cu flori, pe generalul Dragalina, „învingător al Sevastopolului" alături de mareşalul Manstein. Antonescu şi-a arătat nemulţumirea: presa românească, contrar obiceiurilor ei, s-a abţinut să se facă ecoul presei şi radioului german. În afară de aceasta, Dragalina a fost scos de la conducerea forţelor române din prima linie, pentru a primi pe cea a trupelor de ocupaţie din Transnistria...

În sfîrşit, generalul Petre Dumitrescu, care se distinsese anul trecut în faţa Odessei, este numit general de armată. El devine, astfel, cel mai important personaj militar al regatului după mareşal, al cărui partizan devotat a fost întotdeauna. El este cel care conduce de acum înainte operaţiile forţelor române combatante...

O altă concluzie se impune: cabinetul de la Bucureşti continuă să reziste presiunilor Reichului, deoarece dă la o parte doi generali cărora acesta le-a arătat mărturii de satisfacţie... *(Raport politic nr. 50)*

22 august

Un ofiţer aparţinînd statului major al Apărării antiaeriene din Bucureşti îmi comunica

precizările următoare asupra situației militare a României:

Dacă s-ar fi procedat, la începutul campaniei din Rusia, la o mobilizare generală a tuturor forțelor românești, ea ar fi produs maximum 45-50 divizii. În fapt, s-a procedat la apeluri succesive. În plus, nu a fost posibil să se înarmeze și să se echipeze deodată toți oamenii disponibili. Astăzi, se poate spune că tot ce rămîne din rezerve instruite se găsește sub drapel. Aceasta reprezintă 26 divizii. Este ușor de dedus importanța pierderilor suferite...

Printre ofițerii subalterni și subofițeri se observă o recrudescență a activității legionare și comuniste...

...Trupa nu pare a fi serios contaminată, dar oamenii dau semne din ce în ce mai evidente de descurajare. *(Raport politic nr. 57)*

27 august

...Armata dă semne de nemulțumire; iată aici un exemplu: în imitație cu ce s-a făcut deja anul trecut în Germania, se pregătește, pentru ultimele două zile ale acestei luni, o colectă de veșminte calde și obiecte de lînă destinate soldaților de pe front. Această campanie este organizată de către un consiliu de patronaj care reunește, sub președinția reginei mamă și a d-nei mareșal Antonescu, un mare număr de asociații filantropice. Armata a fost invitată să furnizeze 4 000 ofițeri, cărora li se cere să participe la chetă. Mai mulți comandanți de unități au declinat destul de sec invitația. Comandantul unui regiment din București chiar a răspuns în scris că el consideră contrară onoarei militare transformarea soldaților în „cerșetori", însărcinați să devalizeze populația civilă în profitul armatei, pentru a suplini carența statului... *(Raport politic nr. 58)*

21 septembrie

...Un fost ministru român îmi aduce o interesantă mărturie asupra schimbărilor aduse prin campania din Rusia condiției fizice și morale a combatanților germani și români. Această mărturie este a unui general care comandă actualmente o brigadă de infanterie românească în Caucaz. Venit în permisie pentru cîteva zile, acest om, care a făcut tot războiul în prima linie și a meritat, prin bravura sa, cele mai înalte decorații românești și aliate, a pierdut încrederea pe care o manifesta...

Din punct de vedere fizic, soldații români, obișnuiți cu o existență mai primitivă, cu un peisaj și un climat care sînt asemănătoare cu cele din Ucraina sau Caucaz, rezistă mai bine. Dar moralul lor a slăbit. După luarea Odessei, ofițerii au observat că oamenii lor nu mai erau ca înainte. Cu cît războiul îi antrenează mai departe de casele lor, cu atît este mai greu să li se explice de ce luptă. Acum, cînd ei sînt în Caucaz, pe malurile Volgăi..., nici nu se mai încearcă să se găsească motive: nu mai există nici unul valabil. Germanii pot fi făcuți încă să creadă că țara lor este în primejdie, că o victorie asupra rușilor îi va elibera de bombardamentele aeriene, că va înlătura pericolul unui al doilea front. Asupra românilor, astfel de argumente nu au efect. Cei care au păstrat o oarecare ardoare războinică se gîndesc la Transilvania; ceilalți, cei mai numeroși, nu visează decît să se reîntoarcă în satul lor.

La toate acestea se adaugă, pentru cele două armate, efectul pierderilor grele pe care le-au suportat și continuă să le suporte în fața Stalingradului... *(Raport politic nr. 68)*

16 octombrie

...Ofițerii români care vin de pe front continuă să picteze în culori sumbre luptele de la Stalingrad și din Caucaz...

Alte mărturii ale unor mili-

MESAGERUL DE 10 ANI

Fragmentele din rapoartele ministrului Elveției la București, René de Weck, publicate în nr. 5/1990 au fost primite cu deosebit interes de către publicul cititor. Reproducem una dintre scrisorile primite la redacție.

Generalul Nicolae Rădescu era neam de răzeși impămînteniți de Mihai Viteazul, care își păstraseră bucata lor de pămînt din moși-strămoși.

El a intrat cu chip legendar în viața mea prin curajul și demnitatea actelor sale care nu erau negociabile, nu aveau nimic eroic în ele, iar comportamentul lui era același de toate zilele, indiferent dacă viața îi era în pericol sau nu.

Cu un zîmbet discret ironic, dar neclintit a înfruntat cele trei furii care s-au năpustit asupra neamului nostru: legionarismul, hitlerismul, stalinismul.

Fiecare dintre aceste confruntări a avut istoria ei, dar în aceste rînduri mă voi opri numai la episodul Killinger. Acesta a fost prilejuit de o declarație umilitoare la adresa armatei și a poporului român făcută de Killinger, reprezentant direct al lui Hitler la București. Scrisoarea deschisă de protest a fost concepută într-una din casele vechi ale Bucureștiului, din str. Clopotarii Vechi nr. 4, unde generai Nicolae Rădescu locuia împreună cu părinții mei. Ea a fost multiplicată la o mașină de scris tip Remington (care există încă în stare de funcționare) de către mama mea. Pe vremea aceea, elev în clasa IV primară, eu le-am transportat în ghiozdanul meu pînă la Școala Mavrogheni, de unde au fost preluate de cei ce s-a ocupat de difuzarea ei la BBC și în țară. Aceste precauții au fost necesare, știut fiind modul în care reacționau autoritățile germane.

După ce Killinger a luat cunoștință de conținutul scrisorii, generalui Rădescu a fost ridicat din casa noastră din str. Clopotarii Vechi de către 6 militari germani; ulterior, la cererea expresă a mareșalului Antonescu, el a fost predat de hitleriști autorităților militare române care l-au deținut la Jilava pînă la 23 august 1944.

Pentru români, acest protest auzit atunci la BBC sau citit prin copiile scrisorii difuzate în țară, a însemnat un îndemn de a păstra vie flacăra libertății și demnității neamului nostru. Speranța unui popor cu asemenea fii nu se stinge niciodată.

Dr. Alexandru ȘERBĂNESCU

tari de toate gradele redau același lucru.

Opinia publică devine foarte nervoasă.

Domnul Maniu, care a petrecut recent o perioadă în Transilvania, se arată îngrijorat de tendințele revoluționare pe care le-a constatat la soldații din provincia sa. Acești oameni — spune el — capătă pe front idei subversive, pe care le răspîndesc apoi la ei acasă. Știind că mareșalul Antonescu este în continuare obsedat de „pericolul roșu", el își propune să îi comunice observațiile sale și să-i semnaleze că menținerea în Rusia, pentru un timp nedeterminat, a unor numeroase forțe românești este cea mai sigură cale de propagare a comunismului în România...

După spusele a numeroși informatori, atît militari, cît și civili, Antonescu ar fi astăzi complet desconsiderat de proprii săi soldați, care îi reproșează că îi sacrifică inutil unei cauze străine. Poate el nu-și dă seama, dar Marele Stat Major este cu siguranță informat și găsește, în această stare de lucruri, un motiv în plus în a-l reține pe „Conducător" la București. În plus, cercurile militare se arată din ce în ce mai dornitoare să reducă participarea românească la război: se caută din toate părțile mijloace de a se degaja. Aceasta nu înseamnă că ele s-au și găsit, dar tendința este evidentă... *(Raport politic nr. 76)*

30 octombrie

...Pe front, ca și în interior, incidentele germano-române se înmulțesc. In România, în rîndurile civililor cît și ale militarilor, pînă în cele mai înalte sfere guvernamentale, încrederea în victorie pare din ce în ce mai zdruncinată. *(Raport politic nr. 80)*

21 noiembrie

...În seara zilei de 10 noiembrie, un incident curios s-a produs într-un mic restaurant popular frecventat în exclusivitate de către români. Două mese erau ocupate de ofițeri în uniformă, altele de studenți. La un moment dat, un ofițer a cerut muzicanților să interpreteze *Marseillaise,* care a fost cîntată în picioare de către întreaga asistență.

Aceasta dă o idee despre entuziasmul cu care au fost primite, în primul moment, știrile din Africa... [Se referă la debarcarea trupelor anglo-americane în Africa de Nord (Operația „Torch") declanșată la 8 noiembrie 1942. Amănunte în *Magazin istoric,* nr. 1-6/1974.] *(Raport politic nr. 83)*

25 noiembrie

...Relațiile germanilor, dacă nu cu mareșalul însuși, cel puțin cu guvernul său, sînt destul de tensionate.

Nu numai că Reichul invocă necesitățile militare ale orei pentru a refuza să-și țină angajamentul luat în septembrie și cu care domnul Mihai Antonescu se mîndrea ca de un succes considerabil (regruparea forțelor românești într-un singur corp și sub comandament românesc), dar în plus reclamă cu insistență trimiterea de noi întăriri. Cînd românii fac observația că au deja 23 divizii pe frontul rusesc, aliații lor le răspund că acestea nu mai valorează astăzi mai mult de 15 divizii. Se mărturisește astfel că regatul danubian a plătit un greu tribut Molochului la Stalingrad și în Caucaz... *(Raport politic nr 84)*

2 decembrie

Neputînd nici să-și regrupeze forțele, conform promisiunii făcute [de germani] în septembrie domnului Mihai Antonescu, și, cu atît mai mult, să și le retragă în masă din zona luptelor, românii încearcă să evacueze în spatele frontului mici detașamente sub diferite pretexte, ca întărirea apărării antiaeriene într-o regiune nevralgică, ameliorarea serviciului etapelor etc. Cererilor de întăriri adresate de aliații lor le răspund cel mai des prin inerție. Sau, cînd nu mai pot face altfel, trupele cerute se pierd pe drum sau sînt îndreptate spre un alt punct decît cel în care prezența lor ar fi utilă. Statul Major Român refuză să ridice efective din rezervele unităților combatante pentru a umple golurile cauzate în ultimul timp de pierderile destul de serioase. În același timp, se procedează la noi chemări sub drapel și la „mobilizări pe loc" ale unor oameni cunoscuți ca necesari bunului mers al industriilor celor mai importante. Aceasta răspunde dorinței domnului Mihai Antonescu de a menține în țară forțe suficiente pentru a face față oricărei eventualități... *(Raport politic nr. 85)* ■

(Va urma)

PLANSELE NOASTRE

①④Fotografii inedite executate de un pasionat fotograf, inginerul Stelian Petrescu, și oferite redacției noastre de fiica acestuia, doamna **Sanda Anastasiu,** din București: ①Castelul Bran; ②Ruine la Turnu Severin și Tabula Traiana; ③Mănăstirea Cozia și curte interioara la Horezu; ④Teatrul Național „Vasile Alecsandri" din Iași

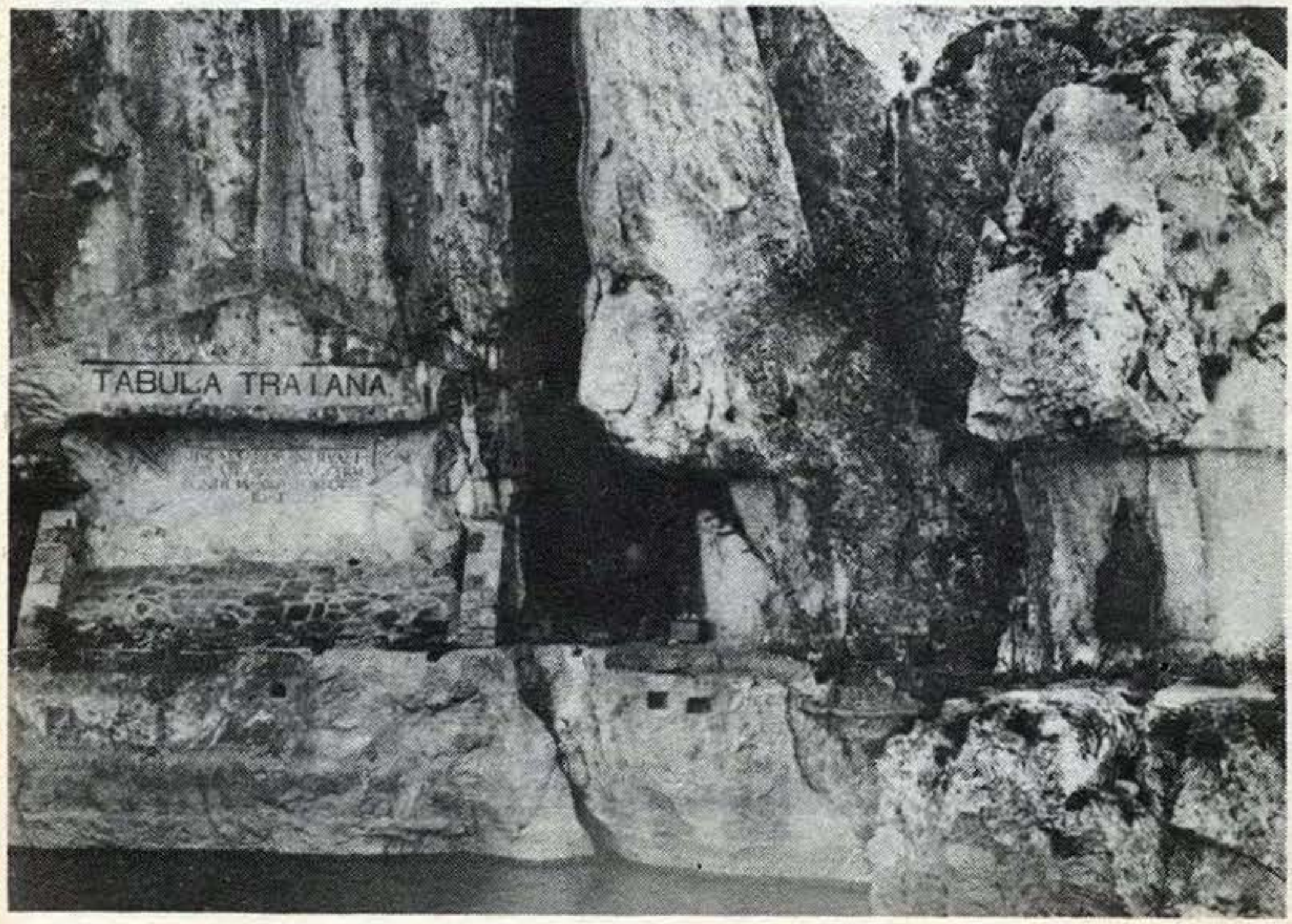
TABULA TRAIANA

ARTIST FOTOGRAF

În nr. 3,4 și 6/1988 ale revistei noastre am publicat cîteva fotografii inedite și o succintă notă biografică a unui pasionat fotograf român din primele decenii ale secolului nostru, inginerul **Stelian Petrescu.** Fiica sa, doamna Sanda Anastasiu, din București, ne comunică, odată cu alte fotografii inedite, noi amănunte referitoare la viața și activitatea tatălui său, din care reținem: Născut la Giurgiu în 1874, Stelian Petrescu a fost de tînăr pasionat de arta fotografică, construindu-și singur un aparat de luat imagini. Elev al lui Alexandru Odobescu la Liceul „Sf. Sava" din București, a fost sprijinit de acesta în perioada studiilor. S-a bucurat, de asemenea, de ajutorul lui Titu Maiorescu. În 1891, a obținut diploma de bacalaureat, iar în 1895 licența în fizico-chimice la Universitatea din București. Și-a continuat studiile în Germania, întorcîndu-se în țară în 1903 ca profesor și șef de atelier la Școala superioară de meserii din Iași. A deținut diferite funcții în învățămînt la București, unde s-a transferat în 1904, iar apoi în cadrul serviciilor C.F.R. Pasionat de fotografie, și-a alcătuit unul dintre cele mai bine dotate laboratoare bucureștene ale vremii, lucrînd intens, preocupat de perfecționarea metodelor de obținere a unor imagini cu calități artistice deosebite. Avînd prilejul să călătorească în țară, a fotografiat în majoritatea localităților, imortalizînd peisaje, oameni, monumente istorice și de artă etc. Realizările sale fotografice s-au bucurat de aprecierile contemporanilor, fiind răsplătite cu premii, diplome și medalii atît în țară cît și în străinătate. Este autorul mai multor albume de ilustrate (printre care **Podul „Regele Carol I", Porturile dunărene)** a volumului **Călăuza Căilor Ferate Române,** precum și a reproducerilor — de o deosebită frumusețe — după tablourile lui Grigorescu, publicate în monografia pe care Al. Vlahuță a consacrat-o marelui nostru pictor. Fiind prieten cu Grigorescu, s-a aflat adeseori în casa acestuia din Cîmpina, realizînd fotografii ale interioarelor locuinței și ale tablourilor pictorului. După incendiul care a mistuit casa artistului și bună parte din operele aflate aici, fotografiile realizate de Stelian Petrescu au rămas singurele documente-martori ale acestor valori artistice.

Stelian Petrescu a donat importante colecții de fotografii cu subiecte românești unor instituții culturale din străinătate, precum Institutul de propagandă din Belgia, Societatea Națiunilor, Școala românească de la Fontenay aux Roses din Franța, Casa română din Veneția etc. A executat, de asemenea, panouri cu fotografii pentru expoziții românești de la Paris, Londra, Philadelphia ș.a. S-a stins din viață în 1947, lăsînd în urma sa un valoros fond de fotografii-document, aflate în prezent în colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Sanda ANASTASIU

Documente

26-28 IUNIE 1940:

O DRAMĂ ISTORICĂ

Vara anului 1940 a însemnat una dintre cele mai dramatice perioade din existența și istoria statului național unitar român. În contextul politico-diplomatic creat prin Pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și protocoalele sale secrete și prin ofensivele victorioase ale armatelor hitleriste în centrul, estul și vestul Europei, încheiate cu ocuparea unei mari părți a teritoriului continentului, cînd Anglia rămăsese singură în luptă, României — complet izolată și lipsită de orice aliat și de orice ajutor — i-au fost impuse grave cesiuni teritoriale. Cum se știe, unul dintre punctele Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german, documente publicate integral într-unul din numerele recente ale revistei noastre (nr. 12/1989), avea următorul conținut: „În ceea ce privește sud-estul Europei, partea sovietică subliniază interesul U.R.S.S. pentru Basarabia. Partea germană declară dezinteresul politic total față de aceste regiuni".

Notele guvernului sovietic adresate guvernului român la 26 și 27 iunie 1940 se detașează clar ca urmărind să materializeze înțelegerea intervenită între cele două mari puteri europene totalitare în privința împărțirii sferelor de influență și dominație. Țara întreagă afla cu inima cernită, dintr-un comunicat al guvernului român, publicat în Jurnalul, **din 28 iunie 1940, cedarea în fața notelor ultimative: „Această acceptare obligă guvernul român să evacueze teritoriul Basarabiei și cel din nordul Bucovinei de trupele române în termen de patru zile, cu începere de la 28 iunie, ora 12. Orașele Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă vor fi ocupate azi după-amiază de trupele sovietice".**

În urma acestei hotăriri, Basarabia, cu o suprafață de 44 500 km pătrați și 3 200 000 locuitori, și Bucovina de Nord, cu 6 000 km pătrați și 500 000 locuitori, intrau în componența U.R.S.S. Alexandru Cretzianu, în acea perioadă secretar de stat la Ministerul afacerilor externe de la București, avea să noteze: „Efectul asupra populației românești a fost imens și era evident că modul de conducere a politicii externe dusese la un dezastru. Atît regele Carol, cît și colaboratorii săi dovediseră că țara nu avea mijloace pentru a apăra frontiera. Edificiul migălos al pactelor încrucișate ridicat după primul război mondial cu ajutorul francez se prăbușise după München. Duse erau și Liga Națiunilor, Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică, aranjamentele diplomatice care garantau granițele României Mari" (Al. Cretzianu: The Lost Opportunity, **Londra, 1957).**

Drama cesiunilor teritoriale pe seama poporului român avea să atingă apogeul odată cu dictatul de la Viena din 30 august 1940, stabilit de guvernele de la Berlin și Roma, prin care Ribbentrop și Ciano, în numele dictatorilor Hitler și Mussolini, atribuiau Ungariei horthyste partea de nord-vest a României cu un teritoriu transilvănean de 43 492 km pătrați și o populație de 2 667 000 locuitori.

Publicăm în continuare un grupaj de documente și extrase memorialistice (cunoscute în parte din istoriografia românească) de natură să permită publicului cititor să descifreze în cunoștință de cauză o serie de practici politice de tristă amintire din istoria relațiilor internaționale[1].

Nota ultimativă a guvernului sovietic din 26 iunie 1940:

„În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi.

Acum, cînd slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situa-

---

[1] În ceea ce privește situația postbelică de pe continentul european, România este semnatara — alaturi de celelalte state europene, de S.U.A. și Canada — a Actului Final de la Helsinki. Dupa Revoluția din decembrie 1989, România a reafirmat fidelitatea ei față de respectarea tuturor documentelor finale ale conferințelor procesului de securitate și cooperare în Europa (Helsinki, Madrid, Stockholm, Viena). Frontierele statului român sînt cele determinate și recunoscute internațional prin Tratatul de pace de la Paris, semnat la 10 februarie 1947 de România cu Puterile Aliate și Asociate (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța, China și Australia, Belgia, R.S.S. Bielorusa, Brazilia, Canada, Ethiopia, Grecia, India, Noua Zeelanda, Norvegia, Olanda, Polonia, Cehoslovacia, Uniunea Sud-Africana, R.S.S. Ucraineana, Iugoslavia).

ția internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să păşească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populațiune este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cît și prin comunitatea de limbă și compoziție națională.

Un astfel de act ar fi cu atît mai just cu cît transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari prierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. și populației Basarabiei prin dominațiunea de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României:

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată[1].

Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile U.R.S.S. și că acesta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre U.R.S.S. și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent" (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

Telegrama ministrului României la Moscova, Gh. Davidescu, despre desfășurarea întrevederii sale cu V.M. Molotov, președintele Consiliului comisarilor poporului și comisar al afacerilor externe al U.R.S.S.:

„Dl. Molotov m-a invitat astă seară [26 iunie] la orele 22, la Kremlin. A început prin a-mi spune că m-a chemat într-o chestiune de importanță principială pentru dezvoltarea relațiilor sovieto-române. Mi-a dat apoi citire notei cu caracter ultimativ, transmisă prin telegrama anterioară. Am răspuns președintelui Consiliului că voi transmite cererea de care sînt sesizat, dar că fără a voi să prejudiciez într-un nimic decizia guvernului meu, țin de datoria mea să-i declar că argumentele înșirate în notă sînt cu totul lipsite de temei.

I-am expus apoi drepturile noastre istorice, etnice și politice care formează temelia reunirii Basarabiei cu patria. I-am declarat că România nu a profitat de slăbiciunea militară a U.R.S.S. și că unirea a fost un act al majorității populației basarabene, a cărei voință s-a exprimat în hotărîrea Sfatului Țării. Am combătut alegațiunea notei că populația basarabeană ar fi în majoritate ucraineană și i-am amintit cifrele exacte. Am combătut de asemenea alegațiunea despre unirea istorică a Basarabiei cu Ucraina, reamintindu-i împrejurările în care Turcia a cedat Rusiei țariste această parte din trupul românismului, deși se obliga a ne apăra granița pe Nistru a Moldovei. I-am amintit de Tratatul din 1711, prin care Petru cel Mare recunoștea față de Dimitrie Cantemir acea graniță. I-am arătat că înainte de a ajunge pentru un secol sub stăpînirea țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc. I-am expus apoi modul în care a fost răpită Bucovina și împrejurările în care această provincie, care nu a cunoscut niciodată dominația rusească, a hotărît să se unească cu patria mamă.

I-am arătat apoi că douăzeci de ani România a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a avea raporturi de bună vecinătate cu U.R.S.S., în convingerea că guvernul sovietic își dă seama că o Românie puternică, unită în granițele ei etnice, este o garanție de securitate pentru toți vecinii ei. Guvernul român nu a urmărit niciodată altceva decît realizarea destinelor poporului român pe pămîntul ce i-a fost hărăzit.

Domnul Molotov mi-a răspuns că nu poate accepta argumentele mele, care nu corespund nici evoluției istorice, nici situației de fapt. Dacă este nevoie, a adăugat d-sa, argumentele politice, istorice și etnice ne vor putea fi expuse ulterior.

În ce privește Sfatul Țării, această reuniune nu a avut nici autoritate politică și deciziunea de unire a fost luată sub teroarea armatei române.

În ceea ce privește situația din punct de vedere etnic, d-sa nu dorește a discuta argumentele mele, mărginindu-se a-mi declara că parte dominantă a populației este ucraineană.

D-sa relevă că desigur intenționat nu i-am vorbit de Tratatul de la Paris, din octombrie 1920, care, nefiind în vigoare, nu are importanță internațională. Presupune că nu m-am referit la acest act, pentru că el este contrar argumentelor mele.

În ce privește Bucovina, d-sa observă că nu este vorba de întreaga provincie, ci numai de partea nordică, în care majoritatea sînt ucraineni, legată cu Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația română în Basarabia timp

---

[1] „Molotov îi înmînase ministrului nostru la Moscova, Davidescu, o hartă la scara de 1/1 800 000, pe care noile frontiere erau marcate printr-o linie groasă, trasă cu creionul roșu. Pe această hartă urma creionului acoperea o porțiune corespunzătoare unui teritoriu lat de 7 mile, așa încît era imposibil să se stabilească de care parte cad anumite localități. Mai mult, aceasta linie a fost trasa atît de grosolan, încît ea a trecut și peste un punct nordic al vechii Românii, tăind un teritoriu care nu fusese menționat în însuși ultimatumul. Cîteva zile mai tîrziu aceasta a fost cauza unor serioase incidente și a pricinuit pierderea multor vieți omenești" (Alexandru Cretzianu, în acele momente, secretar de stat la Ministerul afacerilor externe: *The Lost Opportunity*, Londra, 1957, p. 31).

de 22 ani. România va înțelege că nu mai poate păstra Basarabia. Situația deplorabilă a populației, drumurile rele, administrația defectuoasă ar fi fost atîtea indicii că România își dă singură seama de caracterul precar al dominației sale acolo ... Speră ... a avea un răspuns în decursul zilei de astăzi, ca chestiunea să fie rezolvată pe cale pașnică, dacă și guvernul român dorește același lucru.

Am răspuns președintelui Consiliului că nu m-am referit la Tratatul de la Paris nu pentru că n-ar avea valoare internațională. În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decît orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnatari n-a efectuat ratificarea. Am combătut apoi observațiunile sale în ceea ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat în fine că termenul de 24 ore mi se pare insuficient pentru ca guvernul român să poată lua o hotărîre într-o problemă atît de importantă pentru viitorul neamului nostru.

Președintele Consiliului mi-a răspuns că în ce privește condițiile interne din Basarabia nu are nici o îndoială că unirea Basarabiei cu U.R.S.S. va fi acceptată de populație cu cel mai mare entuziasm, ceea ce va forma cel mai bun răspuns la toate argumentele mele ...

În ce privește termenul fixat în notă, ține să-mi repete că guvernul sovietic a așteptat 22 de ani, însă guvernul român nu a luat niciodată hotărîrea de a rezolva chestiunea. Speră deci că răspunsul nu va întîrzia și, dacă acesta va fi pozitiv, problema va fi tranșată pe cale pașnică. Toate termenele au expirat, încheie d-sa.

I-am explicat că în ce privește sentimentele populației basarabene, guvernul român este cel mai în măsură a le cunoaște. Fără a prejudicia hotărîrea guvernului meu, sînt sigur de nezdruncinata credință a populației basarabene față de toate tradițiile neamului nostru. Istoria va judeca.

Molotov repetă: istoria va judeca.

În ce privește granița ce ni se cere în Bucovina și care mi-a fost arătată pe hartă, ea ar fi următoarea: de la punctul extrem sud-vest, fost polon, spre Șipotele, în lungul rîului Suceava, pînă la cotul rîului spre sud, apoi la nord de Frătăuții Noi, în direcția nord-vest, pînă la frontiera spre Basarabia, în regiunea comunei Herța. Mi-a precizat că linia de cale ferată de la Suceava spre Rădăuți ar rămîne României" (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940-1941, vol. 136).

Iată, prin intermediul însemnărilor regelui Carol II, cum au fost întîmpinate aceste vești la București și ce reacții au determinat ele în rîndul cercurilor politice responsabile ale țării:

„Miercuri 26 iunie

De dimineață miniștrii, începînd cu Ilcuș, care-mi prezintă lucrări curente. Îl mai văd și pe Diculescu, care-mi raportează că lucrurile sînt mai puțin negre decît le raportase luni și că a început să ia măsuri de îmbunătățire. Urmează Cancicov care s-a pus pe muncă, dar care este îngrozit de lipsa de cinste și de pricepere a elementelor cu care trebuie să lucreze.

Ultimul Tătărescu. A fost pare-se aseară o panică la Marele Stat Major care se așteaptă cît mai curînd la un atac din partea sovietelor. El îmi expune un întreg program de reforme sociale, cu care sînt, în principiu, de acord. Pe urmă îmi vorbește din nou de necesitatea de a face o remaniere ministerială, în care să intre și elemente naționaliste. Proiectul este frumos, dar tare mi-e teamă că gardiștii nu-l vor primi.

Alt fapt important: Mihalache, neputîndu-se împăca cu noua stare de lucruri, și-a dat demisia din [funcția de] consilier regal și zice că se retrage din viața politică. Am acceptat pur și simplu demisia. Nu e altă soluție.

După masă, vizitez Luna București, care este complet dominată de Fundațiile mele și expoziția de vînătoare unde sînt mai ales țapi foarte frumoși.

Mai pe seară, Urdăreanu vine să-mi raporteze o conversație pe care a avut-o azi de dimineață cu inspectorul diplomatic german, von Killinger. Nu este deloc îmbucurător, căci el declară că nu pot face nimic să ne apere de ruși și nici ceva precis față de unguri și bulgari. Tot recomandă de a ne înțelege cu U.R.S.S., cedînd la nevoie un petec de pămînt pe care-l vom recupera pe urmă, zice el. Germania este ocupată numai cu acțiunea ei împotriva Angliei.

Seara, Duduia la Ghelmegeanu așa încît am rămas cu Mihăiță care și-a pregătit micul lui discurs pentru mîine, ziua cea mare a bacalaureatului lui.

Joi 27 iunie

Oh! ce zi îngrozitoare, de cumplită durere și zi de absolută lașitate a unor români. Am ieșit din infernul zilei de astăzi moralmente zdrobit și îmbătrînit cu 10 ani.

Dar să recapitulez faptele. La 2 dimineața am fost deșteptat de un telefon de la Urdăreanu, zicînd că Davidescu, de la Moscova, a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după ce toate legăturile telefonice i-au fost întrerupte. La 7, un al doilea telefon prin care s-au primit preciziuni. Ni se cere de către U.R.S.S. să cedăm Basarabia și Nordul Bucovinei și să dăm răspunsul în 24 de ore. Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil, încît nici o minte românească nu poate s-o conceapă. Oricare ar fi riscurile, părerea mea este că trebuie

să rezistăm la astfel de injoncțiuni și să ne ținem la ceea ce am spus atît de des, că dacă vom fi atacați ne vom apăra. Se așteaptă textul telegramei ca să se poată lua o hotărîre.

Și astăzi trebuie să fie zi de mare bucurie a bacalaureatului lui Mihăiță. Început la 8, am putut să asist trei sferturi de oră și am constatat că copiii au răspuns foarte frumos. Ședința este foarte solemnă, toți băieții în frac.

REPERE ISTORICE

Antichitate. Teritoriul dintre Prut și Nistru este locuit, asemenea celorlalte zone ale Daciei, de triburi geto-dacice. Astfel, tyrageții menționați în Geografia **lui Claudius Ptolemeu sînt geții de pe Tyras = numele antic al Nistrului.**

326 i.e.n. **Pornit într-o campanie militară împotriva cetății Olbia, situată la gura Bugului, generalul macedonean Zopyrion, împreună cu 30 000 oameni care-l însoțesc, suferă o catastrofală înfrîngere „în stepa getică", din nordul gurilor Dunării. Menționată de istoricii latini Trogus Pompeius și Curtius Rufus, știrea atestă locuirea getică între Prut și Nistru.**

55 i.e.n. **Campania regelui Burebista împotriva Olbiei. Întreg litoralul vestic al Mării Negre, între Olbia (la gurile Bugului) și Messembria (azi, Nesebăr, în Bulgaria) intră sub stăpînirea Regatului geto-dac.**

12 e.n. **Geții din Moldova de Jos atacă nordul Dobrogei și cuceresc cetatea Aegyssus (Tulcea), apărată de o garnizoană odrisă. Atacul este respins de regele acestora Rhoemetalces I și de o legiune romană, comandată de P. Vitellius. La asediu participă și poetul latin Ovidius, aflat în exil la Tomis.**

101-102 — 105-106. **Se desfășoară cele două aprige confruntări militare dintre Imperiul roman și Regatul dac. În urma celui de-al doilea război, o parte însemnată a Daciei este transformată în provincie romană. Din conviețuirea celor două popoare și împletirea civilizației lor iau naștere, într-un îndelungat și complex proces, poporul și civilizația română.**

940-965. **Prima atestare documentară privind o așezare medievală orășenească de pe teritoriul Moldovei: Cetatea Albă, menționată sub numele de Maurocastron. Așezarea continuă antica cetate Tyras.**

1245. **În scrisoarea din 25 martie a papei Innocențiu IV (1243-1254) se face o mențiune privitoare la românii ce locuiesc în apropierea Mării Negre și a gurilor Dunării.**

Sec. XIII (prima jumătate). **Primele contacte ale negustorilor italieni cu așezările de pe țărmul nordic și nord-vestic al Mării Negre. Pînă în anul 1261, preponderența aparține negustorilor venețieni, apoi negustorii genovezi devin mai influenți (în urma tratatului de la Nymphaion — 13 martie 1261).**

1339 sau 1341. **Emirul de Aidin, Bahaeddin Umur-bey, întreprinde o expediție navală în Marea Neagră. Relatarea expediției menționează lupte ale turcilor cu ghiaurii (creștinii), foarte probabil români, „la Chilia, la hotarul Țării Românești". După alte surse, această expediție ar fi avut loc în anii 1337-1338.**

1339. **Portulanul alcătuit de Angelino Dulcerti descrie marele drum comercial ce unește Marea Neagră cu Marea Baltică, prin Liov. Una din cele două ramuri ale acestui traseu, pornind din coloniile genoveze Moncastro (Cetatea Albă), Licostomo (Chilia) și Vicine, străbătînd Moldova pe valea Siretului, pentru a ajunge la Liov, este cunoscută sub numele de** via Walachiensis **(drumul românilor).**

1345-1350. **Basarab I, domnitorul Țării Românești, poartă lupte împotriva tătarilor, extinzîndu-și stăpînirea asupra răsăritului Munteniei și a regiunii din nordul gurilor Dunării.**

Sfîrșitul sec. XIV. **Un portulan grecesc, înfățișînd țărmul apusean al Mării Negre, menționează, între alte localități, Chilia (Licostoma) și Cetatea Albă (Monocastro).**

1392. **Prima mențiune documentară a Bucovinei, desemnînd partea de nord-vest a Moldovei.**

1392, 30 martie. **Într-un document intern, Roman I, domnul Moldovei, se intitulează „marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînitor al Țării Moldovei, de la munte pînă la mare". Titulatura ilustrează încheierea procesului de constituire a statului feudal Moldova, în hotarele sale, de la Carpați pînă la țărmul Mării Negre.**

1402. **Din porunca domnului Moldovei, Alexandru cel Bun, se aduc de la Cetatea Albă la Suceava moaștele Sf. Ioan cel Nou. Cu acest prilej, „Grigore monahul și prezbiterul marii biserici a Moldovlahiei" scrie** Mucenicia sfîntului și slăvitului mucenic Ioan cel Nou, care a fost martirizat la Cetatea Alba — **prima operă originală a literaturii române.**

1426. **Dată fiind situația grea în care se afla Dan II, domnul Țării Românești, în permanente conflicte cu otomanii, Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, își instaurează stăpînirea asupra Chiliei.**

1435, august 4. **Tratatul dintre cei doi domnitori asociați la tron în Moldova, Iliaș și Ștefan II, prevede că partea de miazăzi a țării, cuprinzînd orașele Vaslui, Bîrlad, Tecuci, Chilia și Cetatea Albă, rămîne în stăpînirea lui Ștefan.**

1448. **Petru II, domnul Moldovei, cedează Chilia lui Iancu de Hunedoara, pentru sprijinul pe care acesta, în calitate de voievod al Transilvaniei și guvernator al Ungariei, i l-a acordat în dobîndirea tronului.**

1454. **Atac naval eșuat al otomanilor asupra Cetății Albe.**

1455, mai 25. **După înfrîngerea în fața lui Petru Aron, Alexandrel este nevoit să se refugieze la Cetatea Albă; orășenii de aici, nemulțumiți de acțiunile piratерești ale genovezilor (adăpostiți în fortăreața Lerici, de la gurile Niprului), pun stăpînire pe localitate. Petru Aron, dezavuînd acțiunea, eliberează pe unul dintre frații Senarega, căzut captiv.**

1463. **Hotinul, cedat Poloniei de către Petru Aron, reintră în stăpînirea Moldovei, în urma înțelegerii moldo-polone din 1462.**

1465, ianuarie 23-25. **După un asediu de o zi (24 ianuarie), Ștefan cel Mare recucerește cetatea Chilia, instalînd o garnizoană comandată de pîrcălabul Isaia, cumnatul domnului.**

1469, august 20. **Pornit în urmărirea tătarilor ce invadaseră Moldova, Ștefan cel Mare îi surprinde în dumbrava de lîngă satul Lipnic, pe Nistru, dobîndind o strălucită victorie; potrivit altor izvoare lupta ar fi avut loc în anul 1470.**

1476, iunie. **Atac tătar în Moldova, respins cu mare dificultate de Ștefan cel Mare, care evită realizarea joncțiunii trupelor turcești cu cele ale tătarilor; în timp ce domnul țării încearcă să oprească invazia oștilor sultanului Mehmed II, în valea Berheciului, la Cetatea Albă un corp de oaste moldovean învinge o oaste tătară (aproximativ 10 000 oameni), eliberînd aproape 5 000 moldoveni captivi.**

1479, iunie 22-iulie 16. **Folosind 800 zidari și 17 000 salahori, Ștefan cel Mare construiește cetatea de la Chilia Nouă, pe malul stîng al Dunării.**

1484, iunie. **O puternică armată otomană trece Dunărea pe la Isaccea și, după ce face joncțiunea cu oastea munteană, condusă de Vlad Călugărul, începe, la 6 iulie, asediul cetății Chilia, apărată de moldovenii conduși de pîrcălabii Ivanco și Maxim. După 8 zile, cetatea e cucerită de otomani (14 iulie). La 5 august, otomanii reușesc să cucerească și Cetatea Albă, apărată de pîrcălabii Gherman și Oană. În anul următor, sperînd în ajutorul polonez pentru redobîndirea celor două cetăți, Ștefan vodă prestează umilitorul omagiu de vasalitate de la Colomeea regelui Cazimir IV (15 septembrie).**

1489, martie 21. **Tratat de pace turco-polon, prin care regele Cazimir IV recunoaște stăpînirea otomană asupra Chiliei și Cetății Albe, încălcîndu-și astfel angajamentele luate la Colomeea.**

1497, octombrie 26. **Retrăgîndu-se spre Cernăuți, în urma campaniei eșuate în Moldova, Ioan Albert este atacat de Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului, suferind o zdrobitoare înfrîngere; la 30 octombrie, într-o nouă ciocnire desfășurată la Cernăuți, domnul Moldovei înfrînge resturile armatei polone, alungîndu-le din țară.**

1538, septembrie 15. **În urma campaniei lui Suleyman Magnificul împotriva Moldovei, Bugeacul (cum era desemnată partea de sud a teritoriului dintre Prut și Nistru) și Tighina sînt anexate la Imperiul otoman, fiind transformate în raiale. Tighina capătă denumirea de Bender.**

1621, octombrie 9. **Pace turco-polonă prin care se confirmă suzeranitatea Porții asupra Moldovei; Polonia restituie Moldovei Hotinul.**

1711, aprilie 2/13. **Tratat de alianță**

La 9 vin Tătărescu şi Gigurtu ca să discut situaţia, a asistat şi Urdăreanu. Nota e mai gravă încă decît credeam. Ni se cere evacuarea acestor teritorii în 4 zile şi ocuparea [de către trupele sovietice a] oraşelor Cernăuţi, Chişinău şi Cetatea Albă, începînd de mîine, ora 12. Eu sînt hotarît pentru rezistenţă, Gigurtu nu vede cum, iar Tătărescu şovăie, înclinînd mai mult pentru cedare. Ceea ce face poziţia

dintre Moldova şi Rusia, încheiat la Luţk, între Dimitrie Cantemir şi Petru I; prin articolul 11, tratatul preciza că „pămînturile principatului Moldovei, după vechea hotărnicie moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpînire, sînt cele cuprinse între riul Nistru, Cameniţa, Bender, cu tot ţinutul Bugeacului, Dunărea, graniţele ţării munteneşti şi ale Transilvaniei şi marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele ţări".

1715 **Hotinul, disputat de multă vreme de poloni şi otomani, este rupt din teritoriul Moldovei şi transformat în raia turcească.**

1775 **În urma unei convenţii turco-austriece, Poarta cedează Imperiului habsburgic Bucovina, încălcînd reglementările stabilite între cele două părţi şi în pofida vehementelor proteste ale domnului Moldovei, Grigore III Ghica; menţinută sub administraţie militară pînă în anul 1786, Bucovina este alipită ulterior Galiţiei. Prin acest tratat, trei ţinuturi, cuprinzînd, între altele, fosta reşedinţă domnească Suceava, Rădăuţi, cu necropola primilor Muşatini şi mănăstirea Putna, ctitorită de Ştefan cel Mare, vor rămîne desprinse din trupul ţării pînă în anul 1918.**

1780, mai **Întîlnirea de la Moghilev dintre împăratul Austriei, Iosif II, şi împărăteasa Ecaterina a Rusiei, privind împărţirea Turciei între cele două imperii; cu acest prilej se emite proiectul unui regat al Daciei, cu graniţa răsăriteană pe Nistru şi cea apuseană pe Olt, pus sub tutela Rusiei şi avîndu-l în frunte pe prinţul Potemkin, favoritul ţarinei.**

1812, mai 16 **Pacea turco-rusă de la Bucureşti, încheiată în urma războiului din 1806-1812, prin care teritoriul dintre Prut şi Nistru — desemnat sub numele impropriu de Basarabia — este anexat de Rusia ţaristă. Iniţial, pretenţiile Rusiei ţariste vizau întregul teritoriu al principatului Moldova. Iminenţa campaniei napoleoniene împotriva Rusiei (care avea să se declanşeze la 24 iunie) a determinat guvernul ţarist să-şi limiteze pretenţiile doar la teritoriul dintre Prut şi Nistru. Boierii basarabeni întocmesc un protest energic împotriva acestei măsuri nedrepte, înaintîndu-l domnitorului Scarlat Callimachi. Într-un alt protest, înaintat ţarului, boierii moldoveni arată că „din cea mai adîncă antichitate, poporul moldovenesc, ca pogoritor al vechilor colonişti romani aşezaţi în Dacia, s-a cîrmuit de legiuirile sale autonome, moştenite de la strămunii săi romani".**

1817 **Potrivit catagrafiei oficiale ruseşti, românii reprezintă 86% din întreaga populaţie a Basarabiei, în timp ce toţi ceilalţi locuitori împreună (ruteni, evrei, lipoveni etc.) formează 14%. De asemenea, în Bucovina, conform statisticii habsburgice din 1779, românii reprezentau mai mult de 75% din populaţie, restul fiind ruteni, huţani, armeni, germani şi evrei.**

1848, iunie 9/21 **Revoluţionarii moldoveni exilaţi organizează la Cernăuţi Comitetul revoluţionar moldovean, însărcinîndu-i pe M. Kogălniceanu cu redactarea unui program de revendicări sociale şi politice, publicat în august sub titlul** Dorinţele partidei naţionale în Moldova; **problema unirii în hotarele statului naţional-unitar român era considerată „cheia boltei, fără care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional". Bucovina, publicaţie editată de fraţii Hurmuzachi, devine, prin ideile propagate, tribuna mişcării pentru „Daco-România", care, „pe temeiul legăturilor naturale ale aceleiaşi naţionalităţi", ale istoriei, religiei, limbii, obiceiurilor şi culturii trebuie să cuprindă toate teritoriile locuite de români, inclusiv provinciile „care s-au luat de la noi cu călcarea drepturilor neamului".**

1856, 18/30 martie **Congresul de pace de la Paris încheiat în urma Războiului Crimeei hotărăşte retrocedarea către Moldova a judeţelor Bolgrad, Cahul şi Ismail din sudul Basarabiei.**

1862 **Se înfiinţează, la Cernăuţi, Reuniunea română de lectură, care din 1865 îşi schimbă numele în Societatea pentru cultura şi literatura poporului român din Bucovina.**

1866, aprilie 1/13 **Se înfiinţează, la Bucureşti, Societatea literară română (din august 1867 devine Societatea academică română, iar din martie 1879 Academia română) avînd ca membri fondatori reprezentanţi ai culturii române din toate provinciile istorice.**

1878, iunie 1/13-iulie 1/13 **Congresul internaţional de la Berlin recunoaşte independenţa României şi drepturile acesteia asupra Dobrogei; judeţele Bolgrad, Cahul şi Ismail sînt incorporate din nou în imperiul ţarist.**

1906. **Apare ziarul** Basarabia, **publicaţie românească „naţional-democratică", ce înscrie în programul său ideea autonomiei Basarabiei.**

1916, august 4/17 **România semnează tratatul de alianţă cu puterile Antantei (Franţa, Anglia, Rusia, Italia), care, în schimbul intrării României în război, recunosc dreptul acesteia de a-şi uni teritoriile româneşti din Austro-Ungaria.**

1917, martie **Se constituie Partidul Naţional Moldovenesc sub preşedinţia patriotului Vasile Stroescu; în programul partidului se cere autonomia administrativă, judecătorească, bisericească, şcolară şi economică a Basarabiei; se cere „Dietă provincială", „Sfat al Ţării", ca organ legislativ al Basarabiei. În vară se înfiinţează la Chişinău un comitet central „al deputaţilor soldaţi şi ofiţeri moldoveni", primul pas spre crearea oştirii naţionale româneşti din Basarabia.**

August **Guvernul Provizoriu rus, constituit în urma revoluţiei din februarie 1917, recunoaşte autonomia provinciei Basarabia.**

Octombrie 20/noiembrie 2 **La Chişinău se întruneşte Congresul Militar Român cu participarea a 500 delegaţi reprezentînd 250 000 ostaşi români basarabeni; în şedinţa din 24 octombrie, Congresul proclamă solemn şi oficial autonomia politică a Basarabiei; hotărăşte, de asemenea, constituirea în cel mai scurt timp, a Sfatului Ţării şi convocarea Adunării Constituante a Basarabiei.**

Noiembrie 2/15 **Sovietul Comisarilor poporului constituit în urma victoriei Revoluţiei din octombrie 1917, adoptă — pe baza hotărîrilor Congresului II al Sovietelor — Declaraţia Drepturilor popoarelor din Rusia, recunoscînd egalitatea şi suveranitatea popoarelor, dreptul lor la „autodeterminarea liberă, pînă la separare şi formarea de state independente".**

Noiembrie 21/decembrie 4 **La Chişinău se deschide Sfatul Ţării, cuprinzînd reprezentanţii întregii populaţii a Basarabiei.**

Decembrie 2/15 **Este proclamată Republica Democratică Moldovenească, parte alcătuitoare a Republicii Federative Democratice Ruseşti.**

1918, ianuarie 11/24 **Proclamarea Republicii Moldoveneşti Independente.**

Martie 27/aprilie 9 **„În puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna [Basarabia]** se uneşte cu mama sa **România", se spune în Proclamaţia Sfatului Ţării; documentul cere respectarea drepturilor minorităţilor, a votului universal, egal, secret şi direct, a libertăţii personale, a tiparului, a cuvîntului, a credinţei, a adunărilor şi tuturor libertăţilor obşteşti ce vor fi garantate prin Constituţie; 86 deputaţi votează pentru, 3 împotrivă, 36 se abţin.**

Octombrie 14/27 **La Cernăuţi se constituie Consiliul Naţional Român din Bucovina, sub conducerea lui Iancu Flondor, care formulează dorinţa unirii Bucovinei cu România.**

Noiembrie 15/28 **Congresul General al Bucovinei, cu participarea reprezentanţilor românilor şi ai naţionalităţilor conlocuitoare, întruniţi în Palatul Mitropoliei din Cernăuţi, adoptă moţiunea prin care se cere „unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Ceremuş, Colacin şi Nistru cu Regatul României".**

Noiembrie 18/decembrie 1. **Marea Adunare Naţională întrunită la Alba Iulia decretează „Unirea acestor români [din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească] şi a tuturor teritoriilor locuite de dînşii cu România". Statul unitar naţional român reuneşte astfel toate provinciile istorice româneşti: Oltenia, Muntenia, Moldova, Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Banatul, Transilvania, Crişana şi Maramureşul.**

Gheorghe DAVID,
Marian ŞTEFAN

noastră mult mai gravă este că n-avem siguranța pe granițele Ungariei și Bulgariei și riscăm o situație foarte critică dacă vom fi atacați pe 3 fronturi.

Totuși nu pot concepe, ca suveran al țării, cum pot să cedez teritorii care sînt hotărît, de fapt și istoric, românești. Raționamentul U.R.S.S. că cere Nordul Bucovinei ca o slabă despăgubire pentru 22 de ani de ocupație românească în Basarabia este pur și simplu ridicol.

Ca prim gest am hotărît să chem și să pun la curent miniștrii Axei. Vine întîi neamțul [W. Fabricius], destul de rece ascultă comunicarea. Îi adaug pe urmă, după ce a vorbit Tătărescu, că nu văd cum demnitatea țării mele poate accepta o injoncțiune de acest fel din partea sovietelor. Pe cînd era la mine i se aduce o telegramă din partea lui Ribbentrop, în care ne sfătuiește, în numele interesului menținerii păcii în această parte a lumii, să acceptăm ultimatumul[1]. Îl rog totuși să expună situația la Berlin și să roage să țină cel puțin în frîu Ungaria și Bulgaria. I s-a mai arătat că la toate acestea Germania are o parte de responsabilitate morală, căci, ca să-i fim pe plac, am evitat orice raporturi prietenoase cu U.R.S.S.

Stană de piatră a rămas Fabricius și singurul lucru ce l-am putut obține este că va comunica cît mai neîntîrziat la Berlin comunicarea ce i s-a făcut.

A urmat italianul Ghiggi care a declarat că a fost tot atît de surprins ca și noi de aceste evenimente, dar ne sfătuiește și el să cedăm. Atrăgîndu-i atenția că Roma ne sfătuise să rezistăm la orice injoncțiune sovietică, a răspuns că astăzi situația s-a schimbat și că dușmanul principal este Anglia. Deci, de fapt, aceeași atitudine cu colegul lui de Axă[2].

Pe urmă Ilcuș și Țenescu. Părerea lor este că nu putem rezista pe trei fronturi și că rezistența ar duce la pierderea forței noastre armate. Între timp, am convocat, pentru ora 12, Consiliul de Coroană.

Deoarece Dinu Brătianu s-a înscris în «P.N.» [Partidul Națiunii] i-am oferit să-l numesc consilier regal, a refuzat însă. Mare și frumos gest patriotic în aceste momente tragice ale României, n-am ce zice!?!?

La ora indicată a avut loc Consiliul de Coroană, care a început printr-o expunere a faptelor făcută de Tătărescu și Gigurtu, după care Țenescu a expus situațiunea militară.

Președintele Consiliului și ministrul afacerilor străine au arătat cuprinsul notei, ideea noastră de a cere discuții și răspunsul dat de Germania și Italia. Șeful Marelui Stat Major, fără a da un aviz, a expus situația militară a cărui concluzie era că, dacă sîntem obligați să luptăm pe 3 fronturi, mergem la dezastru sigur, că chiar așa ne va fi greu, fără nici un ajutor de nicăieri, de a rezista. S-a mai pus chestiunea că este important de a ne păstra armata intactă pentru zile poate și mai negre. Chiar de la începutul avizului dat de vorbitori, s-au desemnat două curente. Iorga pentru rezistență, iar Argetoianu pentru cedare. Iorga a fost indignat față de M.St.M. [Marele Stat Major].

Rezultatul votului a fost pentru primirea ultimatumului, 11 nu, 10 da, 5 pentru discuții și 1 rezervat, dar iată-l:

	Primire	Mobilizare
Mironescu	Nu 1	Da
Iorga	Nu 2	Da
Anghelescu	Nu 3	Da
Argetoianu	Da 1	Da
Baliff	Da 2	Nu
Iamandi	Nu 4	Da
Antonescu	Nu 5	Da
Ciobanu	Nu 6	Da
Dragomir	Nu 7	Da
Popp	Nu 8	Da
Gigurtu	Discuții 1	Da
Christu	Da 3	Da
Hortolomei	Nu 9	Da
Cancicov	Da 4	Da
Slăvescu	Discuții 2	Da
Ilcuș	Da 5	Da
Giurescu	Discuții 3	Da
Bentoiu	Da 6	Da
Portocală	Discuții 4	Da

---

[1] Iată instrucțiunile primite de W. Fabricius în ziua de 27 iunie din partea Ministerului german de externe: „România trebuie să atribuie dezvoltarea critică a problemei basarabene propriei sale politici. Anul trecut guvernul român a acceptat promisiunea de garanție a Angliei și a primit această garanție cu mult entuziasm, atît în declarațiile oficiale, cît și în presă, deși această promisiune de garanție era îndreptată direct împotriva Germaniei, iar guvernul român știa foarte bine că din partea Germaniei nu trebuie să se aștepte la nici un pericol, deoarece noi am declarat întotdeauna că nu urmărim nici un fel de obiective politice în Balcani. După aceea, guvernul român a încercat să adopte o politică de duplicitate, cu ajutorul căreia el a considerat că va putea să satisfacă ambele părți beligerante. Numai atunci a încercat guvernul român să stabilească relații strînse cu Germania, pentru a putea obține sprijinul nostru împotriva pretențiilor ruseși asupra Basarabiei.

Alternînd încercările de a găsi o protecție împotriva rușilor — la început asociindu-se cu Anglia, iar mai apoi cu Germania — guvernul român a așteptat ca evenimentele să se desfășoare de la sine și a pierdut prilejul de a ajunge la o înțelegere pașnică cu guvernul sovietic.

Este deosebit de semnificativ faptul că, recent, noul ambasador al Angliei la Moscova [Sir Stafford Cripps] — după cum l-a informat deschis Molotov pe ambasadorul Italiei — în mod practic a încurajat guvernul sovietic să acționeze în Balcani, declarîndu-i lui Molotov că hegemonia din Balcani aparține Rusiei. Din acest fapt guvernul român poate să deducă singur la ce se poate aștepta din partea promisiunilor de garanție ale Angliei. Eu nu am nici o obiecțiune ca aceste argumente să fie folosite în cursul convorbirilor de acolo.

Mai mult, în urma unei reflectări cumpătate și realiste, guvernul român trebuie să ajungă la concluzia că revendicarea de către ruși a Basarabiei este bine întemeiată și că guvernul sovietic niciodată nu a abandonat această revendicare. Dacă va lua în considerare realitățile existente, guvernul român își va da seama că este în interesul său să cedeze în fața cererii Rusiei Sovietice" **(Documents on German Foreign Policy. 1918-1945,** Series C, vol. X, doc. nr. 30).

[2] În ce privește poziția Ministerului de externe al Italiei, aceasta rezultă din convorbirea lui R.V. Bossy cu contele Ciano: „Am reamintit lui Ciano conversațiile noastre trecute, sfaturile sale de rezistență față de soviete și făgăduielile de ajutor militar. A recunoscut că ceea ce îi spuneam era exact, dar că pe atunci Italia nu se afla în război. Acum însă toate forțele și energiile Italiei sînt dedicate războiului contra Angliei și Italia nu mai poate avea ca grijă decît aceasta. De aceea, ne sfătuiește să negociem cu Uniunea Sovietică, căci disproporția forțelor este prea mare și nimeni nu ne va sări în ajutor" (Raoul V. Bossy: *Amintiri din viața diplomatică*, Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Archives Standford, California, S.U.A., p. 632).

	Primire	Mobilizare
Ghelmegeanu	Da 7	Da
Mitiţă	Da 8	Da
Andrei	Nu 10	Da
Macovei	Da 9	Da
Tătărescu	Rezervat	Da
Urdăreanu	Nu 11	Da
Ralea	Discuţii 5	Da
Fl. Ţenescu	Da 10	Da

De la început s-a văzut tendinţa către cedare. La propunerea lui Urdăreanu, mobilizarea imediată a armatei, s-au aliat toţi, afară de unul singur, Baliff. Nu pot zice că m-am sculat prea fericit de la acest Consiliu. A urmat să trimitem note prin care să cerem să stăm de vorbă, rămîne să mi se prezinte cît mai repede textul.

După aceea, se făcuse 2, a avut loc promovarea clasei lui Mihăiţă şi declararea lor ca bacalaureaţi, după ce am dat băieţilor cîte o tabacheră şi lui Mihăiţă Ordinul pentru merite şi alte decoraţii profesorilor şi lui Andrei care a prezidat comisiunea. A avut loc pe urmă masa pentru noii promovaţi şi profesorii lor. Oricine îşi poate închipui ce a fost în sufletul meu în acele momente, mai ales că chestiunea nu este publică. La şampanie am ţinut un mic logos, care cred că a fost foarte frumos. Am vorbit adînc, emoţionat fiind atît de bacalaureatul lui Mihăiţă cît şi de oribilele evenimente ale zilei. Mihăiţă, cu glasul destul de tare, a citit cuvîntarea pregătită aseară.

Sfîrşindu-se masa, a şi venit Tătărescu cu proiectul de răspuns pe care l-am aprobat. Din discuţiile cu el a reieşit că este pentru cedare. Raţionamentele lui sînt incontestabil logice, nefiind susţinuţi de nimeni, chiar aliaţii noştri din Înţelegerea Balcanică, iugoslavii, sfătuindu-ne să primim, iar pe de altă parte primejdia de a fi atacaţi pe 3 fronturi, totul este logic în această părere.

Eu însă găsesc şi, am zis-o, în afară de logică mai există şi o morală naţională şi politică. Trebuie rezistat la aceste feluri de injoncţiuni brutale şi nejustificate prin forţa brutală. Trebuie rezistat, am spus eu şi sper că după trimiterea cererii noastre, care desigur va fi refuzată, timpul de reculegere al fiecăruia va face să se revină la sentimente mai bărbăteşti. Altă mare decepţie, chiar decretul de mobilizare care l-am iscălit azi de dimineaţă n-am putut obţine să fie publicat. Atît a intrat în sufletul unora ideea cedării, încît Tătărescu şi chiar Ilcuş m-au sfătuit să fiu reţinut".

Întrerupem şirul consemnărilor fostului rege Carol II, spre a reproduce conţinutul răspunsului pe care guvernul român l-a dat, la 27 iunie 1940, notei ultimative sovietice din 26 iunie 1940:

„Guvernul U.R.S.S. a adresat guvernului român o notă care a fost remisă la 26 iunie 1940, la ora 10 seara de către Excelenţa Sa, domnul Molotov, Preşedintele Comisarilor Poporului al Uniunii Sovietice şi comisar al poporului pentru afacerile străine, Excelenţei Sale, domnului Davidescu, ministrul României la Moscova.

Fiind însufleţit de aceeaşi dorinţă ca şi guvernul sovietic de a vedea rezolvate prin mijloace pacifice toate chestiunile care ar putea să producă o neînţelegere între U.R.S.S. şi România, guvernul regal declară că este gata să procedeze imediat şi în spiritul cel mai larg la discuţiunea amicală şi de comun acord a tuturor propunerilor emanînd de la guvernul sovietic.

În consecinţă, guvernul român cere guvernului sovietic să binevoiască a indica locul şi data ce doreşte să fixeze în acest scop. De îndată ce va fi primit un răspuns din partea guvernului sovietic, guvernul român îşi va desemna delegaţii şi nădăjduieşte că conversaţiunile cu reprezentanţii guvernului sovietic vor avea ca rezultat să creeze relaţiuni trainice de bună înţelegere şi prietenie între U.R.S.S. şi România.

27 iunie 1940". (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

Reluăm firul consemnărilor lui Carol II, din ziua de 27 iunie 1940:

„Tot după-amiază l-am primit pe Killinger, inspectorul diplomatic al Reichului. I-am pledat cu toată căldura cauza noastră. I-am arătat convingerea că această agresiune nu este îndreptată contra noastră, ci contra Germaniei. El a fost de acord cu punctele de vedere, dar mi-a atras atenţia că toată strategia germană a fost să nu se angajeze pe două fronturi şi că duşmanul lor principal este astăzi Anglia.

Pe de altă parte, U.R.S.S. a făcut [un] aşa serviciu Reichului, încît [acesta] nu se poate întoarce de dragul nostru împotriva sovietelor. Totuşi se angajează să telegrafieze cele spuse de mine la Berlin. De fapt, deşi ne-am apropiat de Germania, ea ne-a vîndut fără scrupule intereselor sale[1].

[1] Iată şi relatarea lui Killinger despre această întrevedere:

„După masă am fost primit de rege. Eu am crezut că avînd în vedere cele întîmplate, voi vedea un om nervos şi poate deprimat şi am fost uimit de atitudinea sa fermă şi inechivocă. «Noi am vorbit despre ultimatum şi despre consecinţele lui, cît şi despre ceea ce trebuie făcut. Desigur că lupta va fi deosebit de grea, însă nu pot să acţionez altfel, deoarece sînt şi ofiţer şi un Hohenzollern. Nu vreau decît un singur lucru: ca Ungaria şi Bulgaria să nu mă atace pe la spate şi să pot elibera rezervele care sînt mobilizate aici. După aceea, eu aş putea opune rezistenţa ruşilor. Vă rog să transmiteţi rugămintea mea Führerului şi ministrului de externe al Reichului, şi anume de a folosi influenţa lor pentru a linişti Ungaria şi Bulgaria».

Răspunsul meu a fost:

«Colosul rus vă va strivi. În consecinţă veţi pierde nu numai Basarabia şi Bucovina, ci în mod sigur ceva mai mult. În acest proces, probabil că petrolul va fi distrus. În acest fel, o sursă de bogăţie a României va fi pierdută. Noi, de asemenea, am avea de suferit dacă regiunea economică a României ar fi paralizată. În consecinţă, eu vă sfătuiesc să adoptaţi bunul simţ politic».

După ce a reflectat un timp, el a spus:

«Nu, eu nu pot. Vă rog să plecaţi de îndată spre Germania, să încercaţi să-i vorbiţi lui Herr von Ribbentrop cît mai repede posibil şi, prin el Fuhrerului, şi să-i spuneţi despre cererea mea. Eu mă consider legat prin înţelegerile comerciale. Voi continua să furnizez petrol. Aveţi grijă ca Ungaria şi Bulgaria să nu mă atace din spate şi să primesc în continuare muniţii de la dumneavoastră». Fără să fac nici

S-a mai hotărît în discuțiile cu Tătărescu că va trebui să procedăm, după al doilea Consiliu de Coroană de astă-seară, la o completare și remaniere a guvernului. Trebuie să intre, ca să putem face față la această situație, Vaida — ca președinte al Consiliului, Inculeț și Nistor, ca reprezentanți ai provinciilor amenințate, Argetoianu — ca ministru al afacerilor străine. Ar mai fi bine, crede el, să putem lua și pe cineva de la foștii legionari și de la generația 22. Înainte de Consiliu am propus lui Vaida să preia guvernul; a refuzat, acceptînd însă să intre sub Tătărescu, Argetoianu a primit și el.

Consiliul are loc și am ieșit din el amărît și dezgustat. Toți acei care făceau pe eroii la prînz, s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Popp, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu. Toți ceilalți cu oarecare nuanță au fost pentru acceptarea ultimatumului. Dar iată tabloul lor:

1. Vaida — da; 2. Anghelescu — da; 3. Mironescu — da; 4. Iorga — nu — cu condițiuni; 5. Argetoianu — da; 6. Baliff — da; 7. Iamandi — nu; 8. V. Antonescu — expectativ; 9. Cancicov — da; 10. Dragomir — nu; 11. Popp — nu; 12. Hortolomei — da; 13. Christu — da; 14. Gigurtu — da; 15. Ciobanu — nu; 16. Macovei — da; 17. Andrei — da; 18. Mitiță — da; 19. Slăvescu — da; 20. Ilcuș — da; 21. Ralea — da; 22. Giurescu — da; 23. Ghelmegeanu — da; 24. Portocală — da; 25. Bentoiu — da; 26. Urdăreanu — nu.

Au fost impresionați de sfaturile ce ne-au venit de peste graniță; au fost impresionați și de ideea că nu vom putea cîștiga așa un război. Unii au propus rezistența și pe urmă au cedat; ar fi fost cel puțin un gest.

Un mic incident comico-tragic a fost în cursul atacului lui Iorga împotriva lui Țenescu și Slăvescu; l-am întrebat cît crede că costă un avion de bombardament. Mi-a răspuns că probabil vreo 500 000 lei; a rămas extrem de uimit cînd a auzit că e 30 de milioane.

Discuții mai îndelungate ar fi fost inutile. Deci, am încheiat Consiliul printr-o scurtă cuvîntare în care am spus că este ziua cea mai dureroasă a vieții mele, această zi în care trebuia să mă bucur că fiul meu și-a trecut bacalaureatul. Că consider că se face o foarte mare greșeală de a ceda fără nici o rezistență aproape un sfert din țară, dar mă văd copleșit de avizul marii majorități a acelora cărora le-am cerut sfatul. Am plecat fără a mai da mîna cu nimeni, adînc amărît și convins că urmările celor hotărîte vor fi foarte rele pentru țară, chiar dacă, cum crede Argetoianu, foarte în curînd vom recăpăta ce am pierdut.

A urmat depunereą jurămîntului lui Vaida și Argetoianu. A rămas ca ei să facă nota de acceptare, căci din nou cei din Axă ne-au comunicat că nu vor război aici și că nu ne vor ajuta.

M-am dus să mă culc, dar Urdăreanu a cerut din nou să mă vadă și am rediscutat situația, el ca și mine fiind convins de marea greșeală ce se face. Ce puteam eu oare face, dacă se producea într-adevăr dezastrul, așa cum mulți îl văd, nu pot să-mi iau răspunderea, nefiind susținut decît de o foarte mică minoritate. Totuși am mai făcut un ultim efort, chemîndu-l pe Tătărescu la telefon și atrăgîndu-i din nou foarte serios și foarte violent atenția marii greșeli ce se comite. Mi-a răspuns că nu vede nici o altă soluțiune și că-și ia toată răspunderea".

Transmis la Moscova, răspunsul guvernului român a fost considerat nesatisfăcător și V.M. Molotov i-a comunicat lui Gh. Davidescu, în noaptea de 27 spre 28 iunie, un nou termen pînă la care guvernul român trebula să răspundă la ultimatum. Iată conținutul notei sovietice:

„Guvernul U.R.S.S. consideră răspunsul guvernului regal al României din 27 iunie ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el primește propunerea guvernului sovietic de a-i restitui neîntîrziat Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Însă cum ministrul României la Moscova, domnul Davidescu, a explicat că răspunsul menționat al guvernului regal al României înseamnă accedarea la propunerea guvernului sovietic, guvernul sovietic, primind această explicație a domnului Davidescu, propune:

1. În decurs de patru zile, începînd de la ora 14, după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești.

2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei.

3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă.

4. Guvernul regal al României să ia asupra sa ras-

---

un fel de promisiuni, eu i-am spus ca sint gata de plecare, insa nu mai am nici un fel de legaturi aeriene; ele au fost suspendate din cauza mobilizarii totale

El a ordonat imediat pregatirea trenului sau personal cu tot personalul necesar, care sa fie pregatit deindata și toate drumurile sa fie curațate. O ora mai tirziu eu eram deja pe drum impreuna cu escorta mea, in trenul sau special. Ungaria mi-a permis sa-mi continui drumul cu același tren pina la Budapesta. Dupa o scurta convorbire cu Erdmannsdorf, am luat avionul spre Viena.

Aici m-am intilnit cu o cunoștința, agentul serviciului de securitate din Sofia. El m-a informat ca Rusia a dat deja publicității cel de al doilea ultimatum și ca el a fost acceptat de Romania in cursul nopții.

In felul acesta misiunea mea a luat sfirșit (Documents on *German Foreign Policy. 1918-1945*. Series C, vol. X, doc. nr. 67).

punderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să numească o comisiune alcătuită din reprezentanți ai guvernelor român și ai U.R.S.S., cîte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca guvernul regal al României să răspundă la propunerea sus-menționată nu mai tîrziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei)" (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

În aceste condiții, la 28 iunie, cabinetul din București a dat următorul răspuns, primit de V.M. Molotov la ora 11:

„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.

Guvernul român ar dori totuși ca termenele de la punctul unu și doi să fie prelungite, deoarece evacuarea teritoriilor ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile din pricina ploilor și inundațiilor care au stricat căile de comunicație.

Comisiunea mixtă instituită la punctul 5 ar putea discuta și rezolva această chestiune. Numele reprezentanților români în această comisiune vor fi comunicate în cursul zilei". *(Ibidem)*

Iată și însemnările lui Carol II din ziua de 28 iunie, însemnări puternic dominate de evenimentul dramatic ce se petrecuse:

„Vineri 28 iunie

Starea de suflet în care mă găsesc azi de dimineață este de nedescris. Nu mă simt om, parcă s-a rupt ceva în mine, a dispărut Eul. Tocmai la 20 de zile după ce-mi ajunsesem apogeul a 10 ani de muncă cu rezultatele ce au fost și acum prăbușirea, este parcă ceva ce nu poți suporta. Mi-este rușine de mine însumi, nu îndrăznesc să privesc pe cineva în față. Totul mi se pare un așa coșmar, un lucru pe care nici un cuvînt omenesc nu-l poate descrie.

Dimineața la 11 l-am primit pe Tătărescu. Mă simt așa de mic și de neimportant în fața acestei nenorociri ce s-a abătut asupra României. Mobilizarea care se hotărîse ieri și care în urma insistențelor lui Argetoianu și ale președintelui Consiliului nu se făcuse, se face astăzi, după o luptă cu acesta care nu vrea să facă nici un gest care să atîțe U.R.S.S. Frică și lașitate. Poate prudență sănătoasă. Numai viitorul ne-o va arăta. Oribil în toate acestea este graba pe care o pun sovietele pentru ocuparea teritoriului, graba care periclitează evacuarea. Azi de dimineață mi se anunță că e vorba și de un colț din Moldova pînă la Herța. Chiar în decursul operațiilor a fost un incident în care au căzut 2 morți. Am fost așa de indignat de atingerea unui colț al României Vechi, încît am spus lui Tătărescu că aceasta nu se poate admite. A promis că va lupta cu înverșunare pentru această bucată de pămînt. Așa cum au mers cedările noastre, această făgăduială este gratuită.

Au fost mari discuții cu Horia Sima, ca să intre în guvern. N-a voit, dar Urdăreanu s-a luptat cu el pînă ce a primit și la 2, el și cu dr. Simionescu de la generația din 22 , au depus jurămîntul ca subsecretari.

După cum m-am așteptat, U.R.S.S. nici nu vrea să stea de vorbă pe chestiunea Herța". ■

AMAZOANELE DIN ADÎGHEI?

Vîrfuri de săgeți și de lance, lîngă... salbe, cercei, mărgele și un mic vas de sticlă, în care cochetele antichității își păstrau uleiurile aromate... Cum se vor fi „împăcat" toate aceste obiecte în mormîntul unei femei care a trăit în vechime? Răspunsul îl pot oferi săpăturile viitoare — se menționează într-un articol apărut în publicația *Sovetskaia Rossiia*. Deocamdată însă, faptul că într-o necropolă antică, alături de obiecte de toaletă feminină și de podoabe, s-au găsit multe vîrfuri de săgeți și de sulițe i-a pus pe gînduri pe arheologi. Locul descoperirii? Cătunul Apostolida (toponim grecesc, neobișnuit în zonă) din regiunea autonomă Adîghei (R.S.F.S. Rusă).

Localnicii găsiseră de mai multe ori în împrejurimile cătunului vase vechi de ceramică, strachini de lut, vîrfuri de săgeți și de lănci metalice. Circula chiar zvonul că cineva descoperise un coif grecesc antic. Dar zona nu trezise interesul arheologilor. Abia ultimele săpături au adus în regiunea Adîghei o echipă de specialiști, care a identificat o necropolă de pămînt, datînd din epoca timpurie a fierului.

La o primă analiză, arheologii afirmă, pe de o parte, că, după finețea execuției cerceilor și a podoabelor de aur pentru gît, piese extrem de valoroase din punct de vedere istoric și artistic, necropola ar fi aparținut unei femei bogate; pe de alta, că această descoperire este unică, vrednică de colecțiile Ermitajului. Cele mai mari discuții le-a provocat existența, alături de podoabe feminine, a pieselor de armament. Amazoanele din Adîghei? Rămîne ca specialiștii să elucideze „cazul".

În anul 1808, poporul spaniol se ridică la luptă împotriva despotismului napoleonian, organizînd un adevărat război naţional şi popular de eliberare, considerat o primă etapă a revoluţiei burgheze din Spania (1820-1823). Masele revendică nu numai redobîndirea independenţei de sub ocupantul străin, ci şi lichidarea orînduirii feudale, doborîrea şi îngrădirea puterii absolutiste a aristocraţiei, clerului şi monarhiei.

Spania nu îngăduie dominaţia franceză. Se apără pînă la ultimul om, pas cu pas. În majoritatea cazurilor satele sînt goale, francezii mergînd cîte o săptămînă fără a întîlni picior de om. Înainte de a fugi, locuitorii

1808. Spania îl înfruntă pe Napoleon

distrug tot ce nu pot lua cu ei. Trupele franceze nu găsesc nici pîine, nici carne; după ce-şi consumă biscuiţii, soldaţii mor de foame. Ţăranii dau informaţii false cotropitorilor. „Toţi locuitorii — se menţionează într-un apel către populaţie — sînt autorizaţi să se înarmeze pentru a ataca şi a-i dezarma pe soldaţii francezi, fie individual, fie în grup, fiind liberi să le pricinuiască orice rău şi orice daună posibilă[1]. Aceste acţiuni vor fi considerate servicii aduse naţiunii şi autorii lor vor fi recompensaţi după merit... Prada de război va aparţine detaşamentelor care au dobîndit-o". Unităţile de partizani spanioli (guerillas) împotriva trupelor franceze ocupante intră de atunci în istoria luptelor de partizani.

Marţi, 19 iulie 1808, la Bailén, după cinci atacuri asupra oraşului, toate eşuate, trupele lui Napoleon, conduse de generalul de divizie Pierre Dupont de l'Etang, sînt învinse de armatele spaniole ale generalului Francisco Javier Castanos. Închişi într-o vale, francezilor lui Dupont nu le mai rămîne decît să ceară încetarea ostilităţilor şi începerea tratativelor pentru a obţine o capitulare cît mai onorabilă. Patru zile mai tîrziu, simbătă 23 iulie, cînd se semnează actul de capitulare de la Andújar, lîngă hanul Rumblar, francezii îşi predau acvilele, drapelele, armele, artileria, mare parte păstrate pînă astăzi în Muzeul Armatei din Madrid (Luis Sovando Muzás, Historia y vida, **nr. 223 — octombrie 1986).**

Dar cum s-a ajuns la conflictul armat din 1808 între Franţa şi Spania, care, abia în noiembrie 1806, încheiaseră un tratat militar, obligîndu-se să lupte împreună împotriva Angliei şi Portugaliei?

Un mareşal francez pe tronul lui Carol Quintul?

După bătălia de la Trafalgar, din anul 1805, în care flota engleză, condusă de amiralul Horace Nelson a zdrobit-o pe cea unită franco-spaniolă, repurtînd o mare victorie, poziţia internaţională a Spaniei a devenit extrem de precară. Uriaşele bogăţii stoarse din colonii nu mai pot salva ţara de la prăbuşire. Lipsită de flotă militară, Spania lui Carlos IV şi a Mariei Luisa nu-şi mai poate apăra posesiunile coloniale, după cum nu mai face faţă pretenţiilor lui Napoleon, pornit să aranjeze, după bunul lui plac, harta Peninsulei Iberice. Împăratul, care consideră Spania un fel de colonie a propriului imperiu, se arată interesat de aurul Americilor.

Primul ministru al lui Carlos IV, atotputernicul Manuel Godoy, favoritul reginei Maria Luisa, hotărăşte să preia în secret opoziţia faţă de Napoleon. Incapabil însă să se înfrunte cu corsicanul, trebuie să cedeze exorbitantelor cerinţe ale guvernului francez: bani, contingente militare şi cea mai mare rigoare în blocada contra Angliei, instituită de Franţa în noiembrie 1806. În toamna aceluiaşi an, Godoy semnează o proclamaţie către poporul spaniol, pe care îl cheamă să se ridice împotriva „tiranului Europei". Fără a-l numi însă. Poate şi pentru că nu mai era nevoie.

Actul primului ministru spaniol este însă emis într-un moment extrem de inoportun, pentru că, opt zile mai tîrziu, Napoleon obţine celebra victorie de la Jena, în faţa prusienilor, dovedind, încă o dată, că este într-ade-

[1] Publicăm acest articol în întîmpinarea celui de-al XVII-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care va avea loc la Madrid, între 26 august şi 2 septembrie 1990.

În pp. 43-45: *scene din ciclul de gravuri* Dezastrele războiului, *creat de Francisco de Goya, ca omagiu poporului spaniol ridicat la luptă împotriva lui Napoleon*

văr stăpînul Europei. Godoy se decide atunci sa adopte tactica disimulării şi împăratul — în schimbul unor noi dovezi de supuşenie — i-o acceptă. Hotărît să izoleze economic Anglia, Napoleon cere şi obţine ca Spania să coopereze la eliminarea englezilor din Portugalia. În octombrie 1807, se semnează la Fontainebleau un tratat secret de împărţire a Portugaliei, în virtutea căruia trupele franceze (28 000 soldaţi) intră în peninsulă

De fapt, acest tratat „înmînează" Spania lui Napoleon. Populaţia primeşte bine armata franceză, în speranţa că obiectivul împăratului este să-l răstoarne de la putere pe Godoy, urît de popor, şi să-l înscăuneze pe tron pe prinţul Fernando, în locul părinţilor săi, Carlos IV şi Maria Luisa. Dar, odată pătrunse în ţară, oştile franceze ocupă cele mai importante puncte strategice: castelele din San Sebastian, fortăreaţa Pamplona, castelul Montjuich din Barcelona.

Evenimentele se precipită. În noiembrie 1807, armata franco-spaniolă invadează Portugalia. Prinţul regent, împreună cu mama sa, regina Maria I, cu copiii şi soţia, se îmbarcă în grabă pentru Brazilia. Napoleon rămîne stăpîn absolut al peninsulei. La 20 februarie 1808, îl numeşte locţiitor pe cumnatul său Murat, care înaintează în marş forţat spre Madrid.

Ce atitudine adoptă regele Spaniei faţă de o asemenea răsturnare a situaţiei? La început, este tentat să plece peste graniţă, poate chiar în America, aşa cum a făcut familia domnitoare a Portugaliei. Apoi, la 16 martie, dă o proclamaţie către ţară cu asigurări privind intenţiile paşnice ale aliatului său francez. Dar trupele lui Napoleon au ocupat cele mai importante fortăreţe, aşa încît realitatea

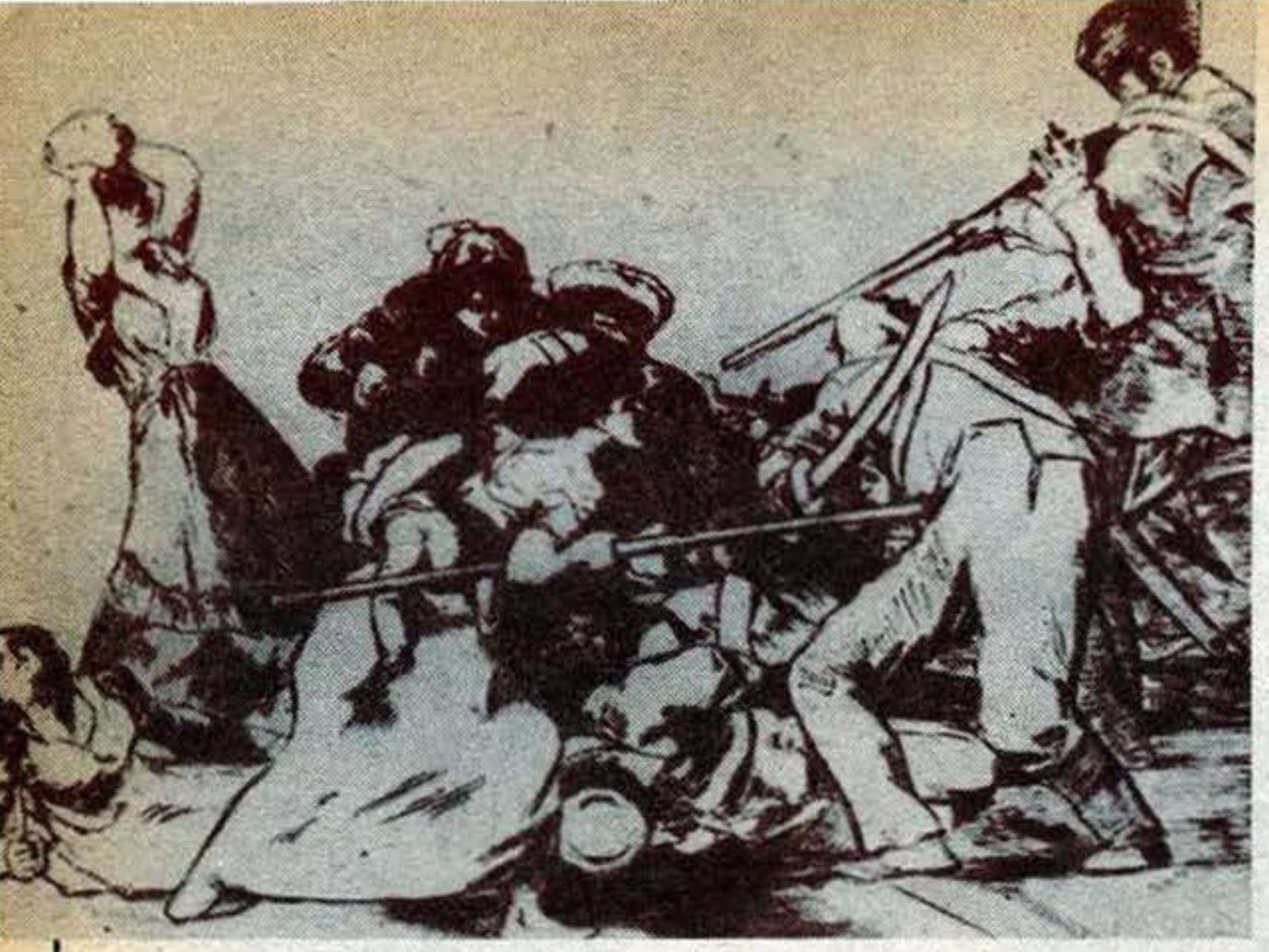

dezminte cuvintele regelui. Curtea se mută la Aranjuez, oraș a cărui populație, sporită acum, începe să se agite.

Împrejurările îl obligă pe împărat să abdice, în favoarea fiului său, care va domni sub numele de Fernando VII. Este 19 martie 1808. Poporul îl întîmpină cu entuziasm pe noul rege. El își începe domnia într-o țară ocupată de armata unui stat considerat încă prieten.

Ceremonia de intrare în Madrid a lui Fernando VII, la 24 martie 1808, dovedește că proaspătul monarh este stăpînul inimilor spaniolilor, nu și al Spaniei. Cu o zi înainte, Murat a intrat în Capitală, în fruntea unei armate franceze, instalîndu-se ca un suveran. Napoleon are o concepție falsă despre Spania. El o judecă exclusiv după comportamentul curții regale. Pe Carlos IV și pe Maria Luisa îi disprețuiește iar pe Godoy îl urăște. Nici în Fernando nu are încredere. Pe de altă parte, rapoartele optimiste primite de la Murat, care visează să ocupe tronul lui Carol Quintul și al lui Filip II, îl fac pe împărat să comită o eroare de care se va căi, cum va scrie peste ani în *Memorialul din Sfînta Elena*.

La insistențele lui Murat, Napoleon cheamă la Bayonne, dincolo de frontieră, familia regală spaniolă — care între timp anulase abdicarea de la Aranjuez — pentru a o obliga să renunțe cu adevărat la putere, așa încît împărățul să dispună după bunul plac de tronul Spaniei. Îl atrage apoi într-o cursă pe Fernando VII, pe care îl invită, tot la Bayonne, pentru a-l recunoaște rege. Godoy participă și el la întrunire.

In micul și pașnicul orășel Bayonne se înfruntă trei tabere: Napoleon, care urmărește să destituie o dinastie ce a crezut în el și să-și instaleze propria familie, Carlos IV și Maria Luisa, orbiți de ură împotriva fiului lor (alături de care se află Godoy), și în sfîrșit Fernando VII cu consilierii lui, hotărît să nu-i lase Spania împăratului Franței. Napoleon nu face decît să incite animozitățile dintre părinți și fiu, în cîștigul personal. Dar, cînd lucrurile încă nu s-au limpezit, un ofițer venit de la Madrid îl informează pe împărat că la 2 mai 1808 — dată considerată a reprezenta începutul războiului de independență — în capitala Spaniei a izbucnit o puternică răscoală populară. Napoleon își vede răsturnate toate planurile. A obține concesii de la regi și prinți înșelați și captivi nu este același lucru cu a supune un popor curajos și mîndru.

Valencienii contra Moncey

„Dacă pînă la miezul nopții nu-l recunoașteți pe tatăl vostru drept rege legitim și nu anunțați Madridul despre această hotărîre, veți fi tratat ca un rebel", îi spune împăratul, într-o scenă de mare violență, lui Fernando VII, în prezența părinților săi. A doua zi, 6 mai, Fernando renunță la coroană în favoarea tatălui său. Dar la 5 mai, mareșalul Duroc, ca reprezentant al lui Napoleon, și Manuel Godoy, ca mandatar al lui Carlos IV, au semnat un tratat prin care regele Spaniei ceda împăratului francez drepturile sale asupra coroanei, cu condiția să fie menținute integritatea monarhiei și religia catolică. Iar Napoleon îl numea rege al Spaniei pe Giuseppe (Joseph, pentru francezi și José, pentru spanioli) Bonaparte, fratele său mai mare.

După abdicarea de la Bayonne, regii Spaniei sînt mutați la Fontainebleau, apoi la Compiègne și, de aici, la Marsilia. Cum prezența curții spaniole în Franța devine incomodă pentru Napoleon, împăratul îi instalează în curînd la Roma: în palatul Borghese, apoi în palatul Barberini, unde își mențin o umbră din fastuoasa curte de altădată. Carlos IV și soția lui ajung la Roma în iulie 1812. Maria Luisa moare la 2 ianuarie 1819, iar Carlos IV pe 19 aceeași lună și același an.

În ceea ce-l privește pe Fernando VII, el este găzduit în somptuosul castel Valençay, proprietate a lui Talleyrand, unde i se aplica un regim de închisoare.

În timp ce la Bayonne aveau loc tratative, madrilenii se ridică cu arma în mînă împotriva stăpînirii străine. Revolta din Madrid se întinde pînă în cele mai mici și îndepărtate colțuri ale peninsulei și unește toate păturile sociale. Poporul spaniol consideră o nedreptate să se supună capriciului unui despot străin.

Cîțiva ofițeri intervin cu eficiență în sprijinul răsculaților. Murat reprimă răscoala extrem de dur. A doua zi, pe muntele Príncipe Pío, din vecinătatea palatului Prado, au loc execuții. Cadavrele, încărcate în 18 căruțe, îi vor oferi lui Goya — zguduit de teroarea acelor zori de zi în munți — subiect pentru unul dintre cele mai celebre tablouri pictate în Europa veacului XIX [*Magazin istoric*, nr. 4/1983].

Napoleon are acum în peninsulă, sub pretextul cunoscut al cuceririi Portugaliei, o armată impunătoare: 160 000 oameni și 21 000 cai (la 1 iunie 1808). Soldați bine echipați, comandați de cei mai buni generali ai săi. Trupele spaniole sînt reduse față de ale francezului, dar au de partea lor un mare avantaj: le sprijină întregul popor, care-le secondează permanent mișcările, apărîndu-le retragerile și sporindu-le contingentele.

Luna iunie 1808 aduce victorii franceze. Generalul Lassalles ocupă Valladolidul, iar Merle și Ducos intră în Santander, unde li se opune o foarte slabă rezistență. Abia în Levante comandamentul francez își dă seama că nu este chiar atît de ușoară cucerirea Spaniei, cum consideră Napoleon și Murat. Cîteva sute de soldați țin piept cu succes, din spatele unei coline, armatei regulate franceze.

Generalul Duchesne este respins la Gerona și silit să înceapă un lung asediu, care se dovedește în final inutil. Valencienii, la rîndul lor, îl alungă pe generalul francez Moncey.

Napoleon manifesta un mare interes pentru orașul Cádiz, în al cărui port escadra amiralului Bosily este blocată de cea engleză și se află sub focul bateriilor spaniole. De aceea expediția franceză este pregătită cu mare meticulozitate de Murat, aflat la Madrid. Conducerea ei este încredințată lui Pierre Dupont de l'Etang, candidat la bastonul de mareșal. „Prima lovitură de tun pe care o veți trage asupra acestor mizerabili trebuie să readucă liniștea în toată Andaluzia, aș spune chiar în întreaga Spanie", îi scrie Murat lui Dupont de l'Etang, sfătuindu-l în continuare să folosească două procedee: teroarea și coruperea. Dar tocmai în Andaluzia, la Bailén, în iulie 1808, armatele imperiale vor suferi înfrîngerea cea mai spectaculoasă. Trupele franceze sînt învinse pentru prima oară în cîmp deschis. Spaniolii înregistrează un prim succes răsunător, care le va da o mare încredere în forțele proprii.

O victorie tristă

Din Cordova, bogatul oraș al califilor, francezii iau o pradă fabuloasă, ceea ce sporește dorința de răzbunare a andaluzilor. Numărul detașamentelor de gherilieri care taie căile de comunicație cu Madridul crește neîncetat. În fața ostilității generale de pe cîmpul andaluz, Dupont părăsește Cordova. Este obligat și de alte circumstanțe să ia o asemenea hotărîre: căldura toridă din luna iulie, povara copioasei prăzi de război, conjugate cu excelenta strategie a generalilor spanioli și cu colaborarea populației, în rîndurile căreia bărbații luptă cu o vitejie disperată, iar femeile și copiii îi ajută cu forțele de care dispun. La 19 iulie 1808, Pierre Dupont și cei 20 000 soldați ai săi se predau, după îndelungate tratative, generalului spaniol Castaños.

La 24 august, cînd, la Madrid, marchizul spaniol de Astorga, mare demnitar al regatului, îl proclamă rege pe Fernando VII, poporul spaniol se crede invincibil și își imaginează că, după rușinoasa înfrîngere de la Bailén, francezii nu își vor mai reface forțele. În realitate, războiul abia începe, pentru că Napoleon este hotărît să pedepsească cu maximă duritate răzvrătirea.

În septembrie, la Aranjuez se formează Junta supremă centrală de guvernămînt a regatului, sub președinția lui José Monino, conte de Floridablanca. În numele regelui absent, Floridablanca ia în mîinile sale conducerea rezistenței naționale. El formează o armată de 500 000 persoane, pentru recucerirea teritoriului aflat sub ocupație franceză. Napoleon decide să ia personal comanda armatelor. „Il faut que J'y sois" (trebuie să fiu acolo), scrie de la Erfurt, la 13 octombrie, iar la 8 noiembrie intră în Spania și la 2 decembrie în Madrid. Două zile mai tîrziu, generalul spaniol Morla și generalul francez Berthier semnează un act de capitulare, prin

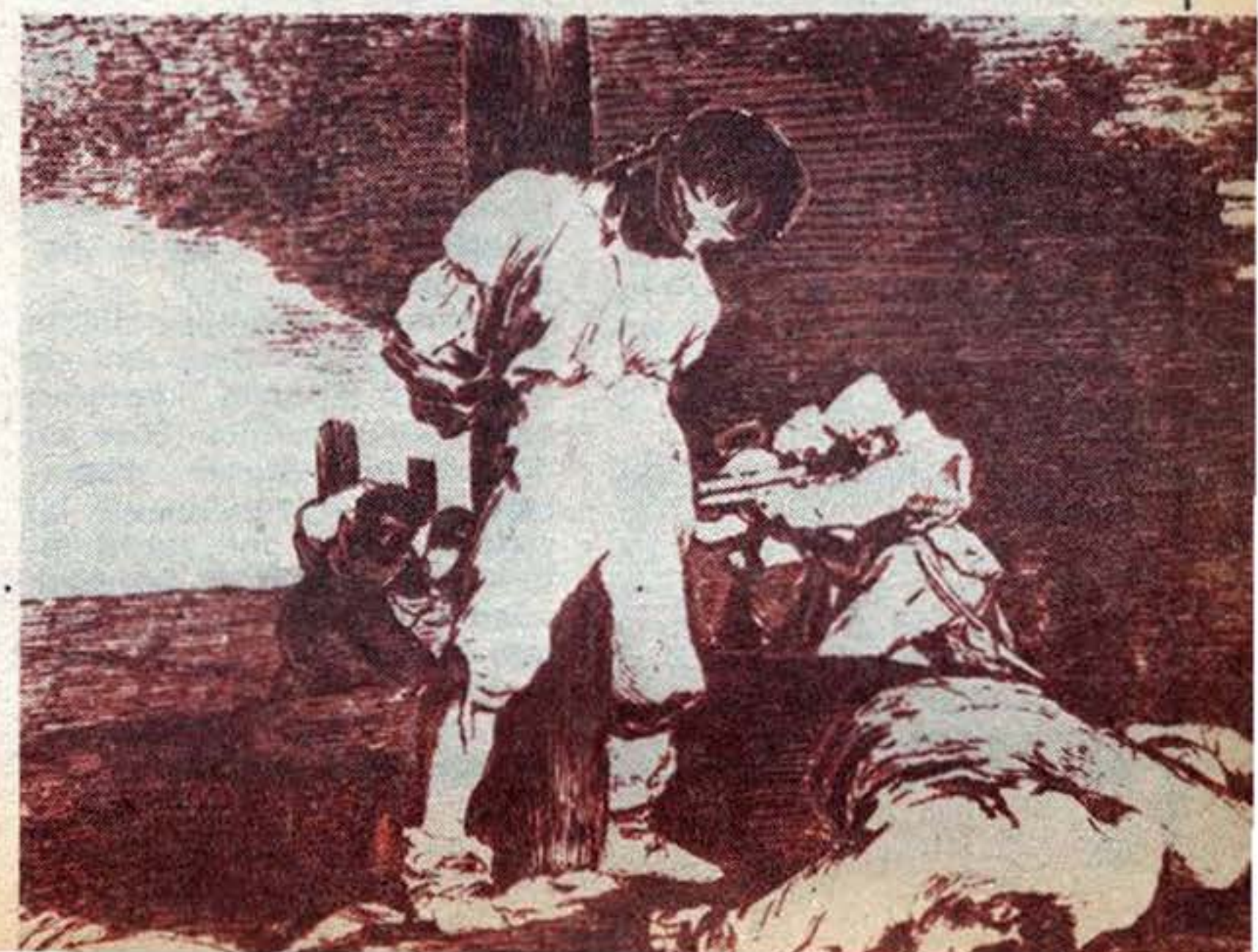

care orașul se predă din nou familiei Bonaparte. „Je la tiens, enfin, cette Espagne si desirée" (În fine, dețin această Spanie, atît de dorită), se spune că ar fi exclamat Napoleon, pe scările palatului regal din Madrid.

Dar Spania, învinsă pe cîmpul de luptă, continuă să-i fie străină împăratului francez. Armatele sale asediază Saragoza. Generalul Moncey se prezintă la porțile orașului la 30 noiembrie, dar după cîteva zile, în fața rezistenței locuitorilor, se vede obligat să se retragă. Revine la sfîrșitul lui decembrie, cu 50 000 soldați, și reia asaltul. Luptătorii aragonezi ies frecvent din Saragoza și atacă armata asediatoare. La 7 ianuarie 1809, bateriile franceze declanșează un puternic bombardament. Soldații mareșalului Lannes, duce de Montebello, sînt totuși nevoiți să cucerească stradă cu stradă, casă cu casă. „Un război îngrozitor — îi scrie, la 1 februarie, Lannes lui Napoleon. După trei sau patru asedii, orașul este mistuit de flăcări. Deși se află sub bombe, dușmanul nu se arată deloc intimidat".

Locuitorii cad pradă unei epidemii, care, pe fondul general al foametei, seceră numeroase vieți. „Ce război! Să fii obligat să omori asemenea viteji, chiar dacă gestul lor este nebunesc! Va fi o victorie tristă — spune mareșalul Lannes către suita sa, parcurgînd străzile tăcute ale orașului-erou. După puternice bombardamente și lupte pentru fiecare casă, în timpul cărora cad victime două treimi din efectivele armatei spaniole și jumătate din populație, la sfîrșitul lui februarie 1809, se semnează un act de capitulare. Garnizoana urmează să părăsească Saragoza, apoi să fie trimisă în Franța.

Și mai îndîrjită în fața asediatorilor este rezistența Geronei. Cetatea are fortificații de apărare foarte puternice și o armată de 6 000 oameni, comandată de un general cu remarcabile calități de strateg: Mariano Álvarez de Castro, o figură aproape legendară a epopeii antinapoleoniene, „cel mai bun din Europa", cum îl califică locotenent-colonelul Marshal. Apărarea Geronei, la care participă cu entuziasm țăranii din împrejurimile orașului, în sprijinul forțelor militare ale lui de Castro, reprezintă un model de organizare a rezistenței.

Sacrificiile Geronei și Saragozei nu sînt zadarnice: imobilizează mari contingente franceze și atrag atenția Europei asupra luptei pentru independență a spaniolilor. Sir John Moore, unul dintre cei mai buni generali englezi, pornește din Portugalia cu o armată mică, dar foarte disciplinată și, pătruns pe teritoriul Spaniei, profitînd de atitudinea ostilă a populației spaniole față de francezi, ocupă Salamanca. Napoleon, în fruntea unei armate de 50 000 soldați, traversează Munții Altos de los Leones din Castilia, pentru a-i tăia calea generalului englez, care urmărește să perturbe legăturile armatei lui Napoleon cu Franța. Împăratul decide însă să-și întrerupă campania, lăsînd mareșalului Soult sarcina să-l înfrunte pe generalul englez, deoarece își dă seama că există pericolul iminent al unei coaliții europene împotriva sa (Rusia, Anglia, Germania, la incitarea Spaniei).

La începutul anului 1809, Napoleon părăsește Spania, fără să o fi cucerit. În această aventură a comis în schimb numeroase greșeli militare. Dispersarea forțelor, pentru a ocupa toate provinciile țării, este numai una dintre ele. „A plecat din Spania — scrie Chateaubriand — ca un obscur poștaș".

Astfel de operații militare au marcat cei șase ani de război al Spaniei împotriva ocupantului francez. Șase ani de acțiuni mărunte, dispersate în întreaga peninsulă, cu victorii și înfrîngeri, cu triumfuri ale generalilor francezi, aparent hotărîtoare, în realitate însă fără nici o eficiență în supunerea țării.

Marii generali și trupele lui Napoleon nu luptă cu armate, ci cu un întreg popor, rănit în cel mai scump dintre sentimentele sale: dragostea de libertate. Cuvîntul „guerilla" obține act de naturalizare abia după războiul de independență al Spaniei, din anii 1808-1814. Acest tip de război, în care acționează mici grupuri formate mai ales din civili, fără conducere militară asigurată de profesioniști, este favorizat în Spania și de natura terenului, cel mai muntos din Europa, după Elveția, și în mare parte nepopulat. Deseori, între luptători se află și oameni cu o poziție înaltă pe scara socială, marchizi, medici, călugări, care și-au abandonat profesiile, dedicîndu-se luptei împotriva francezilor cotropitori. Perfect cunoscători ai terenului, luptătorii din guerillă atacă micile detașamente de ocupație și convoaiele, taie căile de comunicație ale inamicului, îmbărbătînd populația.

Mișcarea populară nu este însă suficientă pentru a-i alunga pe francezi. În ajutorul spaniolilor vin, în baza unui tratat de alianță semnat cu Junta supremă, în ianuarie 1809, mai multe armate engleze, bine dotate și disciplinate. Anglia nu poate „pierde" ocazia oferită de acest nou front antinapoleonian. Colaborînd cu luptătorii din guerillă, Arthur Wellesley, cunoscut apoi sub numele de lord Wellington, înfruntă, cu cei 30 000 soldați ai săi, pe cei 300 000 francezi ai lui Bonaparte.

La porțile Vitoriei

Pe plan european, în anul 1809 prestigiul lui Napoleon este în creștere. La Wagram, în iulie, el obține o victorie hotărîtoare asupra armatei austriece, după care depune și mai multă rîvnă în zdrobirea rezistenței spaniole. Lupta pentru independență națională continuă în anii următori, așa încît împăratul este nevoit să mențină în Spania o armată puternică, de aproape 250 000 soldați.

Înțelegînd caracterul spe-

cial al situației militare create în Spania, în anul 1810, Napoleon încearcă o nouă metodă de supunere a țării: o divizează în șapte guvernăminte militare, fiecare condusă de un general, însărcinat să mențină ordinea. Acest plan, teoretic bun, eșuează însă, din cauza rivalităților dintre comandanții numiți de el.

În același an, într-o Spanie hărțuită de prezența ocupantului, se creează un guvern național, unind eforturile trupelor regulate și ale gherilierilor. Printr-un decret emis de Junta centrală, se fixează deschiderea cortesurilor (parlamentelor din provincii) în luna septembrie, măsură extrem de utilă pentru întărirea autorității guvernului. În ianuarie 1810, Junta centrală este înlocuită cu un Consiliu de regență, format din cinci persoane, care stabilește instrucțiunile pentru convocarea cortesurilor și alegerea deputaților.

În septembrie același an, cînd sesiunea cortesurilor, deschisă în apropiere de Cádiz, în insula León, inițiază o serie de reforme (desființarea privilegiilor feudale, lichidarea Inchiziției, confiscarea și vînzarea proprietăților funciare ale bisericii, reducerea numărului mănăstirilor etc.), în țară războiul antifrancez continuă. Victoriile franceze (Tortosa, Tarragona, iunie 1810, Valencia, ianuarie 1812) alternează cu cele spaniole (Oñoro, mai 1811, Arapiles, iulie 1812), pentru ca, la 12 august 1812, soldații spanioli, aliați cu cei englezi și portughezi și cu sprijinul gherilierilor, să intre triumfal în Madrid.

„Regele intrus", cum îi spun spaniolii lui José Bonaparte, părăsește Capitala, însoțit de așa-numiții „afrancesados" (spanioli care au colaborat cu invadatorul francez). La 16 iunie 1813, monarhul alungat își stabilește cartierul general la Miranda de Ebro, în încercarea disperată și inutilă de a-i opri pe aliați. Cinci zile mai tîrziu se va desfășura o bătălie hotărîtoare pentru soarta războiului, în fața localității Vitoria, unde José I este înfrînt de trupele lordului Wellington.

Armata franceză fuge în debandadă, are enorme pierderi și își abandonează artileria și cea mai mare parte a împovărătoarei prăzi de război. Generalii, ofițerii și soldații spanioli execută cu o vitejie remarcabilă planurile generalissimului englez Wellington, ridicat de guvernul britanic la gradul de feldmareșal și copleșit cu onoruri de cortesurile de la Cádiz.

Trupele franceze, conștiente de înfrîngere, dețin încă poziții în peninsulă, la San Sebastian și Pamplona, dar sînt incapabile să mai oprească avîntul aliaților spanioli și englezi. În noiembrie 1813, Wellington forțează Pirineii și intră în Franța. Întregul teritoriu spaniol este deci eliberat. În dezastrul de la Leipzig, cu o lună în urmă, Napoleon a pierdut cea mai bună parte a armatei sale. Se gîndește acum să abandoneze Spania, pentru a dispune de contingentele existente în peninsulă, și totodată, să încerce un tratat de pace cu Fernando, prizonierul din Valencay. La 18 noiembrie, contele de Laforest, expert diplomatic al împăratului, îi remite lui Fernando o scrisoare de la Napoleon, în care acesta este recunoscut rege și se garantează integritatea teritoriului spaniol.

La 22 martie 1814, Fernando intră în Spania, prin Pirineii catalani, își reia tronul și, chiar dacă în peninsulă mai rămîn trupe franceze, războiul de independență al Spaniei ia sfîrșit. Nici o lună mai tîrziu, la 11 aprilie, Napoleon abdică.

Evenimentele din Spania vor trezi la viață politică America Latină, creînd condiții favorabile războiului de eliberare națională al coloniilor spaniole de pe continentul american, război început în anul 1810 și încheiat în 1826, prin prăbușirea imperiului colonial al Spaniei. ■

Ana VĂDEANU

UN FULGER PRIN NOAPTEA VREMURILOR

(Urmare din p. 19)

rea împotriva oportunismului orășenilor înstăriți de negoțul cu Țara Românească, cari își deschideau porțile biruitorului, dar i le închideau cu aceeași grabă atunci cînd norocul îl părăsise.

Tragedie a destinului românesc, care a dus pe cel dintîi făuritor al unirilor sale, prin amărăciunea drumului de la Viena, la mișeleasca ucidere din Cîmpia Turdei; tragedie mai presus de toate a neînțelegerii împărăției, ce a dat preferință uneltirii maghiare și a bănuit de trădător pe singurul care lupta împotriva trădării, tragedie în care neamul nostru a păstrat și păstrează porunca „Visului neîmplinit, copil al suferinții", din care marele său vecin, Imperiul, ar putea și el culege experiența luptelor sale, multă vreme zădărnicite, după pieirea nedreaptă a lui Mihai Viteazul.

Fie ca în aceste zile tulburi în care se frămîntă în uriașe prefaceri ursita Europei și a lumii, în zilele în care un alt Mihai domnește peste Țara Românească și ce ne-a rămas din Ardeal și Moldova, învățămintele aspre ale trecutului să nu fie date uitării, nici de moștenitorii lui Mihai vodă, nici de acei ai Sfîntului Imperiu Germanic. Și fie ca ziua în care regele românilor va intra călare în Alba Iulia să-și așeze pe frunte coroana regelui Ferdinand să fie zi de dreptate pentru neamul românesc, din întregul cuprins al hotarelor pe cari întîia oară în istorie i le-a tras sabia lui Mihai Viteazul. ■

Gheorghe I. BRĂTIANU

CINE ERA SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

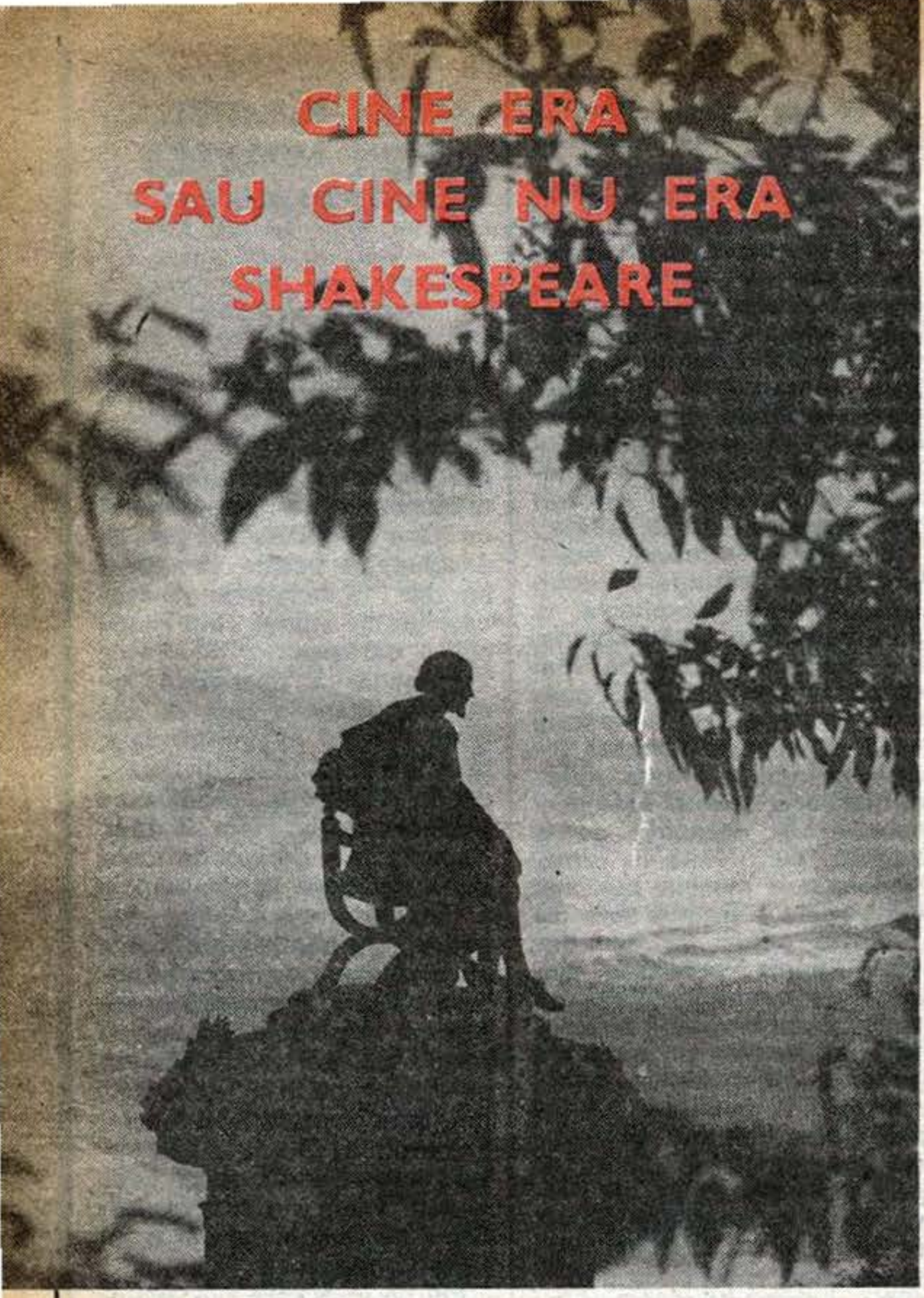

Nu-i nevoie să înşirăm din nou numele acelora care au ajuns să fie bănuiţi că ar fi scris operele lui Shakespeare; cel mai recent pretendent susţinut cu surle şi fanfare ar fi contele de Oxford[1].

Antinomia reprezintă o răscruce a destinului care pare potrivită cu o povestire scrisă de O. Henry. Oricum ar fi, rămîne faptul că William Shakespeare, în ciuda amănuntului că a scris mai bine de 36 drame ajunse să fie vestite în lumea întreagă, atît de minunat fiind zugrăvită în ele adîncimea firii omeneşti, ne este aproape cu totul necunoscut. Nu cunoaştem, într-adevăr, aproape nimic pe seama omului care a dat naştere acestor capodopere. De mai bine de trei veacuri, legiuni întregi de istorici, de savanţi şi de biografi au tot cercetat şi opera, şi viaţa lui Shakespeare.

Şi care a fost rezultatul tuturor acestor cercetări efectuate pe seama celui mai mare geniu literar din istoria omenirii? Tot ceea ce am ajuns să ştim asupra vieţii lui — să ştim pe bază de rezultate temeinic dovedite — poate uşor cuprinde luciul unei singure pagini de dosar.

---

[1] Reproducem acest articol din revista americană *Smithsonian*, aprilie 1987. J.D. Reed, poet şi romancier, a predat o serie de cursuri la University of Massachusetts *(n. red.)*.

Ştim anume că Shakespeare s-a născut la Stratford-upon-Avon, în luna aprilie 1564, ca fiul unui mînuşar. Că s-a căsătorit la vîrsta de 18 ani cu Anne Hathaway şi că au avut trei copii, mai înainte ca el să împlinească 21 de ani. Că pe urmă a fost folosit ca actor într-un număr de piese de teatru şi că pare a fi fost simpatizat de aceia care l-au cunoscut. Că a ajuns să strîngă ceva avere, cumpărînd case şi la Stratford, şi la Londra; şi că avea participări băneşti la gestiunea a două teatre [din Londra — *n.t.*]: *The Globe* şi *The Blackfriars*. Că pînă a murit în anul 1616 obişnuia să se înapoieze foarte des, aproape în fiecare an, la căsuţa unde-şi petrecuse copilăria, ajungînd să fie socotit un burghez onorabil şi avut, care stăpînea proprietăţi întinse. Nici un singur cuvînt din piesele şi poemele scrise de Shakespeare nu a rămas scris de scrisul lui propriu; şi numai şase semnături ale sale au supravieţuit ca document oficial.

Există deci un contrast între faima de care continuă să se bucure marele scriitor, din pricina bogăţiei operei sale, şi sărăcia informaţiilor care au ajuns pînă la noi pe seama existenţei lui. Tocmai acest contrast ciudat a alimentat o controversă, ciudată şi, în unele cazuri, răuvoitoare, pe seama operei lui Shakespeare. Controversă care stăruie, tot mai virulentă, de mai bine de un secol. Într-adevăr, încă de pe la mijlocul veacului al XIX-lea, a început să ia fiinţă o ceată întreagă de necredincioşi, îndrăzneţi şi gălăgioşi, care pretindeau că un alt autor decît acela născut la Stratford ar fi compus şi poemele, şi piesele de teatru atribuite lui William Shakespeare, sau puse pe numele acestuia.

Pentru multă lume, şi cu oarecare dreptate, aceste controverse par a fi aidoma unor jocuri distractive. Într-adevăr, aşa cum spune astăzi Ian McKellen, un interpret al rolurilor din opera lui Shakespeare „Sînt unii oa-

meni, poate niște snobi intelectuali, cărora le-ar place să creadă că filosoful Francis Bacon a scris de fapt piesele atribuite lui Shakespeare. Pe urmă mai sînt și alții, de data aceasta snobi aristocratici, cărora le-ar place să creadă că piesele acelea le-ar fi scris contele de Oxford. Și nu încape îndoială că un spectator pătrunzător al reprezentațiilor acestui *Masterpiece Theatre* ar fi dispus să considere că piesele le-ar fi scris Alistair Cooke".

Mai mult decît atît. Mulți amatori ai operei lui Shakespeare par a fi gata să accepte pe cutare sau cutare candidat la paternitatea operei acestuia; sau, dacă nu fac aceasta, sînt de acord cu McKellen că operele ar fi fost scrise, fie de către un om al cărui nume era Shakespeare, fie de altcineva care se botezase pe el însuși Shakespeare.

Numai că aceasta nu-i și părerea savantului autor Charlton Ogburn. Ogburn s-a străduit, vreme de mulți ani, să dovedească faptul că operele lui Shakespeare ar fi fost scrise de către contele de Oxford; și nici nu se gîndește să admită că teoriile lui ar putea să fie infirmate de vreun pretins shakespeareolog mai deștept. Toți aceia care se află angajați pe această linie de mai multă vreme nu par dispuși nici ei să se lase intimidați de Ogburn. Numai că din fericire pentru cei care-l iubesc pe Shakespeare — și care îndrăgesc totdeodată și istoria! — și cărora nu le-ar displace din cînd în cînd și cîte-o mică păruială în lumea literelor — că doar Ogburn are un temperament combativ! — fostul funcționar de la Departamentul de Stat american, cunoscut de toată lumea pentru cărțile lui (printre care vestitul roman *The Marauders* (Dezertorii) și lucrările pe seama ființelor din natură, ca *The Winter Beach* (Golful iernatic) și *The Adventure of Birds* (Aventura păsărilor), se află în deplină posesie a inaltelor sale facultăți critice și este deci vrednic să i se acorde oarecare atenție.

Lucrarea lui Ogburn *The Mysterious William Shakespeare* (Misteriosul William Shakespeare), a fost tipărită în anul 1984 de editorii Dodd 8c Mead și conține nu mai puțin de 892 de pagini. Ea constituie de fapt o vînătoare pe hîrtie, plăcută și hazlie, avînd drept obiectiv culegerea celor mai temeinice și mai strălucite temeiuri susținute pînă acum de către nenumărații anti-Stratfordieni, formulă pe care și-o atribuie însăși criticii care pun la îndoială paternitatea lui Shakespeare în elaborarea operei puse pe numele lui. Fie că-i acceptăm teza, fie că nu, lucrarea lui Ogburn ne duce în lumea de vraje a epocii lui Shakespeare, care să ne povestească absolut toate amănuntele cunoscute din viața lui, împreună cu tot ceea ce nu se cunoaște din această viață. În afară de aceasta, lucrarea constituie un repertoriu fără de pereche de personaje istorice, repertoriu redat printr-un vocabular calculat pentru extravaganța lui. Ceea ce este însă și mai prețios: ca să-și expună teza, Ogburn aduce pe scena lucrării lui un personaj strălucitor și pitoresc, despre care cei mai mulți dintre noi nici nu auzisem vreodată și la care nici nu ne trecuse vreodată prin minte că ne-am putea gîndi. Este vorba de Edward de Vere, al 17-lea conte de Oxford, al cărui portret îl redăm mai sus. Este vorba de un nobil a cărei activitate a fost multilaterală: a fost un *dandy* de curte, a echipat pe cont propriu o corabie ca să ia parte la războiul împotriva Armadei spaniole [1588 — *n.t.*], a fost idolul femeilor și poate a figurat printre iubiții reginei Elisabeta I-a. Fie că el va fi scris piesele lui Shakespeare, fie că nu le-a scris, contele de Oxford rămîne un personaj fascinant din epoca reginei Elisabeta I-a, vrednic sa constituie personajul strălucit al unui roman istoric.

Teza „eretică" pe baza căreia Ogburn refuză paternitatea operei lui Shakespeare sărmanului fiu al mănușarului din Stratford are la temelia ei o concepție de clasă. El argumentează — și încă mai temeinic, cu mai multă convingere decît au făcut-o cei care s-au ocupat pînă acum de această problemă — că acel umil William Shakespeare, din tîrgușorul lui atît de rustic, Stratford, era prea necioplit, prea neînvățat și prea puțin ieșit din comun ca să fi putut scrie cele mai multe din piesele de teatru figurînd sub numele lui. Autorul lui *Richard al III-lea* și al lui *Hamlet* — observă Ogburn — folosește în piesele lui un vocabular care depășește 20 000 de cuvinte; în afară de aceasta, el pare temeinic inițiat într-unele probleme pe care numai nobilii le-ar fi putut cunoaște atît de bine, cum ar fi, de pildă, arta îmblînzirii șoimilor, obiceiurile practicate la curtea Angliei și a Franței ca și în cetățile italiene. În piesele sale, el folosește nu mai

În p. 48: *statuia ridicată lui William Shakespeare în localitatea Stratford-upon-Avon*

Contele de Oxford, curtean și poet prețuit de regina Elisabeta I este oare și autor al... pieselor scrise de Shakespeare?

puțin de 100 termeni muzicali, ca și 200 de nume de plante. „Cum ne-am putea închipui — scrie Ogburn — că un scriitor al atîtor piese s-ar fi încumetat să le facă acțiunea să se desfășoare (cu o singură excepție, și anume *Nevestele vesele din Windsor)* într-o lume aristocratică zăvorîtă pentru el: în lumea înaltei nobilimi, pe seama căreia actorul Shakespeare n-ar fi putut culege, în cel mai bun caz decît informații de la o a doua mînă".

După ce a pretins astfel că nu Shakespeare din Stratford ar fi scris piesele puse pe numele lui (afirmație pe care majoritatea shakespeareologilor nu se încumetă s-o facă), Ogburn atribuie paternitatea întregii opere a lui Shakespeare contelui de Oxford. Într-adevăr, acesta era, fără discuție, un poet, vestit încă din tinerețe; și apoi a fost un om de curte, un favorit al reginei, astfel încît putea cunoaște și detaliile din piesele scrise de fapt de el în versuri atît de inspirate. În afară de aceasta, el a călătorit prin Italia, la Padova, la Veneția și în alte locuri unde se petrec piesele puse pe numele lui Shakespeare; în vreme ce acesta din urmă pare a nu fi părăsit niciodată ținuturile de la sud-estul Angliei, față de Stratfordul natal. Căsătoria lui Oxford, pățaniile lui, necazurile lui pricinuite de un conflict cu un sus-pus, par a fi avut puternice ecouri specifice în piese ca *Othello, Hamlet* și *Zadarnice necazuri de iubire,* printre altele. Rangul înalt al contelui de Oxford, poziția lui atît de aproape de tronul Angliei, nu-i îngăduiau să se facă cunoscut ca scriitor pentru teatrele publice, sub propriul său nume. Dacă ar fi cutezat să facă așa ceva atunci lucrările lui ar fi fost numaidecît expuse unei cenzuri mult mai aspre decît în cazul pieselor puse pe numele unui autor de rînd. Ceva mai mult: dacă i-ar fi dat prin gînd să conceapă un personaj nesuferit în vreuna din piesele lui, și dacă s-ar fi nimerit ca acel personaj să semene cu vreun curtean, spectacolul ar fi riscat să aibe neplăceri. Așa încît, argumentează Ogburn, contele de Oxford, cu ajutorul unor rude de rang înalt, a găsit un om de paie în persoana lui Shakespeare, un om de rînd, ajuns cu vremea și actor și care, pentru o răsplată mărinimoasă, a pretins că el ar fi de fapt autorul pieselor.

Stratfordienii — adică shakespeareologii care refuză să pună la îndoială paternitatea operelor lui Shakespeare — au alcătuit de mai multă vreme un arsenal de argumente care să poată fi folosite împotriva orcărui candidat la revendicarea paternității operei shakespeariene. Asemenea argumente se pot opune și pretențiilor lui Ogburn. Este adevărat că toți marii specialiști în materie sînt de acord că biografia lui Shakespeare conține destul de puține documente și că prezintă unele dificultăți; dar totuși există un număr de referințe la activitatea lui Shakespeare *în calitate și de actor și de autor:* și aceste referințe ne-au fost transmise de la aceia care l-au cunoscut bine. Pînă și Ben Jonson, a cărui reputație literară o depășea în anul 1616 pe aceea a lui Shakespeare, și care va dovedi că intenționa să evolueze pe acest plan, nu s-a putut împiedica să-l proslăvească pe Shakespeare în vestitul elogiu tipărit în cel dintîi *Folio* cuprinzînd culegerea operelor lui Shakespeare (1623), la pagina 160. Acest prim volum în care erau culese operele lui Shakespeare a fost alcătuit de sîrguința a doi actori care fuseseră tovarăși cu Shakespeare; și era intitulat: *Comedii, Piese istorice și Tragedii.* Se știe că în contribuția lui la acest volum Ben Jonson îl numește pe autorul pieselor tipărite acolo „Dulcea lebădă din Avon"; și că încheia cu vestitele cuvinte: „El nu a fost omul unei anumite epoci, ci al tuturor epocilor".

Shakespeareologii stratfordieni nu văd nici un impediment în faptul că ne-au rămas atît de puține amănunte din vremea vieții lui Shakespeare. „La vremea lui — scrie vestitul biograf al lui Shakespeare, Sam Schoenbaum, în studiul fundamental intitulat *Shakespeare's Lives* (Viețile lui Shakespeare) — Shakespeare nu a inspirat acea evlavie tainică ajunsă ulterior să-i învăluie operele. De altminteri, nici un autor dramatic din acea vreme n-a inspirat o asemenea evlavie; și fără îndoială, nici un actor n-o putea inspira".

Stratfordienii mai argumentează că Oxford a murit în anul 1604, prin urmare cu 12 ani înainte de moartea lui Shakespeare, care după acea dată a mai compus încă 12 piese. Cui să li se atribuie atunci și paternitatea acestor piese din urmă?

Shakespeareologii academici mai insistă și asupra faptului că ar fi cu totul de neconceput o tăinuire atît de persistentă și de largă a paternității operei lui Shakespeare pe seama contelui de Oxford. Într-adevăr, nici nobilii de la curtea reginei Elisabeta I-a, nici aceia de la curtea noului rege James I, nu ar fi putut tăinui numele adevăratului autor, dacă acesta ar fi fost cu adevărat contele de Oxford. Și același lucru nu l-ar fi putut face nici actorii, tovarășii ai lui Shakespeare, și nici autorii dramatici, rivalii acestuia. ■

(Va urma)

J.D. REED
Versiune românească
Dan A. LĂZĂRESCU

„JOURNAL DE CONSTANTINOPLE“

(Urmare din p. 22)

cise pe care Guvernul provizoriu le-a trimis tuturor administratorilor de județe pentru a-i asigura și a preveni toate neînțelegerile. Garda națională și-a făcut datoria cu mult zel; a fost dat un decret pentru organizarea imediată a gărzii mobile“. În același timp, ofițerii care executaseră planul loviturii contrarevoluționare din 1 iulie (coloneii Odobescu și Solomon și maiorul Locusteanu), „au fost invitați să părăsească București și și-au primit pașapoartele. Neținîndu-și cuvîntul, au fost arestați și depuși în fața unei comisii militare care, după ce i-a degradat, i-a înaintat tribunalului civil pentru a fi judecați“. Concluzia autorului în ce privește situația din principatul muntean era aceea că „totul tinde să se reglementeze“. Din păcate, zvonurile alarmiste despre intrarea trupelor ruse și în Muntenia, după ce la 10 iulie ocupaseră Iașii, au creat din nou confuzie la București. Același corespondent scria că vestea despre iminenta invazie țaristă conjugată cu una otomană „a fost atît de abil răspîndită încît toată lumea a sfîrșit prin a o crede. Aceasta este cauza pentru care membrii Guvernului provizoriu au socotit că trebuie să părăsească București; ei au plecat în noaptea de 10/11 iulie, după ce au anunțat printr-o proclamație că se retrag în munți pentru a continua acolo opera revoluționară“. Iată cum prezintă corespondentul desfășurarea evenimentelor care au urmat retragerii guvernului revoluționar din Capitală: „După plecarea Guvernului provizoriu, 11 iulie, la București a avut loc o reacție puternică care n-a durat decît 24 ore. Domnii Emanoil Băleanu și Theodor Văcărescu au luat conducerea administrației în calitate de caimacami și au reintegrat în funcții pe vechii funcționari. Drapelul revoluției a fost doborît. Coloneii Solomon și Odobescu, cărora le-a fost redată libertatea, s-au pus în fruntea trupelor și patrulelor de miliție pe jos și călare și au străbătut toate cartierele orașului“. Mitropolitul a publicat o proclamație în care a calificat drept „rebeli pe membrii Guvernului provizoriu“ și a anunțat că trupele rusești au intrat în țară. „Această proclamație a avut un efect deplorabil, care s-a agravat printr-un alt incident. Băleanu a pus să fie dat jos simbolul Dreptății așezat de Guvernul provizoriu în fața sediului Administrației și statuia a fost batjocorită în fața publicului. Apoi, dl. Costache (*Magazin istoric*, nr. 6/1970), comisarul de poliție, care era departe de a avea de partea sa simpatia publicului, abia restabilit în funcție, ...a pus să fie bătuți cu vergile pînă la sînge doi tineri care arborau cocarda revoluției și s-a dus apoi în piață, unde a comis acte și mai reprobabile.

Aceste scene, care au avut loc în dimineața zilei de 12 iulie, au provocat imediat o explozie generală. Oamenii din piață s-au răzvrătit și au pus pe fugă pe oamenii poliției, apoi au pus mîna pe Costache căpitanul, a cărui casă a fost devastată complet. Mii de oameni au fost imediat în picioare și au venit în oraș, arborînd peste tot drapelul revoluției. Domnii Băleanu și Văcărescu, foști miniștri și rude ale domnitorului Bibescu, ca și doi acoliți ai mitropolitului, Zosima și protopopul Petrache, acuzați că au împrăștiat zvonuri false despre pătrunderea rușilor în Țara Românească și marșul lor spre București, s-au sustras prin fugă furiei poporului, care a invadat casele lor și le-a spart toate geamurile“. În aceste zile, aprecia corespondentul, „poporul a fost stăpînul orașului“, dar „nu a fost comisă nici o dezordine“. Este menționat apoi și episodul din 13 iulie, cînd mulțimea de bucureșteni a asaltat cazarma în care se retrăseseră coloneii Odobescu și Solomon, obligîndu-i să părăsească țara.

Numeroase informații publicate de redacția *Jurnalului* confirmă caracterul popular al revoluției, adeziunea locuitorilor la țelurile ei. „În fiecare zi — se arată într-una din corespondențe — numeroase deputății din orașe și sate, călare sau pe jos, conduse de preoți și notabilii fiecărei localități, sosesc la București pentru a elogia și a mulțumi Guvernului provizoriu“. Vestea că Suleiman pașa a trecut Dunărea, la Giurgiu, la 31 iulie, în fruntea a 15 000 ostași, a stîrnit o reacție puternică: „Abia s-a cunoscut la București proclamația lui Suleiman pașa, că totul s-a schimbat... Orașul s-a înarmat și a declarat, protestînd, că nu recunoaște altă autoritate decît aceea a națiunii“, „70 000 români au luat armele“.

Iată cum este prezentată formarea Locotenenței domnești. Trimisul Porții „cerea ca, în cadrul prevederilor Regulamentului organic, Guvernul provizoriu să se constituie din trei persoane, sub numele de căimăcămie... Dar numele căimăcămiei devenind odios românilor din cauza violențelor comise în cursul celor 24 ore cît durase reacțiunea din 12 iulie [al doilea complot al reacțiunii], au hotărît să dea noului guvern provizoriu numele de Locotenență domnească“.

Numeroase alte informații cuprinse în coloanele *Jurnalului* în numerele sale din septembrie și octombrie 1848 se referă la acțiunile de reprimare a revoluției de către trupele țariste și otomane și reinstaurarea regimului regulamentar, tonul publicației devenind tot mai neutru și cu accente justificative pentru acțiunea intervenționistă a celor două mari puteri. Firesc, ele nu ne-au mai reținut atenția. ■

Armand GOȘU

IUNIE 1940

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Urmare **a schimbărilor dictate de evoluțiile europene, Grigore Gafencu demisionează la 1 iunie de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe. El este înlocuit cu Ion Gigurtu.**

● Comunicari **prezentate în Adunarea generală a Institutului de științe al României: Sabin Manuilă** — Metode noi în tehnica studiilor de populație; **Costin C. Kirițescu** — Coordonatele umane ale industrializarii; **Eugen Neculcea** — Fizica și geometria.

● În sala **de festivități a Casei Centrale a asigurărilor sociale se ține ședința de constituire a Consiliului național al organizației „Muncă și voie bună", sub președinția lui M. Ralea, ministrul muncii.**

● Se decerneaza **premiile Academiei Române. Printre laureați: Ionel Teodoreanu** — Pravale Baba; **Virgil Vătășianu** — Istoria artei în România; **Șt. Manciulea** — Așezarile românești în Ungaria și Transilvania în sec. XIV și XV.

● Se numesc **Comisiile de bacalaureat pentru sesiunea iunie 1940. Cîteva dintre liceele bucureștene unde are loc bacalaureatul: „Sf. Sava" (președintele comisiei C. Rădulescu-Motru), „Gh. Lazăr" (Eugen Bădărău), „M. Basarab" (N. Herescu), „M. Viteazul" (Sc. Lambrino), „Gh. Șincai)" (G. Oprescu), „M. Eminescu" (Al. Rosetti), Școala centrală (I. Petrovici) etc.**

● Cel mai înalt **turn de zidărie din lume, scrie** Timpul **din 27 iunie, a fost construit în Japonia și are înălțimea de 205 m, un diametru la bază de 16,75 m, iar grosimea peretelui variază între 80 cm la sol și 15 cm la vîrf. Pe el se află instalată antena stației de radiodifuziune din Tokio.**

● În nr. 1/1940 **al publicației** Revue de Transylvanie, **fondată de Silviu Dragomir și condusă de Ioachim Crăciun, prof. Constantin Daicoviciu publică studiul** Pro-

Evenimentele din iunie 1940 sînt puse în umbră de cele întîmplate la sfîrșitul lunii, cînd România intră în drama cesiunilor teritoriale.

„Sufletul românismului sîngerează adînc. Basarabia și partea de nord a Bucovinei — două ținuturi profund românești, prin trecutul, prin populația și prin cultura lor, au fost desprinse din trupul României întregite.

În ceasul acesta, orice discuție este inutilă. Dacă s-a făcut așa aceasta înseamnă că nu se putea altfel. Nu ne rămîne azi decît să ne înclinăm în fața fatalității și înăbușindu-ne durerea cumplită a clipei de față să ne păstrăm toată puterea de-a nădăjdui pentru ziua de mîine. Poporul nostru a trecut de multe ori prin vremuri aspre și a știut să le înfrunte cu bărbăție și în deplină unire, așteptînd ceasul dreptății.

Un popor poate să sufere, dar nu poate să piară, atunci cînd are conștiință națională. De azi înainte, poate chiar mai mult decît pînă acum, toate străduințele noastre cată să se îndrepte către această țintă: cot la cot, într-o muncă orînduită, într-o solidaritate deplină, să privim viitorul cu încredere în forțele morale, sufletești și materiale ale nației române, care nu pot fi nimicite.

Ne gîndim cu adîncă durere la frații noștri, păstrători vrednici ai marii tradiții românești, de care vom fi iarăși despărțiți. Ne gîndim cu toată căldura la aceia dintre frații noștri care în împrejurările acestea au fost siliți să ia drumul pribegiei și care vor găsi între noi cea mai frățească primire".

Am reprodus din ziarul *Jurnalul*, cu data de 30 iunie, unul dintre multele articole[1] apărute în presa bucureșteană de la sfîrșitul lunii iunie 1940 și care dădeau glas marii dureri și consternări care cuprinseseră întreaga suflare a țării la aflarea veștii că, în urma ultimatumului guvernului sovietic, pămîntul românesc al Basarabiei și Bucovinei de Nord au intrat în componența U.R.S.S.

Să consemnăm în paginile cronicii noastre și aniversarea Zilei Eroilor, „cea mai patetică și mai emoționantă sărbătoare a anului", după cum notează *Timpul* din 8 iunie.

Prăznuită la 6 iunie, Ziua Eroilor constituie omagiul adus vitejilor căzuți în primul război mondial, pentru apărarea și reîntregirea Țării. „Eroii întru a căror pomenire plecăm azi genunchii și frunțile — scrie același ziar, cu data de 7 iunie —, părinții și frații

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Miniştrii C.C. Giurescu x (propagandă naţională), Petre Andrei xx (educaţie naţională) şi Al. Rosetti xxx, secretarul general al Uniunii Fundaţiilor Regale, la o expoziţie de carte

noştri risipiţi în pămîntul acesta românesc, ne arată, cu gestul măreţ şi hotărît al celor ce n-au cumpănit preţul datoriei, drumul pe care trebuie să mergem şi drepturile pe care să le apărăm: o ţară liberă, întreagă şi puternică".

În Capitală, pomenirea eroilor are loc la toate cimitirele în care sînt înmormîntaţi ostaşi, precum şi la Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol. „Aproape fiecare familie îşi are pe unul din membrii ei căzuţi pe cîmpurile de luptă: un frate, un fiu, un tată, scrie *Timpul* din 8 iunie. La un moment dat clopotele nenumăratelor biserici ale Bucureştilor au prins a suna în acelaşi timp, umplînd văzduhul cu ruga lor. Parcă întreaga cetate a Bucureştilor îngenunchiase. La Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol mulţimea descoperită se ruga. Preoţii în odăjdii oficiau slujba pentru sufletul lor, pentru jertfa sîngelui lor vărsat din belşug pe atîtea cîmpuri. Flacăra candelii de la Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol tremura parcă de freamătul văzduhului care acum poartă iarăşi crîncenele ecouri ale războiului.

E o clipă de taină şi de neliniştе unanimă".

Presa bucureşteană din această lună iunie 1940 continuă să-şi informeze cititorii despre desfăşurarea războiului declanşat de Germania hitleristă, intrat în cea de-a zecea lună. După ce, rînd pe rînd, au căzut în lunile anterioare Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia, este rîndul Franţei să suporte invazia agresorilor. Evenimentele se succed cu rapiditate. 26 mai-3 iunie: evacuarea corpului expediţionar englez din Franţa prin portul Dunkerque; 10 iunie: Italia declară război Franţei; 14 iunie: Parisul este ocupat de hitlerişti; 17 iunie: mareşalul Pétain, şeful guvernului francez, cere armistiţiu guvernului nazist; 18 iunie: generalul de Gaulle, aflat la Londra, adresează la posturile de radio engleze celebrul apel[1] către toţi francezii pentru a continua lupta: „Franţa a pierdut o bătălie, dar n-a pierdut războiul"; 22 iunie: la Rethondes, lîngă Compiègne, se semnează convenţia de armistiţiu, de fapt capitularea Franţei; 24 iunie: la Roma se semnează armistiţiul franco-italian; 26 iunie: generalul de Gaulle pune bazele organizaţiei de rezistenţă „Franţa Liberă"; 28 iunie: guvernul englez îl recunoaşte pe de Gaulle drept conducătorul unic al mişcării de rezistenţă „Franţa Liberă".

Personalitatea generalului de Gaulle reţine atenţia presei bucureştene, care publică mai multe ştiri, informaţii, note privind activitatea şi concepţiile sale. Astfel, la 16 iunie, *Semnalul* scrie: „Faima sa ca scriitor militar a trecut dincolo de graniţele ţării

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 7/1986.

Cronica măruntă

blema continuităţii în Dacia. Observaţii şi preciziuni istorice şi arheologice.

• **Revista** Munca şi voie buna **despre volumul** Oraşul cu fete sarace, **de Radu Tudoran, recent apărut: „O culegere de nuvele ale unui tînăr autor care de la acest prim volum reuşeşte să depăşească planul promisiunilor şi să se afirme ca un puternic talent. În această carte, el se evidenţiază ca un scriitor format, dispunînd de mijloace personale deosebite. Subliniem apariţia acestei cărţi care ne vesteşte o mare carieră literară".**

• Gr. Mladenatz, **în** Viaţa Românească, **prezintă realizările româneşti în domeniul statisticii economice, promovate de Institutul central de statistică şi Asociaţia română pentru studiul conjuncturii economice.**

• La împlinirea **a 15 ani de la moartea lui Anghel Saligny (1854-1925), ziarul** Romania **evocă „opera sa uriaşă care a săvîrşit-o el în cursul unei activităţi neîntrerupte şi întinse vreme de aproape o jumătate de veac". Sînt amintite cîteva dintre realizările sale, între care linia ferată Ploieşti—Predeal, podul de la Cernavodă, „operă monumentală, una dintre strălucitele podoabe ale ţării noastre şi care l-a consacrat printre marii ingineri ai timpului", docurile de la Galaţi şi Brăila, unde a întrebuinţat „pentru întîia oară în Europa betonul armat la construcţia de silozuri", lucrările de modernizare a porturilor Constanţa şi Giurgiu, precum şi de la şantierul naval din Turnu Severin. Ales membru al Academiei Române în 1897, între anii 1907 şi 1916 a fost preşedintele acesteia.**

• Sub **titlul** Un episod de la 48, **acelaşi ziar consemnează, după** Pruncul român, **următorul fapt petrecut la 19 iunie 1848, în timpul încercării de arestare a guvernului revoluţionar de către un**

IUNIE
1940

Grigore Gafencu × la solemnitatea instalării noului ministru de externe, I. Gigurtu

Cronică măruntă

grup de complotişti. „În mijlocul primejdiei, un om din popor aducîndu-şi aminte că soţia lui C.A. Rosetti zace lăuză acasă şi c-o să fie într-o mare neodihnă pentru soarta soţului ei, lasă pentru un minut fraţii săi şi aleargă la dînsa, pe care nu o cunoştea, pe care nu o cunoscuse niciodată, cu braţele goale, cu cămaşa ruptă intră în odaia ei şi spune: «Nu te teme, bărbatul d-tale este sănătos şi nu e nici o primejdie». Zise aceste cuvinte, ieşe îndată şi aleargă iar în mijlocul fraţilor săi, ca să sprijine dreptatea şi frăţia. Numele lui nu-l cunoaştem, căci virtutea adevărată totdeauna se ascunde cu modestie".

● Se înlocuiesc **semafoarele („stopurile electrice") din Capitală. Primul dintre noile aparate este instalat la intersecţia căii Victoriei cu B-dul Elisabeta şi Academiei. „Noul aparat** — scrie Universul — **se deosebeşte de cele utilizate pînă acum prin faptul că este prevăzut cu trei culori, avînd intercalată între verdele, care înseamnă** liber **şi roşul, care înseamnă** oprit, **o a treia culoare, galben-oranj, cu semnificaţia** atenţiune".

● Societatea **naţională de gaz metan a fost autorizată să contracteze un împrumut de 145 milioane lei la una din societăţile de credit din ţară, rambursabil în 5 ani. Suma va fi folosită pentru noi investiţii şi, în special, pentru instalarea unei conducte de gaz metan la Braşov.**

● Apare vol IX **din** Revista istorică română, **cu studii şi articole semnate de C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu, V. Papacostea, Damian Bogdan, George Potra, B. Mitrea.**

● În Adunarea generală **anuală a Societăţii „Ateneul Român", este inaugurat bustul (autor, sculptorul Dimitriu-Bîrlad) lui Al**

sale. El este socotit ca unul din primii tehnicieni militari ai epocii noastre. A prevăzut rolul deosebit pe care maşinile blindate îl vor avea în războiul modern. «Mîine — scria de Gaulle — armata va aluneca în întregime pe şenile. Fiecare element al trupelor va trece peste văi şi munţi pe vehicule construite special pentru acest scop. Nici un om, nici un tun, nici o pîine nu vor fi decît transportate»".

Primirea lui Liviu Rebreanu la Academia Română şi discursul rostit de marele romancier sub cupola forului academic reţin atenţia presei şi în această lună. „Discursul de recepţie *[Lauda ţăranului român]* — scrie Şerban Cioculescu în *Jurnalul* din 2 iunie — ne-a oferit, din perspectiva obişnuinţii, un spectacol neaşteptat. Am ascultat cu încîntare o impresionantă şi inedită mărturie de credinţă. Elogiul academicianului fără predecesor în scaun s-a îndreptat către ţăran. A fost, într-un fel, un adevărat imn de slăvire a muncitorului anonim al pămîntului. Ne-a fost hărăzit să surprindem emoţia dominantă şi cu atît mai autentică cu care vorbitorul şi-a rostit convingerea în realitatea pozitivă şi istorică a ţăranului nostru, întemeietor şi păstrător de neam, argument al autohtoniei noastre de totdeauna.

Cuvintele sobre — continuă autorul citat — au căzut grele sub cupola academică, în care de atîtea ori profesioniştii istoriei naţionale combătuseră cu dovezi materiale sau cu ipoteze riguroase teza discontinuităţii noastre pe aceste meleaguri. Am simţit în desfăşurarea severei elocinţe din discursul de recepţie ceva din vibraţia pasionatelor articole eminesciene, însufleţite de aceeaşi credinţă. Sub deosebirile de temperament, am recunoscut aceeaşi inimă şi credinţă, aceeaşi năzuinţă şi acelaşi program generos de ridicare a ţăranului prin condiţii de viaţă mai umane, mai drepte. În acele momente, duhul lui Eminescu poate că se ridicase din rafturile care-i păstrează manuscrisele şi învăluise tutelar incinta ce nu-l chemase, ca să se cinstească cu geniul său".

Un nou academician primit sub cupola înaltului for ştiinţific românesc, Victor Slăvescu *(Magazin istoric,* nr. 1-7, 9/1989) îşi prezintă discursul de recepţie, *Viaţa şi opera lui Dionisie Pop Marţian,* unul dintre primii economişti români. Răspunsul la discursul de recepţie este rostit de Andrei Rădulescu, care, prezentînd viaţa şi activitatea noului academician, arată că „este înzestrat cu alese însuşiri şi cu o bogată şi variată cultură, este om de ştiinţă şi de practică, pe care Academia îl primeşte astăzi cu deosebită simpatie".

Serviciu religios la mormîntul ostaşului necunoscut

Revista *Muncă şi voie bună* publică, sub semnătura istoricului Scarlat Lambrino, o prezentare a principalelor descoperiri arheologice de pe pămîntul românesc în perioada interbelică. „S-au făcut săpături nenumărate la aşezările vechi din toate colţurile ţării şi de pretutindeni, s-au scos la lumină serii de monumente noi care au îmbogăţit muzeele noastre şi care au făcut cu putinţă lămurirea unor întregi capitole din istoria strămoşilor noştri". Unele aşezări cercetate, continuă autorul, au făcut să apară urme arheologice prin intermediul cărora „putem urmări astăzi culturile care s-au dezvoltat pe pămîntul ţării noastre în epoca preistorică, din adîncurile epocii paleolitice pînă la începutul epocii istorice".

Sînt amintite, astfel, descoperirile de la Cucuteni, Tangîru, Cernavodă, Sărata Monteoru, Histria, Tomis, Callatis, Sarmizegetusa, Micia, Sucidava etc., „Rezultatele dobîndite — conchide autorul — au fost deosebit de bogate şi de însemnate. Vremurile îndepărtate ale preistoriei au început să ne fie mai bine cunoscute, iar din epoca istorică s-au lămurit în chip neaşteptat perioade întregi începînd cu timpurile în care strămoşii noştri geto-daci trăiau liberi, continuînd apoi cu stăpînirea romană, cu epoca năvălirilor barbare şi sfîrşind cu începuturile statelor româneşti".

Printre evenimentele pe care presa bucureşteană le consemnează se înscrie şi inaugurarea, la 16 mai, ora 24, a noului post de emisiune pe unde scurte construit în întregime de inginerii Societăţii Române de Radiodifuziune. Emisia — relatează *Timpul* — se deschide prin cuvîntul ministrului propagandei naţionale, Constantin C. Giurescu: „Trebuie să mărturisesc, din capul locului, un sentiment de mîndrie şi de bucurie. Mîndrie, deoarece e vorba de o creaţie românească, săvîrşită de ingineri români, într-un timp scurt, făcîndu-se astfel dovada capacităţii noastre tehnice.

Bucurie, pentru faptul că avem încă un mijloc de legătură, din cele mai perfecte, între românii de pretutindeni, dinlăuntrul şi din afara hotarelor, precum şi un mijloc de lămurire a tuturor celor ce se interesează de ţara şi neamul nostru.

Mulţumită acestui mijloc, vom putea vesti, atît unora cît şi celorlalţi, ceea ce se lucrează la noi în multe laturi ale vieţii naţionale. O vom face spunînd adevărul şi numai adevărul, fiindcă nu ne temem de el, fiindcă nu avem ce ascunde, fiindcă din vechi adevărul a fost întotdeauna un statornic prieten şi aliat al nostru". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

Odobescu, membru fondator al Ateneului şi unul dintre intelectualii români de vază care au susţinut activitatea acestui for de cultură, fondat în 1865, tot el inaugurînd printr-o conferinţă prezentată la 13/26 februarie 1888 monumentalul edificiu (vezi şi Magazin istoric, **nr. 2/1988).**

• În Editura Fundaţiilor **apare** Istoria literaturii române vechi, **de N. Cartojan, vol. I, cuprinzînd perioada de la origini pînă în epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu.**

• Hîrtia **numită „celofan" — scrie** Universul **— a fost inventată în anul 1908 de chimistul elveţian J.F. Brandenberger, care în 1913 a construit şi prima societate industrială pentru fabricarea celofanului.**

• Chipurile şi priveliştile Americii, **de Petru Comarnescu, recent apărută, „aduce — scrie ziarul** Semnalul **— o totală viziune şi înţelegere a oamenilor şi localităţilor din Statele Unite. Extrem de actuală şi totuşi păstrînd un caracter de sinteză mereu valabilă, cartea aceasta caută să explice toate caracteristicile şi particularităţile lumii de peste ocean, de la bussinesman pînă la conducătorul Franklin Roosevelt şi de la viaţa marilor citadele ca New York şi Chicago la 20 minunate evocări ale regiunilor mai puţin cunoscute, ca Arizona şi California, unde autorul a locuit mai mulţi ani. În cadrul acesta de roman şi de reportaj viu şi dens, pătruns de consideraţii filosofice şi de observaţii de sociolog, se încheagă fiinţa unei ţări pe care se cuvine s-o cunoaştem mai temeinic".**

• Compania teatrală **„Vasiliu Birlic", recent înfiinţată, prezintă la grădina „Volta-Buzeşti" farsa** Acceleratul 402 **de Stroe şi Vasilache.**

În dimineaţa zilei de 9 aprilie 1940, germanii ocupă oraşele norvegiene Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim, Narvik. Aliaţii, debarcaţi la Namsos şi Andalsness, încearcă fără succes să recucerească Trondheimul. Izbutesc să reia — numai pentru cîteva ore — Narvikul. În condiţiile în care regele Haakon VII şi miniştrii săi se refugiază în Anglia, germanii îl numesc comisar în Norvegia pe Gauleiterul Terboven, care recunoaşte ca unic partid mişcarea fascistă „Nasjonal Samling", condusă de fostul ministru de război Vidkun Quisling, cel ce va deveni prototipul colaboraţionistului. 9 aprilie 1940 marchează totodată începutul rezistenţei norvegienilor împotriva invadatorilor, rezistenţă ce se va încheia victorios, cinci ani mai tîrziu.

Atunci însă, în aprilie 1940, situaţia creată în ţară era încă tulbure. Ceea ce reiese şi din acest nou fragment reprodus — cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric — **din lucrarea lui François Kersaudy** Stratèges et Norvège 1940. Les Jeux de la Guerre et du Hasard, **publicată în Editura Hachette.**

NORVEGIA, APRILIE 1940:

CAMPANIA IGNORATĂ (III)

La orele 17.00, în ziua de 8 aprilie 1940, se deschide la Oslo sesiunea secretă a Stortingului (Parlamentului), în care trebuie să se discute plantarea de mine. Koht începe prin a citi notele diplomatice trimise de Londra şi Paris, urmate de un scurt comentariu: „Aliaţii duc războiul în teritoriu norvegian, deoarece cred că astfel pot cîştiga mai uşor acest război".

Dezbatere întreruptă

Preşedintele Parlamentului, C.J. Hambro, deschide dezbaterea. Trebuie dragate minele engleze? Care va fi reacţia germană? Vor interveni? Trebuie plantate mine pentru a-i împiedica? Dacă englezii vor debarca, cum să se reacţioneze?

Deodată dezbaterea este întreruptă. Ministrul apărării, colonelul B. Ljungberg, cere cuvîntul. Are în mîini o tele-

gramă. „Domnilor, declară el, vă fac cunoscută o comunicare importantă, ca să nu spun senzațională. Autoritățile maritime mă anunță... că în apropiere de Kristiansand, lîngă țărmul nostru, o navă comercială germană a fost scufundată. Este vorba de «Rio de Janeiro» care, foarte probabil, a fost torpilată de un submarin englez".

Dezbaterea se reia, dar este aproape imediat întreruptă din nou. Colonelul Ljungberg cere iarăși cuvîntul: „Domnilor, tocmai am primit precizări. Nava «Rio de Janeiro» avea la bord soldați germani... Acești germani au declarat că la bord se aflau și cai, și tunuri... Li se spusese că merg la Bergen, pentru a-i ajuta pe norvegieni, la cererea guvernului norvegian".

La sfîrșitul ședinței, către orele 19.00 nimic special nu s-a hotărît; guvernul n-a ordonat mobilizarea și nici plantarea de mine. Atașatul naval german, în contact, toată ziua, cu Amiralitatea norvegiană, va scrie: „Pînă spre seară, guvernul și statul major al Amiralității vor ignora cu totul operația (germană). Eram continuu în contact cu autoritățile răspunzătoare, sub pretextul legitim de a fi la curent cu operația engleză. Dacă guvernul ar fi crezut în mod serios că se pregătea o operație germană și ar fi fost gata să i se opună, mi-aș fi dat seama cu siguranță. Dar nimeni nu se aștepta la asta!"

La Oslo deci, ziua de 8 aprilie se încheie în calm. De-a lungul coastelor norvegiene, unitățile Kriegsmarinei din grupurile „Oslo", „Egersund", „Bergen" și „Trondheim" ocupă poziții de atac. Mai la nord, escadra britanică a amiralului Whitworth se îndepărtează spre vest, în căutarea unităților germane semnalate în cursul după-amiezii. Amiralul Whitworth va declara mai tîrziu: „N-am primit nici un mesaj al Amiralității ordonîndu-mi să împiedic inamicul să ajungă la Narvik". Grupul „Narvik", profitînd de manevra greșită a distrugătoarelor britanice, se strecoară către fiordul Vest și așteaptă ora „W".

Seara tîrziu, un om urmărește la Oslo lucrurile cu neliniște. Este Vidkun Quisling[1].

Nu s-a mai vorbit de el din decembrie 1939, cînd a părăsit Berlinul, așteptînd ca Hitler să pună în lucru planul pe care i l-a propus, plan conform căruia el, Quisling, trebuia să ia puterea în Norvegia și Hitler să-i furnizeze asistența militară necesară, pentru ca operația să reușească[2]. N-are de unde ști că Hitler n-a luat în considerație niciodată, în mod serios, acest plan, cu atît mai mult cu cît a pregătit și un alt plan, în care Quisling nu are nici un rol.

Legăturile sale sînt liderul nazist Hans Wilhelm Scheidt și atașatul naval Schreiber. Dar aceștia, spre deosebire de Quisling, știu că trupele germane trebuie să atace a doua zi, la orele 5.15. Scheidt l-a pus la curent pe Schreiber, care are un rol precis la sosirea trupelor germane. În seara de 8 aprilie, el trimite un ofițer, pe locotenentul Kempf, la bordul unei nave germane comerciale, „Widar", ancorată în rada portului Oslo, și îl instruiește să ghideze navele germane în port, îndată ce acestea vor apărea. Schreiber însuși va merge în port, a doua zi dimineața, la orele 4.00, pentru a aștepta navele germane. La Legația germană, este o stare de veghe. La orele 23.00 Pohlmann (de la statul major al generalului von Falkenhorst) va remite, conform ordinelor, ministrului Bräuer plicul sigilat care conține instrucțiunile și ultimatumul. Oamenii maiorilor Berthold Benecke și Erich Pruck se pregătesc, și ei, să primească trupele germane. Doar cîteva ore le separă de ora „W".

La statul major al OKW, la Berlin, nimeni nu va dormi în acea noapte; nici Hitler. La Londra, se așteptă în continuare, în ultimele ore ale zilei de 8 aprilie, știri de la Royal Navy, care să anunțe că flota germană a fost interceptată. Iar la Paris, în după-amiaza acelei zile, a avut loc o reuniune a Cabinetului de război, cu tema... consecințele militare și economice ale deschiderii unui front în Orient. Președintele Consiliului de Miniștri a anunțat totuși plantarea minelor în apele norvegiene.

Spre seară, cîteva știri vagi despre ce se întîmpla ajung la Paris. Paul Reynaud, șeful guvernului, notează: „În seara zilei de 8 aprilie, «Reuter» semnalează convoaie care traversează Marea Nordului. Îi telefonez de îndată lui Gamelin[3], care nu știe nimic. «Sper, îi spun, că ați pregătit o ripostă fulgerătoare!» Îi telefonez apoi lui

---

[1] Ministru de război norvegian între anii 1931 și 1933, Quisling, ca prim-ministru (aprilie 1940 și 1942-1945), a colaborat cu ocupanții naziști la reprimarea patrioților norvegieni. Numele lui a devenit sinonim cu trădarea de țară și cu colaboraționismul. Judecat, condamnat la moarte și executat.

[2] În decembrie 1939 Quisling vizitase Berlinul și fusese primit de Hitler. Șeful Național Samlingului (Partidul Unității Naționale), partid de factură fascistă, a adus atunci Führerului o serie de „argumente" de ordin strategic și politic în favoarea unei intervenții armate germane în Norvegia. Deși vizita se încheiase fără promisiuni concrete din partea lui Hitler, imediat după ea s-a putut constata sporirea atenției acordate de cei de la Berlin țărilor nordice, inclusiv problemei invadării Norvegiei.

[3] Maurice Gustave Gamelin (1872-1958), șeful de cabinet al mareșalului Joffre în 1914, a fost din 1938 șef al statului major al apărării naționale și comandant-șef al forțelor terestre la începutul celui de-al doilea război mondial. Prevăzînd că atacul german se va desfășura, în principal, în sectorul de nord al frontului, în Olanda și Belgia, Gamelin a fost total surprins de năvălirea forțelor blindate ale Wehrmachtului în lungul Ardenilor. La 19 mai 1940, generalul a fost obligat să se retragă din funcția sa. A fost înlocuit de Weygand. Între anii 1943 și 1945 a fost deportat de germani, perioadă descrisă în cartea sa de memorii *Servir*.

Darlan[1], care nu-şi ascunde uimirea. Dialogul următor are loc între colaboratorul meu şi el: — Cum aţi aflat? — Tocmai am citit o depeşă «Reuter». — Atunci voi face o anchetă".

La Oslo, puţin după miezul nopţii, se aude bubuitul tunului. Unităţile navale germane ale Grupului II se angajează în fiord şi încep lupta cu bateriile de coastă. Între navele germane şi ţinta lor nu mai există decît o fortăreaţă în mijlocul fiordului Oslo, Oscarsborg, dotată cu vechi tunuri Krupp din secolul XIX, „Moise" şi „Aaron". La orele 2.15, în dimineaţa lui 9 aprilie, patru mari nave germane se apropie de portul Bergen. În spatele fortificaţiilor, proiectoarele nu mai funcţionează, numeroase tunuri sînt ieşite din uz, altele sînt aprovizionate cu obuze care, prea vechi fiind, nu explodează. La 3.30, alte două nave pătrund în fiordul Trondheim şi trec pe lîngă tunurile fortăreţei Agdenes, multe lipsite de servanţi. La aceeaşi oră, mai la sud, cele zece distrugătoare ale Grupului I se angajează în Ofotfjord şi nu mai au decît cîteva mile pînă la Narvik. Între ele şi oraş se află două cuirasate norvegiene, „Eidsvold" şi „Norge", cele mai vechi din lume încă în serviciu...

Căutînd pe hartă Oslo

La 9 aprilie 1940, la prînz, toate principalele porturi norvegiene — Oslo, Bergen, Egersund, Kristiansand, Stavanger, Trondheim, Narvik — se află în mîinile germanilor.

Bineînţeles, nu s-a sfîrşit totul, campania Norvegiei abia începe. Dar Wehrmachtul, odată instalat în marile porturi ale ţării, această campanie începe prost. La 9 aprilie, la Londra, un deputat al Camerei Comunelor notează în jurnalul său: „Camera este extrem de calmă şi impresia generală este că Hitler a comis o groaznică eroare. În ce mă priveşte, nu mă pot împiedica să doresc să comitem şi noi, din cînd în cînd, erori asemănătoare".

Campania Norvegiei, care începe la 9 aprilie, rămîne unul dintre episoadele cele mai puţin cunoscute ale celui de-al doilea război mondial. Dar în ea se vor găsi destule elemente care ne sînt azi familiare. În primul rînd, completa dezorganizare printre strategii aliaţi, încă din dimineaţa lui 9 aprilie. În Franţa, Paul Reynaud caută în zadar Oslo, împreună cu întreg statul său major, în genunchi, pe o hartă întinsă pe jos, în biroul său. La Londra, în aceeaşi după-amiază, discuţiile interminabile din Consiliul suprem arată că nu se ştie încă unde se găsesc cu exactitate germanii şi că se speră ca presa să dea informaţii.

Zilele următoare vor întări această impresie de dezordine. Din partea engleză nu mai puţin de şase şefi de stat major şi adjuncţi ai acestora, generalul Ismay[2], trei miniştri şi primul ministru au cîte ceva de spus în direcţionarea operaţiilor din Norvegia; iar Amiralitatea se interesează înainte de toate de o blocadă a Germaniei. Ministerul aerului — de apărarea aeriană a Marii Britanii şi Ministerul de război — de angajamentele sale în Franţa. Primul ministru Neville Chamberlain nu reuşeşte să ia deciziile care-i incumbă, iar primul lord al Amiralităţii ia decizii care nu-i incumbă.

Pentru a-i ajuta pe norvegieni, pe 9 aprilie se decide atacarea porturilor Bergen şi Trondheim (şi se renunţă în aceeaşi zi), apoi a Narvikului pe 10 aprilie (şi se renunţă pe 13), apoi a Trondheimului pe 15 (şi se renunţă pe 18), din nou a Narvikului pe 19 (şi nimic nu se mai întîmplă). Între timp, sînt debarcate trupe britanice în micile porturi Namsos şi Andalsness, în speranţa de a încercui Tronaheim, dar şi acum tactica de urmat se schimbă mereu. Şi, pentru a încununa întreaga derută, presa britanică scrie pe larg despre planurile de operaţii secrete, evaluînd şansele lor de reuşită.

Dar victoria Aliaţilor este deja înscrisă în această înfrîngere. O examinare atentă a campaniei Norvegiei va arăta, de pildă, că ea a imobilizat ansamblul flotei germane, în timp ce în vest se desfăşura evacuarea aliată la Dunkerque[3]. Intervenţia Kriegsmarinei în Marea Mînecii în acest moment ar fi zdrobit, fără îndoială, armata engleză în curs de evacuare, cu rezultate lesne de imaginat. În schimb, Anglia îşi va recupera armata şi va servi de trambulină pentru recucerirea Europei. Pe de altă parte, Hitler va fi constant obsedat, între 1941 şi 1944, de posibilitatea unei debarcări aliate în Norvegia; va transforma ţara într-o fortăreaţă şi va concentra aici o jumătate de milion de oameni şi aproape întreaga flotă. Această teamă permanentă îl va face să comită mai multe erori strategice fatale pe alte teatre de luptă, în vreme ce Norvegia va deveni mormîntul flotei germane. Or, la originea acestei „obsesii norvegiene" a Führerului stă rezistenţa militară şi politică a norvegienilor, condusă de la Londra de serviciile secrete britanice, de regele Norvegiei şi de guvernul în exil. Această rezistenţă[4], încheiată în mai 1945, constituie baza înfrîngerii politice şi militare a Germaniei în Norvegia, făcînd să apară cu totul efemeră victoria naziştilor din 9 aprilie 1940. ■

François KERSAUDY
Prezentare, adaptare şi traducere de Stelian ŢURLEA

---

[1] François Darlan (1881-1942), comandant al flotei franceze (1936-1940), colaborator apropiat şi succesor desemnat al lui Pétain (1940-1942). În 1942 a demisionat din funcţiile guvernamentale, rămînînd comandant-şef al armatelor terestră, navală şi aeriană, post în care l-a surprins debarcarea Aliaţilor în Africa de nord franceză. A fost asasinat la 24 decembrie 1942, în condiţii rămase pînă astăzi neelucidate.

[2] Sir Hastings Lionel Ismay (1887-1965), secretar al Cabinetului de război şi al Comitetului apărării imperiale (1940), a fost, în anii celui de-al doilea război mondial, unul dintre cei mai apropiaţi consilieri militari ai lui Churchill.

[3]—[4] *Magazin istoric*, nr. 9—12/1983, 3, 4/1970

ROLAND GARROS

SAU ZBORUL ÎNTRERUPT

Inaugurat în mai 1928, pentru challenge-roundul Franţa — S.U.A., şi devenit, din anul următor, sediu al campionatelor internaţionale de tenis, faimosul complex parizian „Roland Garros", aflat la liziera parcului Bois de Boulogne, găzduieşte — după cum se ştie — un celebru turneu, al patrulea după Wimbledon, Forest Hills şi campionatele Australiei.

Deşi numele Roland Garros se află pe buzele oricărui iubitor de tenis, puţini ştiu că purtătorul lui nu a fost nici pe departe un celebru tenismen, ci un temerar... aviator, autorul primei survolări a Mediteranei. „Roland Garros, omul-pasăre. Este cel mai admirabil virtuoz al aviaţiei. Nimeni nu-i poate înţelege secretul zborurilor în spirală, al coborîrilor tirbuşon, al virajelor pe aripă. Ele taie respiraţia, provoacă frisoane. Aerul este elementul lui. Garros produce stupefacţie şi emoţii maxime, imposibil de redat cînd te afli sub directa impresie a evoluţiei sale". Sînt cuvinte de omagiu despre ilustrul aviator Roland Garros, apărute în nr. 71, din 21 martie 1918, al revistei La Guerre aérienne, **ce familiariza publicul francez al timpului cu realizările aeronauticii.**

Învingînd Mediterana

Roland Garros se naşte la 6 octombrie 1888, la Saint-Denis, în insula Réunion, şi îşi petrece copilăria la Saigon, într-o margine a Imperiului colonial francez de atunci. În metropolă ajunge în 1900, instalîndu-se cu familia, din raţiuni de sănătate, la Cannes, sub razele binefăcătoare ale soarelui. Starea adolescentului se ameliorează şi părinţii îl trimit să îşi completeze studiile la Paris. Aici ia bacalaureatul şi se înscrie la cursuri de înalte studii comerciale.

Este vremea cînd pasiunea pentru avioane îl acaparează. Pentru această pasiune, tînărul Roland va abandona totul, consacrîndu-i-se în totalitate, pînă în ultima clipă a vieţii. Începe prin a participa la mitinguri de aviaţie. Face apoi cunoştinţă cu un oarecare John Moisant, creatorul unui veritabil circ aerian, cu care pleacă în Statele Unite într-un lung turneu, alături de alţi camarazi, aviatori ca şi el.

Anul 1911 înscrie o cotitură în cariera lui Roland Garros. Calităţile lui de pilot sînt tot mai apreciate. Revenit în Franţa, este selecţionat de

cunoscutul aviator Louis Blériot — cel care, în urmă cu doi ani, în iulie 1909, a realizat prima traversare aeriană a Canalului Mînecii, de la Calais la Dover, în 27 minute — să ia parte la cursa Paris-Madrid, în cadrul unei echipe constituite de Blériot. Garros participă apoi la cursa Paris-Roma-Torino, apoi la un alt circuit european, competiţii aeriene organizate în epocă, pentru dezvoltarea aviaţiei. La 4 septembrie acelaşi an, 1911, stabileşte un record de altitudine, 3 950 m, la bordul unui aparat „Blériot", record pe care îl va ridica tot el, două zile mai tîrziu, la 4 960, apoi la 5 610 m, la 11 decembrie 1912, cu un aparat „Morane". În iunie 1912 ia parte, cu un strălucitor succes, la circuitul Anjou, iar la sfîrşitul anului traversează Mediterana — pentru prima oară în istoria aviaţiei — într-un zbor de 285 km, între Tunis şi Trapani (Sicilia).

Sînt numai preludii ale anului 1913, cînd aviatorul, din ce în ce mai cunoscut în lume, traversează din nou Marea Mediterană, de data aceasta de la Saint-Raphäel (Franţa) la Bizerta (Tunisia). Este 23 septembrie. Roland Garros străbate cei 760 km care îl separă de Africa în mai puţin de 8 ore (în vreme ce pacheboturile cele mai rapide au nevoie de 31 ore), şi asta în condiţiile unui serios incident tehnic.

După acest act de pionierat, pilotul se arată interesat de acrobaţia aeriană, care abia se naşte. În iunie 1914, are loc la Juvisy-sur-Orge, în sudul Parisului, un mare spectacol aerian, la care măiestria lui Roland Garros străluceste.

Anthony Fokker „se inspiră"

La 28 iunie 1914, cînd este asasinat arhiducele Franz Ferdinand, la Sarajevo *[Magazin istoric*, nr. 6/1989], act în urma căruia omenirea va

intra în pîrjolul primului război mondial, ilustrul aviator se află la Viena. Cu puțin înainte de declanșarea ostilităților, deși scutit de obligațiile militare, se întoarce în Franța și se înrolează. Este repartizat în Escadrila MS-23, cu care participă la mai multe misiuni de recunoaștere.

Convins că luptele aeriene au intrat deja în domeniul posibilului — mai ales după prima victorie obținută, în octombrie 1914, de sergentul Frantz și mecanicul Quenault, care au doborît un aparat german „Aviatik" —, învingătorul Mediteranei obține să fie repartizat în spatele frontului, pentru a se consacra experiențelor asupra tragerilor axiale. Ajutat de fidelul său mecanic Jules Hue, Roland Garros proiectează o elice cu pale echipate cu deflectoare, în care să ricoșeze gloanțele unei mitraliere situate pe capota motorului, gloanțe care nu ar fi reușit să treacă printre palele elicei. Este un sistem imperfect, de fapt o aplicare rudimentară a procedeelor de sincronizare a tragerii în lungul elicei, sistem pus ulterior la punct, dar pe moment destul de eficient.

Adaptînd plăci deflectoare și o mitralieră unui aparat de tip „Morane-Saulnier", Garros doboară, în primăvara anului 1915, trei avioane germane. Pe 1, 13 și 18 aprilie. Iar în ziua următoare, 19 aprilie, după aceste trei succese strălucitoare, pilotul aterizează forțat, din cauza unei defecțiuni de motor, în teritoriul inamic, aproape de gara din Courtrai (Belgia). N-are timp nici măcar să deschidă focul asupra propriului aparat, care cade astfel în mîinile germanilor. Secretul „misteriosului Morane" fiind descoperit, autoritățile militare germane ordonă principalului lor producător, constructorul olandez Anthony Fokker, să adapteze plăci deflectoare și mitraliere la aparatele lor. Proiectanții firmei realizează în plus și un dispozitiv de întrerupere, așa încît această inovație, pusă în practică la realizarea unei serii de avioane mici, monoloc, „Fokker Eindecker", asigură aviației germane supremația absolută pe frontul de vest.

Dar ce îi rezervă soarta în continuare lui Roland Garros? Internat în fortăreața de la Küstrin [actualmente, Kostrzyn, în R.P. Polonă], în Prusia Orientală, petrece acolo doi ani. Își omoară timpul citind și redactîndu-și memoriile. Transferat într-un lagăr de prizonieri, încearcă să evadeze, dar tentativa lui capotează. Reușește abia în februarie 1918, în condiții de-a dreptul rocambolești. Se afla atunci în lagărul de la Magdeburg. Este însoțit de căpitanul Marchal, și el pilot, care a efectuat un raid important deasupra Germaniei, în 1916, înainte de a fi făcut prizonier. Cei doi se deghizează în ofițeri germani și au asupra lor acte false.

Întors în Franța, Garros vrea să-și reia cît mai repede activitatea. Cei trei ani de prizonierat reprezintă numai o lungă și obositoare paranteză în viața acestui om, atît de dinamic. În acești trei ani, tacticile de zbor și materialele au evoluat considerabil. Aviatorul trebuie să se pună la punct, să învețe repede tot ce e nou. Dar la 7 octombrie 1918, la Vouziers (în Ardeni), unde luptă alături de cîțiva piloți compatrioți împotriva unor „Fokkere", învingătorul Mediteranei este doborît. Nu se știe exact în ce împrejurări moare. Se pare că elicea aparatului s-a rupt și că avionul s-a dezagregat.

Numai opt luni îl despărțeau pe Roland Garros de momentul evadării de la Magdeburg și numai o lună de sfîrșitul primului război mondial.

La zece ani de la moartea sa, la marginea Parisului, într-o zonă de agrement, cu numeroase baze sportive (stadionul Parc de Princes, hipodromurile Auteuil și St. Cloud, sala Coubertin), se inaugura un stadion de tenis purtînd numele învingătorului Mediteranei. ■

F. DOLGHIN

CLIO ANUNȚĂ

ARHIVE MILITARE

Scriitorul francez Saint-Simon (1675-1755) îi atribuia în *Memoriile* sale lui Louvois (1641-1691), ministrul de război al lui Ludovic XIV, inițiativa creării arhivelor militare în Franța. Dar iată el se înșela. Ideea era mai veche. Diversele depeșe, ordine, instrucțiuni și alte documente cu caracter militar începuseră să fie păstrate de cel mai în vîrstă dintre secretarii de stat încă din sec. XVI. Este adevărat însă că Louvois a fost cel care a oficializat, în 1688, strîngerea și clasarea acestei categorii de izvoare.

În vremea Revoluției din 1789 i s-a adăugat o Agenție generală a hărților, cu sarcina de a conserva „hărțile, planurile și memoriile utile purtării campaniilor". Din anul 1949, arhivele militare franceze au fost instalate în donjonul castelului de la Vincennes. Între documentele de valoare păstrate acolo, se numără și proclamația lui Napoleon de la Austerlitz și un „banal" text dactilografiat. Acesta este, de fapt, originalul Convenției de armistițiu care a pus capăt luptelor pe frontul de vest, semnată la 11 noiembrie 1918, la Rethondes, la ora cinci „ora Franței", după cum menționează intervenția manuscrisă a generalului Weygand, pe atunci șeful de stat major al mareșalului Foch.

D.M.

REBUS

CE DIN VECHI SE POMENEŞTE

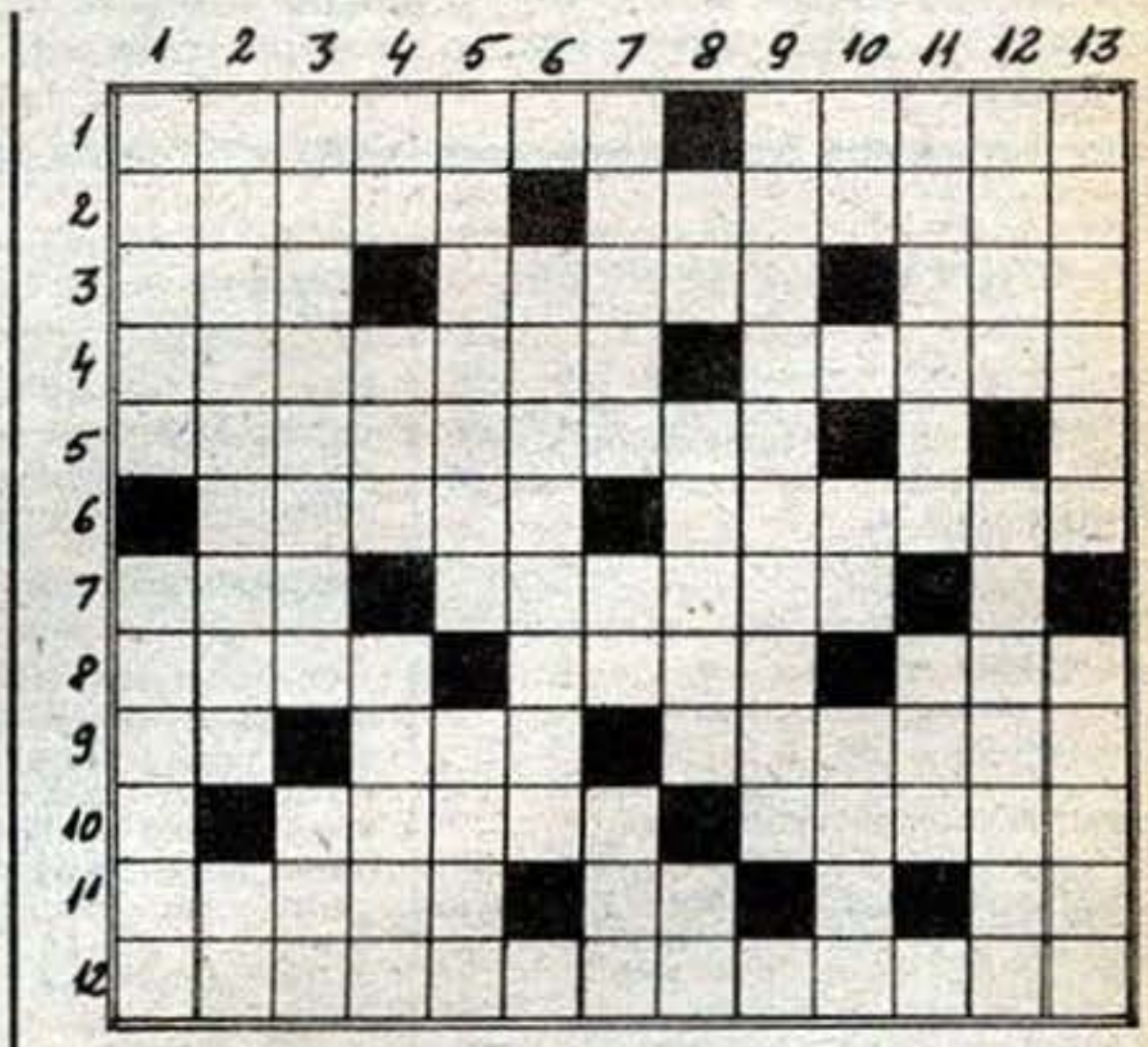

ORIZONTAL

1. Despre acest rege dac istoricul antic Dio Cassius spunea că „era ager în planurile de război ca şi în închipuirea lor, ştia să-şi aleagă timpul cînd să năvălească asupra duşmanului, tot aşa de potrivit ca şi momentul cînd să bată în retragere, era dibaci în a întinde curse, viteaz la luptă, ştiind să se folosească înţelept de biruinţă şi să iasă bine dintr-o înfrîngere". — Denumirea latină a ţării celor „mai viteji şi mai drepţi dintre traci".

2. Aşa i se spunea străzii mai demult — Triburi înrudite cu cele tracice, situate în vestul Peninsulei balcanice, între Morava şi Marea Adriatică.

3. Antroponimic dacic, incizat cu majuscule latine pe fragmente ceramice descoperite la Ocnele Mari, jud. Vîlcea. — Veche unitate de măsură a distanţelor (a zecea parte dintr-o milă). — Construcţie defensivă din pămînt, întărită uneori cu palisade din lemn, întinsă pe o mare lungime, utilizată de romani împotriva atacurilor popoarelor migratoare (pl.).

4. Domesticind o mică parte dintre ele, omul a făcut un important pas spre civilizaţie. — Termen ce desemnează migraţia în grup a păsărilor sau insectelor, utilizat prin analogie şi pentru mişcările popoarelor migratoare.

5. Strămoş al omului, avînd comună prima parte a denumirii cu temutul paşă umilit de Mihai Viteazul.

6. Sfîntă, mai demult. — Acel fiu al lui Histaspae, oaspete nepoftit pe pămîntul patriei noastre, amintit de Mircea cel Bătrîn în timpul imaginarei convorbiri cu Bayezid, din *Scrisoarea a III-a*.

7. As. — Tel el —..., oraş în Egiptul de sus, pe malul drept al Nilului, antica reşedinţă a faraonului Amenofis al IV-lea.

8. Fondat în 1535 de Pizzaro, sediu al celei mai vechi Universităţi din America Latină, astăzi capitala Republicii Peru. — Prenume masculin, amintind de anticul Ilion. — Începe Eftimie!

9. Poale de surtuc. — Denumirea antică a unui afluent stîng al Tibrului. — Trib dacic, la gura Oltului (pl.).

10. Personaj mitologic, pedepsit de Zeus să susţină pe umerii săi bolta cerească. — Cap pe ţărmul Mării Negre, în R.P. Bulgaria, unde era situată, în antichitate, localitatea Carum Portus.

11. „...Traiana", nume adăugat de autorităţile romane capitalei provinciei romane Dacia. — Intrarea în Ulmetum! — Unitate de suprafaţă.

12. Capitala lui Decebal.

VERTICAL

1. Rege al dacilor, care, aşa cum arată Dio Cassius, „văzînd greutăţile situaţiei, dă de bunăvoie domnia lui Decebal". — Oltul antic.

2. Stil rezultat din contopirea elementelor greceşti cu cele orientale, în timpul şi după moartea lui Alexandru Macedon. — Notă muzicală.

3. Sibiu... latin. — Începe apropierea!

4. Şi... latin. — Zeităţi casnice, cărora romanii le dedicau monumentele funerare (sg.). — Forma prescurtată a antroponimicului antic grecesc Antimonos.

5. Preoteasă a lui Bahus. — Suită, în vechime.

6. Peşteră din Spania, vestită prin desenele sale preistorice.

7. Statutul dacilor din afara graniţelor Daciei Romane (sg.). — Sfîrşitul lui Dedal! — A scris *Misterele Parisului*.

8. Lele! — Puternic trib tracic, situat la sud de balcani, între ţărmul Mării Negre şi fluviul Hebrus (sg.). — Lucientes Goya.

9. Nume de rege dac.

10. Pornesc arcaşii! — Soarele, la vechii egipteni. — Neprihănit.

11. Termen ce provine din latinescul „cives" şi desemnează mulţimea cetăţenilor, cu excepţia militarilor şi a prelaţilor (pl.). — Intrare în antica Ecbatana!

12. Zburător mitologic, cu destin tragic. — După încercările sfîrşite în mod tragic ale lui Sava şi Niceta, acest misionar reuşeşte să îi creştineze pe goţii stabiliţi pe teritoriul Daciei.

13. Cel mai frecvent prenume roman întîlnit în inscripţiile descoperite în Dacia. — Coroana purtată în antichitate de regii vechilor perşi.

Dicţionar: NAR; SABLA

Doru IONESCU

DIALOG CU CITITORII

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! **După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.**

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ADEVĂRATA ISTORIE

Primim noi și noi scrisori prin care cititorii noștri își exprimă setea lor de istorie adevărată, împreună cu statornice sentimente de prețuire față de revista noastră.

Iată, în deschiderea acestei ediții a dialogului nostru cu cititorii, scrisoarea domnului inginer ALEXANDRU BENDORF, din București:

În numărul din ianuarie 1990, v-ați adresat cititorilor, și eu, ca vechi abonat al revistei **Magazin istoric,** mă simt obligat să vă răspund.

Dumneavoastră aveți nevoie de noi în aceiași măsură în care noi cititorii avem nevoie de dumneavoastră. Și unii și alții avem însă datorii.

Noi cititorii să apreciem și să judecăm cu obiectivitate cele publicate în **Magazin istoric,** iar domnia voastră să respectați adevărul istoric, pe care să-l redați în întregime.

Dacă lucrurile se vor petrece așa, nu mă îndoiesc că succesul **Magazinului istoric** va fi pe zi ce trece mai mare.

Pentru aceasta trebuie să faceți mai întîi curat la dumneavoastră în casă. Nu mai putem suporta apariția numelor, care cu regularitate semnau primele 10-15 pagini de maculatură ale revistei. Faceți să dispară demagogia, tămîierile, apelurile și declarațiile bombastice, după tiparul instaurat de cultul personalității al blestematului regim dictatorial.

Îmi permit să vă atrag atenția și asupra datoriei **Magazinului istoric** de-a face cunoscută adevărata istorie a neamului nostru din perioada 1938-1990, pe care 80 la sută din locuitorii țării nu o cunosc, deoarece s-au născut după 1944 și au învățat istoria falsificată de dictatura comunistă.

Nu mă îndoiesc că toți cetățenii cinstiți din această țară, indiferent de specialitate, vă vor da tot concursul pentru ca tot adevărul să iasă la lumină.

Cred în cinstea și puterea de selecție a oamenilor de știință, de aceea nu mă îndoiesc de succesul **Magazinului istoric,** dacă va merge pe calea adevărului istoric.

Împărtășim întru totul gîndurile corespondentului nostru. Desigur însă că reconstituirea veridică **și fără deformările cunoscute a istoriei dintre 1938-1990 nu se poate face decît pe baza documentelor și a unei obiective analize și conexiuni a acestora. După cum ați remarcat, am început să publicăm încă de la nr. 1/1990 o serie de documente și articole privind această perioadă. Și vom continua.**

EVENIMENTUL CEL MARE

Dl. profesor pensionar VASILE MÂNZĂ, din Bacău, **este un statornic și pasionat participant la concursurile revistei. După ce ne solicită informații referitoare la publicarea listei cîștigătorilor ediției 1989 a concursului** Magazin istoric **(între timp, ea a apărut în nr. 4 și 5/1990), d-sa ne împărtășește gîndurile sale legate de** evenimentul cel mare — Revoluția din decembrie 1989. Am scăpat de dictatură și mizerie morală și materială. Toată țara răsuflă ușurată: sîntem liberi și dorim ca niciodată să nu se mai repete „epoca de aur ceaușistă". După 45 ani de suferință, acest popor merită un timp de libertate, democrație și prosperitate.

CLIO ȘI MATEMATICA

La rîndul său, dl. profesor pensionar GEORGE PÂRCĂLĂBESCU, din București, **ne împărtășește gîndurile sale despre istorie și învățămintele ei. Reproducem din scrisoarea sa:**

Cel care vă scrie a fost profesor de matematică, știință exactă și chiar dură, dar un înfocat iubitor al istoriei. Poate că legătura dintre istoria matematicii și istorie au făcut această relație. Deci clio s-a înțeles de minune cu Urania!

A mai contribuit la aceasta și faptul că, în liceu, am avut manuale excelente de istorie ale unui și mai excelent autor — D. D. Pătrășcanu și niște profesori care ne vrăjeau pe noi elevii. Am trăit și niște vremuri triste pentru această țară, niște ani înfiorători și ca elev (perioada 1939-1945), ca student, o altă și mai dură (1950-1954), iar ca profesor, perioada terminată prin epoca rușinoasă.

Am crezut totuși că România nu va avea chiar așa soartă neagră. Și cu această credință în suflet, în 1967, apare **Magazin istoric.** Cinste și mulțumire celor care au avut această inițiativă de mare curaj românesc. Am aflat multe din ce știam ca elev și pe care revista le readucea chiar cu aspecte mascate, în mintea mea. Știu și sînt convins că nu era chiar cum se scria, iar ca profesor eram și eu obligat să mint, să ascund chiar la matematică. Am mai avut ca colegi la școala unde predam profesori de istorie cu care discutam în particular unele fapte referitoare la patria noastră, la istoria universală, la unele evenimente mondiale. Ne dam bine seama că nu poate să fie așa cum se spunea la TV, radio sau cum se scria în presă. Uneori ne mai lua gura pe dinainte și mai eram și discutați de cine nu avea habar de realitate. Sau avea!

Deoarece acum este cuvîntul, deci și scrisul, liber, cred că niște teme legate de țara noastră ar fi bine venite în paginile revistei, mai ales că de la niște evenimente triste au trecut 50 de ani: cum a fost posibil să apară situația tragică pentru noi în 1940? cum a fost posibil să apară situația dintre 1945-1947; ce și cum s-a întîmplat în decembrie 1947; cum s-au petrecut evenimentele între 1948-1965? dar între 1965-1989? Odată și odată trebuie spus adevărul. **Trebuie să fie dată jos perdeaua care ni s-a pus pe față.**

Inimoasa redacție a știut și la seria veche să lămurească unele chestiuni legate de țara noastră, dar acum este cazul de realitate. O cere chiar istoria!

ABONAMENT

Din Suceava, **dl. NECULAI HULEA, pensionar, ne adresează și d-sa propuneri privind conținutul tematic al revistei, scriindu-ne, totodată, următoarele:**

Gîndul de a vă scrie îmi stăruie de mult în minte, dar nu am făcut-o fiindcă nu aș fi reușit cu nimic să vă determin să schimbați conținutul articolelor multor pagini din revistă, și care proslăveau pe cei doi tirani.

Ca vechi dintr-un început și statornic abonat și cititor, abătîndu-mă de la lectura primelor pagini, am fost pe punctul de a nu mai face nici un abonament pentru anul 1990 la revista d-voastră.

Călcîndu-mi pe inimă, pe 13 decembrie 1989, am făcut ca niciodată

DIALOG CU CITITORII

un abonament pe numai 6 luni. Acum însă îmi pare nespus de rău că nu l-am făcut ca altădată pe tot anul.

Ținînd cont că revista **Magazin istoric** se bucură de un tot mai larg interes din partea credincioșilor cititori, că în viitor articolele se vor baza fidel pe adevărul istoric, mi-aș permite să vă fac unele sugestii și care să fie studiate în ce măsură pot fi realizate în viitor.

Amintindu-mi de începuturile apariției, cînd un exemplar cuprindea un număr de pagini aproape dublu față de cel de azi, v-aș propune să reveniți la primele începuturi ca număr de pagini ca mărime a unui exemplar, chiar dacă prețul unui număr va crește cu cîțiva lei.

DIN NOU GIBRALTARUL

Reținem din scrisoarea trimisă de cititorul și colaboratorul nostru NICULAE KOSLINSKI, din București, **în legătură cu articolul** Repere istorice. Gibraltar, **publicat în nr. 4/1989.** Istoriografia navală consemnează următoarele date în legătură cu cucerirea Gibraltarului din 1704: 1 august — ancorarea flotei anglo-olandeze în partea de sud-vest a golfului și debarcarea unei flote de 1 800 soldați anglo-olandezi care au mărșăluit pînă la istmul Gibraltar, blocînd pe uscat cetatea; 2 august — respingerea somației de predare de către guvernatorul spaniol și pregătirea bombardamentului de către o parte din flotă; 3 august — bombardamentul naval încheiat cu debarcarea infanteriei de marină engleză de pe nava în port; 4 august — capitularea garnizoanei spaniole. Data de 21 iulie 1704 poate fi pe stil vechi, cel nou introducîndu-se în Anglia la 1752.

Stricta supraveghere a strîmtorii de către marina engleză după intrarea Italiei la 10 iunie 1940 în cel de-al doilea război mondial a împiedicat numai trecerea **navelor de suprafață** ale Axei. Germanii au trimis în Mediterana, prin Gibraltar, începînd din septembrie 1941, 35 submarine, iar istoricul oficial italian consemnează 48 treceri ale submarinelor italiene în ocean și din ocean, între iunie 1940 și septembrie 1943.

„Marina de asalt" italiană a „asaltat", într-adevăr, Gibraltarul, dar în următoarele condiții: submarinul „Scire" a intrat de 3 ori în rada Gibraltar, la 31 octombrie 1940, 26 mai și 20 septembrie 1941, lansînd de fiecare dată cîte 3 torpile pilotate. Apoi, la 14 iulie și 15 august 1942 scafandri de luptă („oameni broască") veniți clandestin pe uscat, la Algesiras (Spania), au trecut golful mînînd în port 5 nave. Abia după aceea a fost folosit vasul „Olterra", de pe care au plecat alți „oameni broască" la Gibraltar la 8 decembrie 1942, 8 mai și 4 august 1943. Tonajul total pierdut de aliați în urma acestor acțiuni italiene a fost de 83 497 tone.

MICI DOROBANȚI

Pe marginea notei despre micii dorobanți, apărută în nr. 2/1988, criticul de artă ADRIAN-SILVAN IONESCU, de la Muzeul de istorie și artă al Municipiului București, **ne trimite cîteva fotografii reprezentînd uniforme purtate de membrii acestei organizații, înființate imediat după Războiul de independență. Reproducem una dintre ele, în care aparatul lui F. Mandy (nr. 7/1987) l-a imortalizat pe fiul generalului Carol Davila (unul dintre inițiatorii organizației), Pia Davila, cu pușcă și căciulă de mic dorobanț.**

KATYN

BOGDAN GOILAV din București, **ne-a scris că a urmărit cu mult interes dezvăluirile făcute în ultima vreme în U.R.S.S. privind evenimentele petrecute în martie 1940 în apropierea satucului Katyn, aflat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial lîngă orașul Smolensk. Cititorul nostru ține să ne comunice un amănunt pe care nu l-a întîlnit în presa română, aflat din publicația poloneză** Odrodzenie. **Este vorba despre un raport redactat de Crucea Roșie poloneză, în anul 1943. Potrivit acestuia, cu un an înainte de sosirea trupelor naziste au fost asasinați 4 200 ofițeri ai armatei polone, corpurile lor fiind îngropate. În raport era inclus și un pasaj dintr-un jurnal descoperit asupra uneia dintre victime: „Am ajuns într-o pădurice, care avea aerul unui loc de odihnă. Ne-au luat inelele; un ceas arăta ora șase și jumătate dimineața". Și se încheia cu cuvintele: „Oare ce o să ni se întîmple?".**

16 000 000 VOLUME SUB ACELAȘI ACOPERIȘ

VASILE PETRESCU, din Arad, **ne comunică cîteva date privind noul sediu al lui British Library, ce se construiește la Londra. Complexul de clădiri urmează să fie gata în 1991 și va adăposti 16 000 000 volume. Vor fi astfel reunite sub același acoperiș colecții răspîndite azi în nouă puncte ale orașului de pe Tamisa. Sălile de lectură vor fi legate de depozite — ale căror rafturi vor totaliza 29 kilometri — printr-un sistem complet automatizat. Pentru vitrinele din sălile de expoziții se va folosi un sistem de iluminat prin fibre optice, spre a proteja obiectele expuse. Dar noul proiect nu a primit adeziunea tuturor celor interesați. Între cei ce declară că preferă actuala rotondă de la British Library se numără și nume celebre, precum scriitorii Iris Murdoch și John Le Carré.**

39 TREPTE

Cititorul NICOLAE GEORGESCU, din București, **ne trimite următoarele rînduri:** Am citit într-o publicație engleză că Hannay, personajul principal din romanul **39 trepte** — după care s-au realizat și două versiuni cinematografice — a fost construit după un model real. John Buchan autorul cărții, și-a ales drept sursă de inspirație pentru eroul său pe William Edmund Ironside (1880-1959) — Feldmareșalul Lord Ironside of Archangel, mai tîrziu. L-a întîlnit în 1901, în Africa de Sud, pe cînd acesta avea doar gradul de locotenent și lucra în serviciul britanic de informații. Din 1938 a devenit șeful Marelui Stat Major Imperial. După Dunkirk, a comandat, pentru scurtă vreme, trupele metropolitane (Home Forces). Gurile rele spun că în acea calitate s-ar fi remarcat doar pentru faptul că urca treptele Ministerului de război cîte trei deodată. Și mai adaugă că deși vorbea 14 limbi, nu reușea să se facă înțeles în niciuna dintre ele.

CALENDARE

GRIGORE DRAGOMIR, din Curtea de Argeș, **în numele său și al unui grup de pasionați cititori ai revistei** (din păcate — **scrie corespondentul nostru** — nici unul dintre noi nu are colecția **Magazin istoric** completă), **ne propune tipărirea unui ciclu de articole privind istoria calendarului.**

Astfel de articole am publicat în nr. 12/1969, 8/1970, 6, 7/1977, 2/1981 și, desigur, vom mai publica.

Recomandăm, de asemenea, lucrarea Sisteme calendaristice, **de George Stănilă, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.**

CONTENTS (Romanian History): **A. Dumitriu** Bonum et Malum ● The December 1989 Revolution: Sibiu ● **D. Monah, V. Chirica** Interdisciplinary Research in History ● Interview with Theodor Enescu, Director of The National Art Museum ● The Confessions of Dictator's Cook (III) ● **G. I. Brătianu** Michael the Brave and the 1600 Union ● **A. Goşu Journal de Constantinople** about the 1848 Revolution ● **A. Popescu** A Romanian Cultural Foundation in Venice ● June 26-28, 1940: a Historical Drama ● **A. Şiperco** June 1941-August 1944. René de Weck — the Swiss Minister cables from Bucharest... (III) ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **A. Dumitriu** Bonum et Malum ● La Révolution de décembre 1989: Sibiu ● **D. Monah, V. Chirica** Les recherches interdisciplinaires dans l'histoire ● Interview avec le directeur du Musée Nationale d'art, M. Theodor Enescu ● Les confessions d'un cuisinier du Dictateur (III) ● **Gh. I. Brătianu** L'Union de 1600 sous Michel le Brave ● **A. Goşu** La Révolution de 1848 vue par **Journal de Constantinople** ● **A. Popescu** Un établissement culturel roumain à Venise ● Le 26-28 Juin 1940: un drame historique ● **A. Şiperco** Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (III) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **А. Думитриу** Bonum et Malum ● Революция декабря 1989 г.: Сибиу ● **Д. Монах, В. Кирика** Междисциплинарные исторические исследования ● Интервью у директора Национального Музея искусства, Теодора Энеску ● Воспоминания повара диктатора (III) ● **Г.И. Брэтияну** Объединение княжест (1600 г.) под Михаем Храбрым ● **А. Гошу Journal de Constantinople** о Революции 1848 г. ● **А. Попеску** Румынское культурное учреждение в Венеции ● 26-28 июня 1940 г.: историческая драма ● **А. Шиперке** Июнь 1941 г. — август 1944 г.: Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (III) ● В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **A. Dumitriu** Bonum et Malum ● Die Revolution von Dezember 1989: Sibiu ● **D. Monah, V. Chirica** Die Wechselwirkende Forschungen in der Geschichtswissenschaft ● Ein Gesprăch mit dem Direktor des Nationalen Kunstmuseum, Herr Theodor Enescu ● Die Bekentnisse des Diktators Koch (III) ● **Gh. I. Brătianu** Die Vereinigung des Landes im Jahre 1600 unter Michael der Tapfere ● **A. Goşu Journal de Constantinople** über die Revolution von 1848 ● **A. Popescu** Eine rumänische Kulturstätte in Venedig ● 26-28 Juni 1940: ein Geschichtliches Trauerspiel ● **A. Şiperco** Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (III) ● In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **A. Dumitriu** Bonum et Malum ● La Revolución de diciembre de 1989: Sibiu ● **D. Monah, V. Chirica** Las investigaciones interdisciplinarias en la historia ● Entrevista con el director del Museo nacional de arte, Theodor Enescu ● Las confesiones del cocinero del dictador (III) ● **Gh. I. Brătianu** La Unión de 1600 bajo Miguel el Valiente ● **A. Goşu Journal de Constantinople** sobre la Revolución de 1848 ● **A. Popescu** Un centro cultural rumano en Venecia ● 26-28 de Junio de 1940: un drama histórico ● **A. Şiperco** Junio de 1941-agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (III) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 6 (279), iunie 1990. Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popişteanu (redactor şef), Marian Ştefan, Ioana Ursu (secretar general de redacţie)* ; secretariat tehnic : *Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre ; macheta artistică : Radu Ion Popescu;* tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic Bucureşti cu sprijinul colectivelor secţiilor fotoculegere, offset şi legătorie.

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — Bucureşti
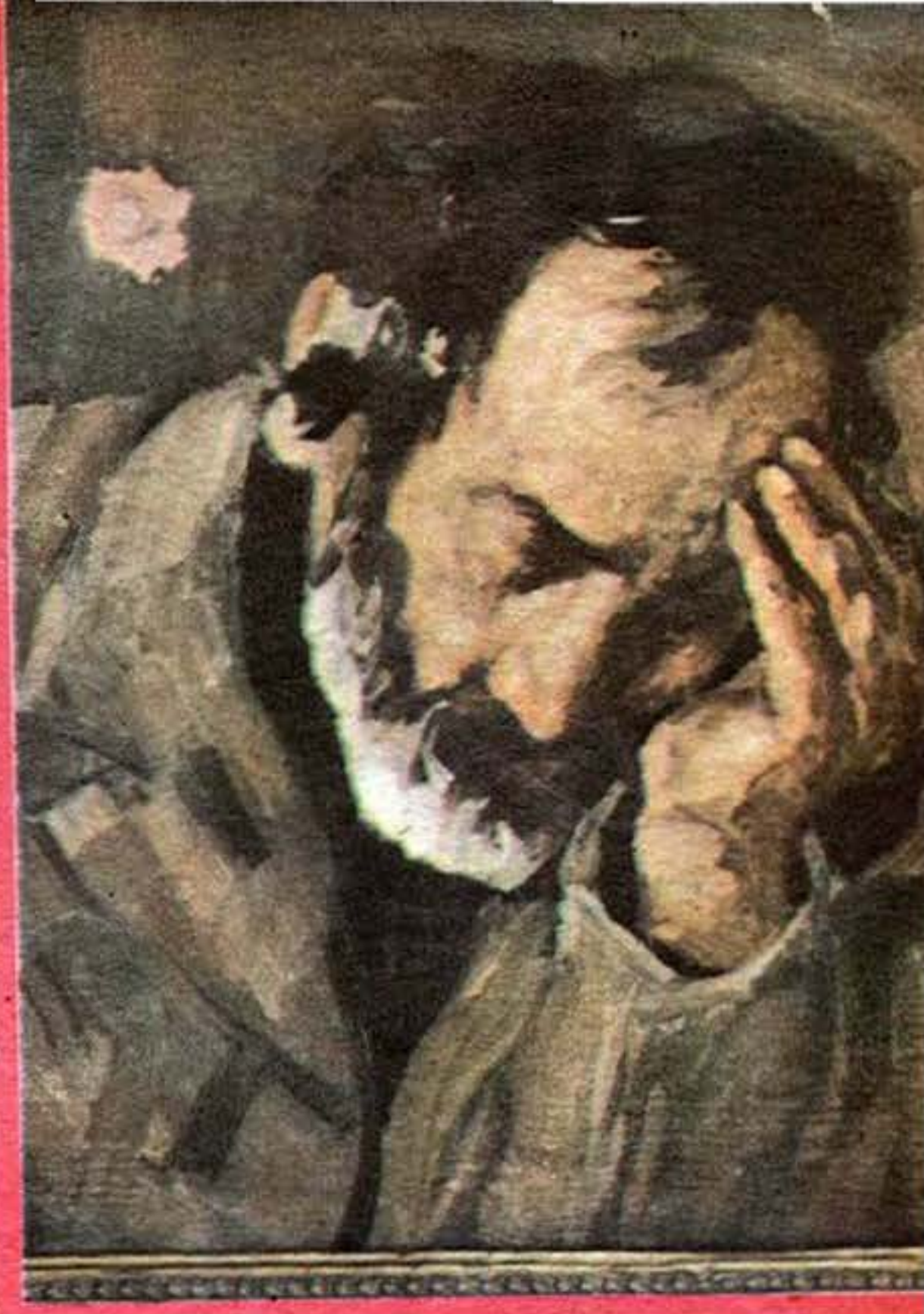
42 427